

EFAD

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

KARAMANOĞLU MEHMETBEY UNIVERSITY
JOURNAL OF LITERATURE FACULTY

5

CİLT

VOLUME

2021

YUNUS EMRE VE TÜRKÇE YILI

YUNUS EMRE

HATIRA SAYISI

Ocak / JANUARY 2022

E-ISSN:2667-4424

EFAD

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

KARAMANOĞLU MEHMETBEY UNIVERSITY
JOURNAL OF LITERATURE FACULTY

CİLT/VOLUME: 5

2021 YUNUS EMRE VE TÜRKÇE YILI
YUNUS EMRE HATIRA SAYISI

E-ISSN: 2667-4424

OCAK/JANUARY 2022
KARAMAN

EFAD

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

KARAMANOĞLU MEHMETBEY UNIVERSITY JOURNAL OF LITERATURE FACULTY

E- ISSN: 2 6 6 7 - 4 4 2 4

Cilt/Volume 5 • 2021 Yunus Emre ve Türkçe Yılı Yunus Emre Hatıra Sayısı • Ocak/January 2022

Sahibi / Owner

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Adına
Owner on Behalf of the Karamanoglu Mehmetbey University
Prof. Dr. Namık AK

Editör / Editor

Prof. Dr. Hüseyin MUŞMAL
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman)

Konuk Editörler / Guest Editors

Doç. Dr. Alaattin UCA Doç. Dr. Ziyaeddin KIRBOĞA
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman) (Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman)

Editör Yardımcıları / Editorial Assistants

Doç. Dr. Okan Celal GÜNGÖR
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman)

Alan Editör Kurulu / Field Editor Board

Arkeoloji – Sanat Tarihi: Doç. Dr. Hatice KÖRSULU
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman)

Felsefe: Doç. Dr. Ziyaeddin KIRBOĞA
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman)

Batı Dilleri ve Edebiyatları
(Alman, Amerikan, Fransız, İtalyan, İspanyol):
Dr. Öğr. Üyesi Nusret ERSÖZ
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman)

Psikoloji ve Sosyoloji:
Doç. Dr. Mehmet ÇAKIR
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah DAĞCI
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman)

Doğu Dilleri ve Edebiyatları
(Arap, Çin, Fars, Rus, Hint):
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Hamdi CAN
Dr. Öğr. Üyesi Selin TEKELİ
Arş. Gör. Dr. Esin EREN SOYSAL
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman)

Tarih – Coğrafya:
Prof. Dr. Mehmet MERCAN
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman)

Türk Dili ve Edebiyatı:
Doç. Dr. Kamil Ali GIYNAŞ
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman)

Türkçe Dil Editörü / Turkish Language Editor
Doç. Dr. Halil Erdem ÇOCUK
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman)

Yabancı Dil Editörü/Foreign Language Editor
Dr. Öğr. Üyesi Serap SARIBAŞ
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman)

Sekretarya / Secretariat
Arş. Gör. Dr. İsmail AKKAŞ
Arş. Gör. Emre KOÇ

Yayın Müdürü / Publishing Manager
Halil GEÇİT

Mizanpaj Editörü / Layout Editor

Arş. Gör. Dr. İsmail AKKAŞ

Dergi İletişim / Journal Contact

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yunus Emre Yerleşkesi 70200
Karaman/Türkiye Telefon: +90 338 226 2141 Fax: +90 338 226 2139
E-Posta: efad@kmu.edu.tr - Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad> - <http://kmu.edu.tr/efad/tr>

EFAD

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

KARAMANOĞLU MEHMETBEY UNIVERSITY JOURNAL OF LITERATURE FACULTY

E- ISSN: 2 6 6 7 - 4 4 2 4

Cilt/Volume 5 • 2021 Yunus Emre ve Türkçe Yılı Yunus Emre Hatıra Sayısı • Ocak/January 2022

YAYIN VE DANIŞMA KURULU / SCIENTIFIC ADVISORY BOARD

Yayın Kurulu/ Editorial Board

Prof. Dr. Ahmet ÇAYCI
(Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya)	Prof. Dr. Mehmet KURT
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman)
Prof. Dr. Bayram ÜREKLİ
(Selçuk Üniversitesi, Konya)	Prof. Dr. Mustafa AYDIN
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman)
Prof. Dr. Bilal KUŞPINAR
(Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya)	Prof. Dr. Osman DOĞANAY
(Aksaray Üniversitesi, Aksaray)
Prof. Dr. İbrahim SOLAK
(Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş)	Prof. Dr. Türkan ERDOĞAN
(Pamukkale Üniversitesi, Denizli)

Bilimsel Danışma Kurulu / Scientific Advisory Board

Prof. Dr. Adem ÖGER
(Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)	Prof. Dr. Giray FİDAN
(Gazi Üniversitesi)	Prof. Dr. Mehmet İŞIKLI
(Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet SARI
(Atatürk Üniversitesi)	Prof. Dr. Hacı Ömer KARPUZ
(İstanbul Kültür Üniversitesi)	Prof. Dr. Mehmet TEKOC AK
(Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet YİĞİT
(Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi)	Prof. Dr. Hanifi VURAL
(Gaziosmanpaşa Üniversitesi)	Prof. Dr. Mehmet Hilmi DEMİR
(Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet Zeki ÜNAL
(Bursa Teknik Üniversitesi)	Prof. Dr. Hasan BOYNUKARA
(Trakya Üniversitesi)	Prof. Dr. Necmi UYANIK
(Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Alaattin AKÖZ
(Selçuk Üniversitesi)	Prof. Dr. Hasan YILMAZ
(Necmettin Erbakan Üniversitesi)	Prof. Dr. Nergis BİRAY
(Pamukkale Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali AÇIKEL
(Gaziosmanpaşa Üniversitesi)	Prof. Dr. Hikmet KORAŞ
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)	Prof. Dr. Oya AÇIKALIN RASHEM
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi)
Prof. Dr. Aylin GÖRGÜN BARAN
(Hacettepe Üniversitesi)	Prof. Dr. İbrahim KUNT
(Selçuk Üniversitesi)	Prof. Dr. Özdemir KOÇAK
(Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Besim ÖZCAN
(Atatürk Üniversitesi)	Prof. Dr. İhsan ÇAPÇIOĞLU
(Ankara Üniversitesi)	Prof. Dr. Özgür Kasım AYDEMİR
(Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi)
Prof. Dr. Cevat BAŞARAN
(Atatürk Üniversitesi)	Prof. Dr. İsmet ÜZEN
(Çankırı Karatekin Üniversitesi)	Prof. Dr. Sinan GÖNEN
(Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Ercan OKTAY
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi)	Prof. Dr. Jülide AKYÜZ ORAT
(Ankara Üniversitesi)	Prof. Dr. Tahir BALCI
(Çukurova Üniversitesi)
Prof. Dr. Erdiñ YÜCEL
(Necmettin Erbakan Üniversitesi)	Prof. Dr. Kenan DEMİRAYAK
(Atatürk Üniversitesi)	Prof. Dr. Ufuk Deniz AŞCI
(Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Feridun ATA
(Selçuk Üniversitesi)	Prof. Dr. Mahmut Hakkı AKIN
(Necmettin Erbakan Üniversitesi)	Prof. Dr. Yüksel ÇELİK
(Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Fikret KARAPINAR
(Necmettin Erbakan Üniversitesi)	Prof. Dr. M. Alaaddin YALÇINKAYA
(Karadeniz Teknik Üniversitesi)	Prof. Dr. Turan KARATAŞ
(Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi)
	Prof. Dr. M. Ali HACIGÖKMEN
(Selçuk Üniversitesi)	
Doç. Dr. Çağatay BENHÜR
(Selçuk Üniversitesi)	Doç. Dr. Feyza Betül KÖSE
(Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi)	Doç. Dr. Recep DURGUN
(Selçuk Üniversitesi)
Doç. Dr. Erkan ALKAÇ
(Mersin Üniversitesi)	Doç. Dr. Nurullah YILMAZ
(Atatürk Üniversitesi)	Doç. Dr. Veysel ŞAHİN
(Fırat Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Hayati ÖNCEL
(Atatürk Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi Sinan TAŞDELEN
(Selçuk Üniversitesi)	

Cilt/Volume 5 • 2021 Yunus Emre ve Türkçe Yılı Yunus Emre Hatıra Sayısı • Ocak/January 2022

Taranan İndeksler ve Veri Tabanları/ Indexes & Databases

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD) *Academic Journal Index*, *Academia.edu*, *Asos Index*, *Bielefeld Academic Search Engine (BASE)*, *CiteFactor Academic Scientific Journals Index*, *Crossref*, *Directory of Research Journals Indexing (DRJI)*, *Eurasian Scientific Journal Index (ESJI)*, *EuroPub*, *General Impact Factor (GIF)*, *Index Copernicus International*, *İdeal Online*, *Infobase Index*, *International Institute of Organized Research (I2OR)*, *International Scientific Indexing (ISI)*, *International Society for Research Activity (ISRA)*, *Journal Factor*, *Journals Directory*, *Journal-Impact-Factor (JIF)*, *OpenAIRE*, *ResearchGate*, *ResearchBib Academic Resource Index*, *ROAD: the Directory of Open Access scholarly Resources*, *Root Society for Indexing and Impact Factor Service*, *Scientific Indexing Services (SIS)*, *Scilit*, *SCRIBD*, *Türk Eğitim İndeksi (TEİ)* ve *WorldCat* tarafından taranmaktadır.

Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty (KMU EFAD) is indexed by *Academic Journal Index*, *Academia.edu*, *Asos Index*, *Bielefeld Academic Search Engine (BASE)*, *CiteFactor Academic Scientific Journals Index*, *Crossref*, *Directory of Research Journals Indexing (DRJI)*, *Eurasian Scientific Journal Index (ESJI)*, *EuroPub*, *General Impact Factor (GIF)*, *Index Copernicus International*, *İdeal Online*, *Infobase Index*, *International Institute of Organized Research (I2OR)*, *International Scientific Indexing (ISI)*, *International Society for Research Activity (ISRA)*, *Journal Factor*, *Journals Directory*, *Journal-Impact-Factor (JIF)*, *OpenAIRE*, *ResearchGate*, *ResearchBib Academic Resource Index*, *ROAD: the Directory of Open Access scholarly Resources*, *Root Society for Indexing and Impact Factor Service*, *Scientific Indexing Services (SIS)*, *Scilit*, *SCRIBD*, *Türk Eğitim İndeksi (TEİ)* and *WorldCat*.

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (EFAD) yılda bir cilt ve iki sayı olarak (Haziran ve Aralık) yayımlanan, *çift-körleme hakemlik süreci* yürüten, dizin ve platformlarında taranan *Ulusal* akademik bir dergidir. Dergide yayınlanan yazıların her türlü içerik sorumluluğu yazarlarına ait olup Fakültemizin kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır. Yazılar yayıncı kuruluştan izin alınmadan kısmen veya tamamen başka yerde yayınlanamaz.

Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty (EFAD) is a national academic journal that publishes a volume and two issues per year (June and December). All kinds of content responsibility of the articles published in the journal belong to the authors and do not reflect the institutional view of our faculty. Manuscripts may not be published partially or completely elsewhere without the permission of the publisher.

EFAD

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

KARAMANOĞLU MEHMETBEY UNIVERSITY JOURNAL OF LITERATURE FACULTY

E- ISSN: 2 6 6 7 - 4 4 2 4

Cilt/Volume 5 • 2021 Yunus Emre ve Türkçe Yılı Yunus Emre Hatıra Sayısı • Ocak/January 2022

BU SAYININ HAKEM KURULU / REFEREES OF THIS ISSUE

Prof. Dr. Mahmut KAPLAN
(<i>Beypazarı Üniversitesi, İstanbul</i>)	Dr. Öğr. Üyesi Alper AY
(<i>Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Karaman</i>)
Prof. Dr. Mustafa ARGUNŞAH
(<i>Erciyes Üniversitesi, Kayseri</i>)	Dr. Öğr. Üyesi Erkan DİKİCİ
(<i>Gümüşhane Üniversitesi, Gümüşhane</i>)
Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU
(<i>Hacettepe Üniversitesi, Ankara</i>)	Dr. Öğr. Üyesi Hakan YALAP
(<i>Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Nevşehir</i>)
Doç. Dr. Abdulkadir ERKAL
(<i>Anadolu Üniversitesi, Eskişehir</i>)	Dr. Öğr. Üyesi İhsan DOĞRU
(<i>Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman</i>)
Doç. Dr. Adem SAĞIR
(<i>Karabük Üniversitesi, Karabük</i>)	Dr. Öğr. Üyesi Mevlüt GÜNLER
(<i>Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman</i>)
Doç. Dr. Cemal BAYAK
(<i>Pamukkale Üniversitesi, Denizli</i>)	Dr. Öğr. Üyesi Mustafa SARMIŞ
(<i>Aksaray Üniversitesi, Aksaray</i>)
Doç. Dr. Fahrettin GEÇEN
(<i>İnönü Üniversitesi, Malatya</i>)	Dr. Öğr. Üyesi Oya ERYİĞİT GÜNLER
(<i>Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman</i>)
Doç. Dr. Ferzane DEVLETABADİ
(<i>Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir</i>)	Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ÖZKAN
(<i>Bayburt Üniversitesi, Bayburt</i>)
Doç. Dr. Hacer Nurgül BEGİÇ
(<i>İzmir Demokrasi Üniversitesi, İzmir</i>)	Sabriye Hilal ARPACIOĞLU
(<i>Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul</i>)
Doç. Dr. İlknur EMEKLİ
(<i>Atatürk Üniversitesi, Erzurum</i>)	Dr. Ahmet KARA
(<i>Dicle Üniversitesi, Diyarbakır</i>)
Doç. Dr. Mustafa HAYKIR
(<i>Trakya Üniversitesi, Edirne</i>)	Dr. Haktan KAPLAN
(<i>Selçuk Üniversitesi, Konya</i>)
Doç. Dr. Serpil SOYDAN
(<i>Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Niğde</i>)	

Cilt/Volume 5 • 2021 Yunus Emre ve Türkçe Yılı Yunus Emre Hatıra Sayısı • Ocak/January 2022

TAKDİM

Yunus Emre, Anadolu'da Türkçe şiirin öncüsü olarak bilinen ve aynı zamanda tasavvuf ve halk şairi denildiğinde ilk akla gelen önemli simalardan biridir. O, Anadolu Türklüğünün Moğol istilası, yağma ve aynı zamanda kıtlık, kuraklık gibi çok önemli felaketlerle mücadele etmek zorunda kaldığı bir dönemde yaşamıştır. Devlet otoritesinin ve istikrarın sağlanmasının zorlaştığı bir ortamda Allah sevgisi, insanlık sevgisi, aşk ve güzel ahlak gibi temaları tasavvuf kültürüyle işleyerek insanların gönlünde taht kurmuş ve insanlığa önder olmuştur. Sevgi, saygı ve hoşgörü kavramlarının toplumda doğması, yayılması ve herkes tarafından benimsenmesi için çaba sarf etmiştir. Yunus hep doğruyu söylemiş ve doğrudan yana olmuştur. Onun "*Derviş Yunus bu sözü eğri büğrü söyleme/Seni sığaya çeken bir Molla Kasım gelir*" beyti hep temkinli olduğunu, her zaman hesap verebilme anlayışı içinde hareket ettiğini göstermektedir. İlginçtir ki onun bu anlayışı rivayete göre şiirlerinin bir kısmının günümüze ulaşmasına vesile olmuştur. "*Gelin tanış olalım/İşi kolay kılalım/Sevelim sevelelim/Dünya kimseye kalmaz*" sözleri onun insanlara bir tavsiyesi olduğu gibi "*Ben gelmedim kavga için/Benim işim sevgi için/Dostun evi gönüllerdir/Gönüller yapmaya geldim*" sözleri de tüm insanlar ve insanlık için örnek alınacak nasihatlerdir.

Türkçe şiirin öncüsü Yunus Emre'nin Türkçe'nin başkenti Karaman'da yaşadığı bilinmektedir. Onun kültürel mirasının pek çok izini Karaman'da bulmak mümkündür. Yunus Emre adına türbe, tekke, cami, çeşme, imaret gibi çok sayıda tarihi ve kültürel değere sahip bulunan tek şehir Karaman'dır. Ayrıca Yunus Emre divanının Karaman nüshasının varlığı da hassaten önem arz etmektedir.

Ülkemiz ve milletimiz için olduğu kadar bütün insanlık için de önem arz eden Yunus Emre'nin vefatının 700. yılı olması nedeniyle 2021 yılı UNESCO tarafından hatırlama ve kutlama programına alınmış yani Yunus Emre vefatının 700. yılında dünyanın bu saygın kurumunun da gündemine gelmiştir. Ayrıca 30 Ocak 2021 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan Cumhurbaşkanlığı genelgesi ile de Cumhurbaşkanımız Sayın Recep Tayyip ERDOĞAN tarafından 2021 yılı, **Yunus Emre ve Türkçe Yılı** ilan edilmiştir. Dolayısıyla Dünyanın pek çok ülkesinde ve Türkiye'nin bütün şehirlerinde Yunus Emre ve Türkçe konularında çok ciddi ve yararlı faaliyetler yapılmıştır. Elbette ki Yunus Emre'nin yurdu ve Türkçenin başkenti Karaman'da hatırlama ve kutlama faaliyetlerinin diğer yerlerden farklı ve daha çok gerçekleştirilmesi kaçınılmazdır.

İşte bu anlayışla hareket ederek Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi olarak bu yıl Yunus Emre ve Türkçe konularını merkeze alan çok sayıda faaliyeti gerçekleştirme imkânı bulduk. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisini (KMÜ EFAD) bu faaliyetlerin dışında tutmamız mümkün değildi. Bu nedenle Karamanoğlu Mehmet Bey'in Türkçe Fermanını yayımlamasının 744. yıldönümünde, 13 Mayıs 2021 günü dergimizin "2021 Yunus Emre ve Türkçe Yılı Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Özel Sayısı" nı yayınladık.

Şimdi de yine Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisinin (KMÜ EFAD) "**2021 Yunus Emre ve Türkçe Yılı Yunus Emre Hatıra Sayısı**" ile huzurlarınızda bulunmanın mutluluğunu yaşamaktayız. Dergimizin yayınlanmasında emeği geçen herkese teşekkür ediyor, Üniversitemizin bütün bilimsel faaliyetlerinin bilim dünyasına ve insanlığa katkıda bulunmasını, hayırlı ve uğurlu olmasını diliyorum.

Karaman, 31 Aralık 2021

Prof. Dr. Namık AK

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Rektörü

Cilt/Volume 5 • 2021 Yunus Emre ve Türkçe Yılı Yunus Emre Hatıra Sayısı • Ocak/January 2022

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

MAKALELER / ARTICLES

Araştırma Makaleleri / Research Articles

- Mustafa AYDIN** 1
Bilgelik ve Bir Bilge Olarak Yunus Emre
(*Wisdom and Yunus Emre as a Wise*)
- Faysal MAYAK** 12
II. Meşrutiyet'ten Erken Cumhuriyet'e Osmanlıca Dergilerde Yunus Emre (1913-1924)
(*Yunus Emre in Ottoman Magazines from the Second Constitutional Reform Era to The Early Republic (1913-1924)*)
- Cem TUNA** 24
Yunus Emre'nin Divanı'nda Bülbül Motifi
(*The Nightingale Motif in Yunus Emre's Divan*)
- Ahmet Hamdi CAN** 39
Sosyalist Gerçekçi Cezayir Romanında Olumlu Kahraman: El-Lâz Romanı Örneği
(*The Positive Hero in the Socialist Realistic Algerian Novel: The Case of Al-Laz Novel*)
- Mehterhan FURKANİ** 50
Kul Hakkı Bağlamında Yunus Emre'nin İbadete Yaklaşımı
(*Yunus Emre's Approach to Worship: Within the Framework of Concept and Scope*)

KİTAP İNCELEMELERİ / BOOK REVIEWS

- Alaattin UCA** 61
Yusuf Yıldırım (2021), Yunus Emre'nin Karaman'daki Kültürel Mirası

TOPLANTI ÖZETİ / MEETING SUMMARY

- Alaattin UCA** 65
Karamanlı Şairlerden Yunus'a Şiirler

BİLİMSEL HABER / SCIENTIFIC NEWS

- Hüseyin MUŞMAL** 74
Yunus Emre'nin Vefatının 700. Yıl Dönümü Anısına "Karaman Uluslararası Yunus Emre ve Türkçe Bilgi Şöleni" (07-09 Ekim 2021)

MAKALELER

ARTICLES

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD)

Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty

E-ISSN: 2667 – 4424

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad>

Tür: Araştırma Makalesi
Kabul Tarihi: 18 Ekim 2021

Gönderim Tarihi: 04 Nisan 2021
Yayımlanma Tarihi: 01 Ocak 2022

Atf Künyesi: Aydın, M. (2022). Bilgelik ve Bir Bilge Olarak Yunus Emre. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 5 (2021 Yunus Emre ve Türkçe Yılı Yunus Emre Hatıra Sayısı), 1-11.

DOI: <https://doi.org/10.47948/efad.909241>

BİLGELİK VE BİR BİLGE OLARAK YUNUS EMRE

Mustafa AYDIN*

Öz

Yazımın konusu bilgi bağlamında Yunus Emre'dir. Bilgi, insanın özlük alanlarından birisidir, herkesin, en azından kendisine yetecek kadar, epistem düzeyinde bir bilgisi vardır. Ama bazıları vardır ki bir başkasına da ulaştıracak ve rehberlik edecek seviyede bir bilgiye sahiptir. Esasen hem bilginin hem de onu taşıyan kişilerin farklı dereceleri vardır. Bilgi; malumat (sıradan bilgi), bilimsel bilgi, düşünsel bilgi, felsefi/hikmeti bilgi, gibi bir hiyerarşik yapı oluştururken; bilenler de genel bilgi sahibi, bilim insanı, düşünür ve bilge/hakim katlarını oluşturur. Genel bilgi sahibi, malumatlı, sıradan kişilerden daha fazla bilgiye sahip kişilerdir. Bilim insanı, sıradan insanın bilmediği, belli alanlarda, bir yöntemle elde edilmiş sistematik bilgilere sahip kişidir. Düşünür, bir disipline ait bilginin üzerinde, yaklaşık hemen her alanda, disiplinler arası diyebileceğimiz görüşler ortaya koyabilen bilim insanına oranla daha az olan kimselerdir. Çok az oranda bulunan bilge, bir bakıma disiplinler üstü, fert ve toplumların temel sorunlarını dile getirebilen kişilerdir. Bilgelik diğer bilgi sahiplerinden farklı olarak insanın öz alanına ilişkin, gündemin üzerinde, herkesi ilgilendiren, sade ama derinlikli bir bilgiye sahiptirler. Piramidin en üst noktasını oluşturdukları için de sayıları bir hayli azdır. Anladığımız kadarıyla geçmişte bilge daha çoktu. Ne var ki günümüz şartları içinde çıkması fevkalade zor hale gelmiştir. Yazımın asıl konusu bilgelik bağlamında Yunus'tur. Bu bakımdan konuyu yeterince açıklayabilmek için tabir caizse bir alt yapı oluşturmak üzere önce bilgelik üzerinde durulmuş, sonra, deyişlerinden alınmış örneklerle Yunus'un bilgeliği açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bilge, Bilgelik, Yunus, İnsanın Özlük Alanı, Hayat Hikâyesi.

Wisdom and Yunus Emre as a Wise

Abstract

This article concerns Yunus Emre in the context of provider of information. Most people have a level of knowledge adequate for themselves, but there are some that have a level of knowledge that can lead and guide other individuals. In essence, there are different degrees of both knowledge and the people who carry it. Knowledge, like society, has a hierarchical structure. It starts with ordinary knowledge the proceeds to scientific knowledge, intellectual knowledge, and finally philosophical knowledge. Those with ordinary knowledge are the everyday citizens in a society, followed by the scientists, academicians, and then philosophers. A scientist is one who has systematic knowledge in certain fields, which are not known to ordinary people, and which has been obtained through methodological research. Academicians or thinkers are those who have more knowledge about one discipline and can put forward opinions in an interdisciplinary manner. The top level, or the wisest layer of society, is the philosophers: those few wise people who are transdisciplinary in their thinking and who have the ability to articulate the most

* Prof. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Karaman/Türkiye.
E-Posta: mustafaaydin@yahoo.com, Orcid: <https://orcid.org/0000-0003-1228-1690>.

Bu metin, 26-28 Mayıs 2014 Tarihinde UNESCO'nun "Dünya Kültür Kenti Eskişehir 2013 Programları" çerçevesinde düzenlenen "Bilgeler Buluşması" toplantısında sunulan bildirinin yeniden gözden geçirilmiş halidir.

basic issues of individuals and societies. Unlike the other knowledge holders, philosophers, or the wise, have a simple but in-depth understanding of the essence of being human, above any agenda. As the wise are at the top of the hierarchy of knowledge holders, their number is few. Unfortunately, wisdom, as we understand it, is a thing of the past. It has become extraordinarily difficult to create wisdom given today's conditions. The main subject of this article is Yunus Emre in the context of wisdom. In this respect, in order to explain the subject sufficiently, wisdom is first emphasized in order to create a background, and then Yunus Emre's wisdom is explained with examples taken from his works.

Keywords: Wise, Wisdom, Yunus Emre, Person's Field of Nature, Life Story

Giriş

Yunus Emre, dini ve milli yerel kültürümüzün önemli temsilcilerinden birisidir. Onu hemen herkes tanır, şiirlerinden bir şeyler hatırlar. En fazla iki düzine kadar büyüğümüzden birisidir. Yunus, bütün dünyevi koşullar içinde bizi bize hatırlatacak, sıkıntılarımız, gerekli gereksiz didişmelerimiz arasında, kâbuslarla dolu dünyamızda, hafakanlar basıp uykularımızın kaçtığı gecelerimizde bize seslenen, yürekten konuşan, bir insandır. Benliğimizi, iyi kötü taraflarımızla bizi, acı ve tatlı taraflarıyla, iniş ve yokuşlarıyla hayatımızı, basite kaçmadan açıklayan bir dosta ihtiyacımız vardır ki iyi kulak verirse bu dost Yunus'tur. Bu dost, tatlı üslubuyla, ıstıraplar, terslikler ve daha çok hamlıklarımızla, bir kiriş yayı gibi gerilmiş sinirlerimizi teskin ederek konuşur. Asıl kaynağından aldığı bilgilerini hacimsiz zihnimize ve kalbimize boşaltır, bizimle alay etmeden, garipliklerimize gülmeden, bilgiçlik taslamadan bir şeyler öğretir. İstedığımızda, özellikle kendimizi dinlemeye hazır bulduğumuz zamanlarda yanımızda bulunur.

Sıraladığımız bu ihtiyaçları ancak bir bilge kişi, onun bilgece söyleyişleri karşılayabilir. Böylesi bir dost, çağında, günlük meşgaleleri aşabildiği kadar, akıp giden zamana yenik düşmemiş, onun arkasından bize seslenebilen kişi ancak bir bilge olabilir ki işte Yunus Emre bu bilge kişilerden birisidir. Yunus, sıradan bir edebiyatçı, bir düşünür, bir filozof değildir. Onda kendi sorunlarımızın yankısını buluruz. O, bize bizden gelen bir sestir. Ayrıca onda toplumumuzun içyapısıyla özdeş sorunlar, duygular, değerler vardır. Onu bize unutturmayan, şey, mevcut ortamını aşabilmiş bir temaya sahip olmasıdır.

Yunus, toz pembe bir ortamda yaşıyor değildi. 14. Yüzyılda Doğudan Moğol istilası, Batıdan Haçlı seferleri ile gelen saldırılarda sarsılan bir Anadolu'da o günkü insanımızı ayakta tutmaya çalışıyordu. O gün bilgece söylediği şeylere bugünün insanının ihtiyacı o günün insanının ihtiyacından daha az değildir. Farklı ama benzer sorunlar yaşayan günümüz toplumunun da Yunus'un tavsiyelerine ihtiyacı vardır. Esasen Yunusun Nasihatler adlı eseri iki yüzyıldır, kendi kültürüne hayli yabancılaşan aydınımızın bir başucu kitabı değil. Ama Anadolu'da hala onun Divanının bulunmadığı, ilahilerinin okunmadığı ev yok gibidir. Etkisi hala sürüyor. Bu etki bir bilgelik etkisidir. Bu söz konusu etki yer ve zaman tanımayan bir etkidir. Biz de bu yazımızda onun bu yönü üzerinde durmaya çalışacağız¹.

Metin, eksen konumuzun, Yunusun deyişleri üzerinden bir analiz olduğu için kaynağımız Divan olarak bilinen eseridir. Ne var ki ortada aynı adı taşıyan pek çok eser vardır. Bunların kritiği benim alanım olmadığı için mevcut metinler arasından bir tercih yapmak gerekirdi. Görebildiğim kadarıyla elimizdeki en sağlıklı metin, bu işe yeterince emek vermiş Burhan Toprak'a (1972) ait metindir.

¹ Ancak söylediklerimizi temellendirebilmek yine de hayatı ve eseri hakkında küçük bir not bilgi vermek ve asıl analiz alanımızın dışında kalan bazı noktaları kısaca hatırlatmakta yarar görüyoruz.

Yunus, 14. Yüzyılda yaşadı, belki de birçok yerin ve zamanın bir değeri olması nedeniyle doğum yeri de ölüm yeri de tartışılmış, değişik yerlere nispet edile gelmiştir. Doğduğu ve yaşadığı yer konusundaki tartışmalar daha çok Karaman ile Eskişehir üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu noktadaki ihtimallerin en güçlüsü Karaman olarak gözükmektedir. Belki daha doğrusu Yunus içimizden birisidir ve hepimizin hemşerisidir. Manevi nüfuzundan yararlanmak için olmalıdır ki Anadolu'daki pek çok kasabamızda kendine mezarlar nispet edilmektedir. Sahih kaynaklar onun Arapça, Farsça, elimizdeki eseri ise sağlam bir Türkçe bildiğini göstermektedir. Yine eserlerinden anlaşıldığına göre Tefsir, hadis, fıkıh gibi şer'i bilimlere vakıftır. Çünkü pek çok mısra, ayet ve hadis mealidir. Kendisi yüksek düzeyde bir bilgi donanımına sahip olduğu gibi Müslümanlığında da fevkalade samimidir.

Eserinin asıl adı Divan değil, Risaletü'n-Nushiyye, yani Nasihatler Kitabı'dır. Ancak divan edebiyatı geleneğinin etkisiyle ki (şiirlerin toplandığı eser anlamında) Divan denilmektedir. Sade bir Türkçe ile yazılmış bulunan eserin birçok nüshaları vardır. Yunus'un eseri, muhteva ve anlatımı itibarıyla sade olduğu kadar içerikte yer yer basite kaçan halk edebiyatıyla; ritim ve görünümündeki ağırlık kadar temasında hafiflik taşıyan Divan Edebiyatı arasında büyük bir aşamadır. Bu özellik dolaysıyla ki onun manevi nüfuzundan yararlanmak için Yunus mahlasını kullanan çeşitli düşünce erbabının yazdıkları Yunus mahlaslı eserler ortaya çıkmıştır.

Makalemizin metni iki kısımdan oluşmaktadır: Bilgelik ve Yunus Emre. Yunusun bilgeliğinin değerlendirilebilmesi için önce bilgeliğin açıklanmasına ihtiyaç vardı. Bilgelik nedir ki Yunus bir bilge oluyor sorusunu başka türlü cevaplandırmak mümkün değildir. Onun için bizim burada yapacağımız şey de önce bilgelik üzerine teorik bir çerçeve çizmek sonra da bunu Yunus üzerinde örneklendirmek olmuştur.

1. Bilge ve Bilgelik

Türkçede kullandığımız bilgelik, Arapça hikmet, Yunanca sophia kelimelerinin karşılığıdır ve felsefe, din ve güncel dil alanlarında birbirinden az çok farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Olgunun adı bilgelik, bunu temsil eden kimseye Antikçağ Grek Felsefesinde (bozulmamış anlamıyla) sofist, bizim eski dilimizde hâkim, güncel Türkçemizde ise bilge denmektedir.

Felsefede bilgelik, güncel meşgalelerden uzak bir bilgi ve yaşam biçimi anlamına gelmektedir. Felsefe alanında bilgiler çoğu kere genelin hayatından farklı ve hatta yer yer aykırı gözükten bir bilgi ve yaşam biçimine sahiptirler. Bunun için alışlagelen hayatın dışında marjinal görünüşleriyle dikkat çekerler. Bir de varlığa, tabii ve beşerî olgu ve olaylara eleştirel bir gözle bakarlar. Bu eleştirel bakış onu genel felsefe dışı bakıştan ve dini bilgelikten ayırır. Çünkü din bağlamında bilgelik varlıkta eleştirilecek şeyler görmez, bu dini yaklaşıma göre olup-bitenlerde dikkat çeken bir çelişki görünüyorsa bu bizim onu yeterince anlayamayışımız, künhüne vakıf olamayışımızdandır. Ama diğer bilgelikler gibi felsefi bilgelik de tekil türden bilgileri, güncel sorunları aşır her şeye bütüncü bir bakış noktasında ortaya çıkar. Bir de tüm bilgeliklerin Sokrat'ın "Kendini bil!", Konfüçyüs'ün "kendine yapılmasını istemediğin şeyi başkasına yapma!" gibi formüle edilmiş ilkeleri vardır.

Felsefe bağlamında bilgeliğin tarihsel olarak yaygınlaşmış dönemlerinden de söz edilebilir. Mesela Sokrat etkisindeki Stoacılar, bunun tipik bir örneğini oluştururlar. Stoacılar her şeyin azıyla yetinip şükran duygusuyla süren bir hayatı savunmuşlardır (Gökberk, 1985). Bir de Batıda bilgeliğin eksen kavramları vardır ki bunların en önemlisi "Logos (söz, ruh)" tur. Daha sonra Hıristiyanlıkta büyük önem taşıyan Logos, bilindiği kadarıyla Süleyman'ın Meselleri'nde geçen hokma (hikmet) ilkesinin bir gelişmiş halidir ki, Tanrı'nın ışığının yansıması anlamına gelmektedir (Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi).

Din açısından bilge, günübürlük yaşanan dini düşünce ve hayatın ve hatta sıradan ruhban/din adamlığının ötesinde Tanrının hikmetine yaklaşır, ilkelerinin gereğini yerine getirdiği düşünülen kimse demektir. Dinde bilgiler birbirlerine yakın ortak noktalar oluştururken, din dışı (doğrudan herhangi bir din içinde yer almayan) bilgiler tek kişiler olarak ortaya çıkmışlardır. Budizm'de Brahmanlık, Musevilikte Kabalizm, İslâm'da sofizm, söz konusu dinde bilgeliğin, ortak çizgi örnekleridir. Şüphesiz bu alanda mevzilenmiş herkes bilge değildir, bilgelerin daha sıklıkla mevzilenildiği alanlardır.

İslâm düşüncesinde bilgelik ise hikmet olarak nitelendirilen (elde edilmesinde insanın bir çabası olsa bile) daha çok Tanrı vergisi bir olgudur. Esasen bu bağlamda Kur'an'a göre bilgelik, inanç ilkelerinin yanında Tanrı iradesine uygun davranışlar ile şeriatı² ve ahlâk kurallarını³ ihtiva eder. Farklı ayetlerde, hikmet, hüküm, kavrayış ve bilgi, peygamberlik, öğüt, (Kur'an ve İncil gibi) kutsal kitap anlamlarında kullanılmakta ve daha çok bir Allah vergisi olduğuna işaret edilmektedir.

İslâm'da hikmetin kaynağı Allah'tır. O, hakîm (hikmet sahibi)dir. Allah, peygamberlerine, herkese ulaştırılmak üzere gönderdiği vahyin yanında ayrıca hikmet vermiştir. Yine bu çerçevede Lokman, Hızır gibi kişilere ve daha başka insanlardan dilediğine özel denebilecek hikmet nasip etmiştir. Bu verilen hikmet kişinin çalışmakla elde edemeyeceği bir bilgi ve bilim gibi varlıktan doğrudan çıkarılamayan, hemen herkesin aklına gelmeyen derin bir kestirim gücüdür. Tarihsel gelişimi içinde İslâm bilginleri çoğu kere hikmeti/bilgeliği felsefe, hâkimi de filozof anlamında kullanmışlardır. Bununla birlikte Kindi, Farabi, İbn Sina, İbn Rüşd gibi düşünürler filozof; İbn Arabi, Mevlâna, Konevi gibi daha çok sofi kanatta yer alan kişiler, hakîm olarak nitelendirile gelmişlerdir. İslâm toplumlarında da hakîm, her halükârda günlük işleri aşmış, varlığa bütüncü bakabilen, insanın özüne ilişkin sorunları dile getiren kişi kabul edilmiştir.

² Kur'an, Nisa/113

³ Kur'an, İsra/39.

Güncel dilde bilgelik için değişik görüşler ileri sürülmüş, aydınlar sistemi içinde ona bir yer gösterilmeye çalışılmıştır. Bilindiği üzere tarih boyunca toplumun genelini oluşturan ve bilgi bakımından bir üst zümreyi oluşturan bir aydın/bilgin zümresi var olagelmıştır⁴. Kendisinin de bir bilge kişi olduğunu düşündüğüm ve bu konuda önemli düşünceler beyan etmiş bulunun Ahmet Yüksel Özemre'ye (1990) göre bu aydın/bilgin kesim, sahip oldukları bilgi seviyesi bakımından beş gruba ayrılırlar: Bilim teknisyeni, bilim insanı, bilgin (alim), yetkin bilgin (allame) ve bilge. Tabi buna göre bilgeler, aydınlar hiyerarşisinin en üstünde bulunan kimselerdir.

Bu sıralamaya göre *Bilim Teknisyenliği* için günümüzde üniversite öğreniminden sonra en az yüksek lisans ve doktora yaparak, ister uygulamalı, isterse teorik olsun, bilimin çok dar bir alanında, bir metot hakkında uzman olmayı ve o metodu o dar alanda uygulamayı gerektirir. *Bilim insanlığı*, doktoradan sonra hem bilim literatürünü izlemeyi hem de yeni özgün çalışmalar yapmayı gerektirir.

Bilgin (âlim) olmak, bilim adamlığından farklı olarak uzman olduğu alanların felsefesine, epistemolojisine, deontolojisine pedagojisine de vakıf olmayı, ayrıca bunları etkin bir biçimde kullanabilmeyi gerektirir. *Yetkin bilgin* (allâme) ise farklı bilim kollarında esaslı bir bilgiye sahip olmak demektir. Bütün bunlardan farklı olarak *Bilge* (hâkim) ise, söz konusu edilen çalışmaların yanında fitri kabiliyetler, istisnai yetenekler gerektirir. Bundan önceki dört seviye de çalışmakla elde edilebilecek derecelerd. Bilgelik ise bir yönüyle bir Tanrı vergisidir.

Burada altı çizilmesi gerekli önemli noktalardan birisi, bilgeliğin bir akademik sürece mutlak bağlı olmamasıdır. Çünkü akademik hayat bilgi bakımından bir formel işlem düzeneğidir ve daha çok da modern kültür ortamının ürünüdür. Bu ortamda bilgi, uzmanlığa dayalı belli bir özel alanla ilgili olduğu için de günümüzde genelde bilge çıkmamaktadır. Bir alanda çok yetkin bir uzmanlık bilgisine sahip olmak kişiyi bilge yapmaz. Söz geleme çok yetkin bir tarihçi dünyada veya Ortadoğu gibi bir bölgede nelerin olup bittiğine ilişkin sağlıklı bir yorumda bulunamaz, bize burasının geçmişine ilişkin belgelere dayalı fevkalade önemli bilgiler verir. Bir sosyolog, herhangi bir yönüyle ilgili çarpıcı yorumlar yapmakla birlikte dayandığı mevcut paradigmalardan dışına çıkıp evren ve insan bütünlüğü içinde toplumun düzlemi üzerine anlamlı bir şey söyleyemez. Tıpkı biyoloğun canlılık, fizikçinin madde üzerine bir şey söyleyemeyişi gibi. Eğer anlamlı bir şey söylüyorlarsa bu bilim insanlığını aşmış bilgelik konumunda bir şeyler söylüyorlar demektir. Bu açıklama, insanlık tarihi boyunca bilimsel bilgiye dayanmayan kadim kültürlerde bilgelerin ortaya çıkmış olmasını da bize izah eder. Sözün kısası bilgelik bilginler hiyerarşisinin üst noktasıdır ve kendine has bazı özellikleri vardır.

2. Bilginin Özellikleri

Bilgeliğin özelliklerinin başta gelenlerinden birisi, güncel olayların içinde mahsur kalmadan, bulunduğu toplumsal şartların getirdiği kişisel, ailesel, grupsal sorunları, kaygıları aşabilmesidir. Elbette bilginin yaşadığı çağda da bir yığın sorun vardır. Mevlâna ve Yunus gibi bilgelerin içinde yaşadıkları toplumlar da sorunsuz değildi. Mesela Moğol istilasının da doğurduğu ortamda toplum her şeyden önce ekonomik sorunlarla çarpışıyordu, yüksek seviyede enflasyona bağlı geçim sıkıntılarıyla iç içe idiler. İktidar kavgaları, grupsal çatışmalar, aile içi çekişmeler o gün de vardı. Ama bu büyük insanların eserlerinde bunların izine hiç rastlamayız. Sanki tozpembe bir dünyada yaşamakta, sağlıklı bir düşünceyle söylemektedirler. Onun için, bu bilgelerin söyleyip yazdıkları bugün yazılmış gibidir.

Esasen çağlar üstü kalabilmenin yolu gününbirlik gaileleri aşabilmekten geçer. Bir şeyin değişimden sıyrılıp kalıcı hale gelmesi, mümkün olduğunca zaman ve mekân dışı veya üstü kalabilmeye bağlıdır. Mesela kutsal kitap Kur'an'ın kalıcılığına karşılık onun üstüne yapılan tefsirlerin ve ondan çıkarılan fikhî hükümlerin değişkenliği bu noktadan kaynaklanır. Teknik bilgi ve araçların çok hızlı bir şekilde miadını doldurmasının sebebi de budur. Yine buradan hareketle söylemeliyiz ki insanın özüne ilişkin sorular zaman aşımına uğramayan sorular, bilgelerin bu sorulara verdiği cevaplar da hayat bulsun bulmasın kalıcı cevaplardır.

⁴ Aydınlarla ilgili geniş bilgi için bkz., Aydın, 2004.

Bilgenin ve tabi bilgece düşünmenin ikinci önemli özelliği söylenenlerin insanın özlük alanına ilişkin olmasıdır. İnsanın asıl özlük alanı diğer canlılardan farklı olarak, İnsanın ne olduğu, evreni nasıl algılaması gerektiği, insan ve topluma bakışı, Allah inancı, kâinat telakkisi, insanın Allah ile ilişkisi, hayat ve amacı, ömür ve ondan sonrası, kabir ve ötesi gibi sorunlardır. Kalıcı söyleyişler bunlarla ilgilidir. Günümüzde binlerce kitap ve köşe yazısından, atılan milyonlarca tweetten ve facebook mesajlarından kalıcı bir şeyin ortaya çıkmamasının sebebi bu özlük alanında yer alamayışlarıdır. Şüphesiz farklı çağlarda ve değişik toplumlarda doğrudan bir semavi dine bağlı olmadan da bazı bilgiler de ortaya çıkmış, hikmetli sözler ortaya koymuşlardır. Bizim de özellikle İslâm dininden nemalanan bilgilerimiz çıkmış ve kalıcı şeyler söylemişlerdir ki Yunus bunlardan birisidir.

Bu geldiğimiz noktada geriye dönüp baktığımızda tarih boyunca Doğu-Batı, dünyanın hemen her yerinde binlerce bilgene karşılık, ancak yüzlerle ifade edilebilecek bilge gelip geçmiştir. Kimin bilge olduğunu belirlemek zorsa da (Peygamberlerin dışında) Batı çizgisinde, Sokrat, Eflatun, Aristo, Xenophanes, Augustinus, Albertus Magnus, Paskal, Goete, Bergson; Doğuda Konfüçyüs, Buda, Zerdüş, İslâm dünyasında Gazali, Farabi, İbn Sina, İbn Rüşd, Mevlâna, Konevi, Yunus Emre; Türk Dünyasında Dedem Korkut, Ali Şir Nevai, Hoca Ahmet Yesevi, Ahi Evran, Yusuf Has Hacip, Nasreddin Hoca, Hacı Bektaş Veli, son dönemlerde İzzetbegoviç; hemen herkesin, üzerinde anlaştığı bilge örnekleridir.

Bütün bu açıklamalardan sonra denebilir ki bilge, günübürlük kaygıları aşmış, insanın özlük alanına ilişkin en temel konuları sembollere de başvurarak sade bir dille anlatabilen ve sözleri derin anlamlar ifade eden kişidir. Sırf sıradan insanlardan değil, bilgi sahiplerinden de farklı bir şey söyleyebilen ve bu sözlerinden herkesin kendince bir şey anlayabildiği mesajlar sunabilen kişidir. Tabi herkes bilgenin söylediklerinden kendince bir şey algılayabilirse de önemli olan bağlamında hissedip anlayabilmektir.

Bilgenin sözlerinden yararlanabilmek için onu “açıklamak” tan çok, “anlamak” gerekir. Ne yazık ki çoğu kere biz pek çok şeyi açıklamaya çalışırız. Elbette açıklanması gereken bilgiler vardır, anlaşılması gerekli bilgiler vardır. Felsefenin manevi bilimler kategorisine koyduğu bilgece düşüncelerin açıklanması değil anlaşılması gerekir. Esasen Bilgi Felsefesine göre bilgi edinmenin iki temel formu vardır: anlama ve açıklama. Açıklama herhangi bir şeyi, mantık, matematik veya fiziksel bir ara ilke yoluyla, bir nedensellik kurarak algılama demektir. Mesela göz nasıl görür sorusuna nesne, ışık, gözün fonksiyonları, sinir sistemi ve beyin algısı gibi etkenleri devreye sokarak açıklarız. Buna karşılık anlama, araya gerekçeler koymadan bir kavrama, içimizde hissetme yoludur. Açıklamanın en belirgin özelliği gerekçeler bulur ve eleştirilirdir. Anlama ise fiziki gerekçeler aramaz, eleştiri ile uğraşmaz, varlığın sırrını çözmeye çalışır, duruma içten bakar.

Bu açıdan baktığımızda mesela Konfüçyüs’ten Hz. Muhammed’e kadar ısrarla üzerinde durulan “Kendine yapılmasını istemediğin şeyi başkasına yapma” hikmet sözünü açıklayamayız. Çünkü açıklama sadece nedenselliklerin kurulmasını sağlar. Bu hikmetli söz için soru “Niçin kendimizi başkalarının yerine koymalıyız?” halinde ortaya konabilir ki böyle bir sorunun hiçbir anlamı yoktur. Çünkü bu orada duran ve açıklama gerektirmeyen tümel bir gerçekliktir. Onun için yapılacak iş bu duyguyu sezebilmektir ki anlama dediğimiz şey de budur. Örneğimizdeki ilkenin veya Yunus’un bir deyişinin açıklamaya ihtiyacı yoktur, sorun onu içimizde hissetme işidir. Anlamak ise kendimizi o hikmete açmak, sevmek, içerden bakmak ve özümsemek ile mümkündür. Hemen belirtelim ki bilme ve öğrenme ile ilgili sorunumuz yalnızca bir anlama ve açıklama sorunu da değildir. Anlaşılması ve açıklanması gerekli objenin de kendilerine özgüllükleri vardır.

Kendisi de bir bilge kabul edilen Ali İzzetbegoviç’in ifadesiyle (1992), alet kullanmaya dayalı fiziki ve kült sahibi olmaya dayalı insani iki dünyamız vardır. Düşünüre göre bilim, teknik, medeniyet, alet kullanma yönümüzle ilgilidir. Din, sanat, ahlak, insani kült sahibi olma yönümüze ait olgulardır. Fiziki dünyamız açıklanmak, insani/manevi dünyamız anlaşılacak zorundadır. Bilgeliğin konusu insanın özlük alanıdır ve yöntemi de öncelikle anlama işidir. Bilge, özlük alanına ilişkin şeyler söylemiş olan kişi olduğuna göre anlaşılacak durumundadır. Sonuç olarak Yunus bir bilgedir ve anlaşılacak durumundadır.

3. Yunus'u Bir Bilge Olarak Anlamak

Dünden bugüne toplumca Yunus Emre'yi hep anmış saygı duymuş ve sevgi göstermişizdir. Ne var ki pek çok bilge gibi Yunus emre de anlaşılmaktan çok anılmaktadır. Esasen Yunus Emre'yi layıkıyla anmanın önünde bazı engeller vardır ki bunların bir kısmı maddeler halinde şöyle sıralanabilir:

1) Yunus Emre'nin bir halk şairi zannedilmiş olması. Farklı bir edebi yönü görülse de bu durum büyük ihtimalle sade Türkçe ile söyleyişinden de hareketle, varılmış bir sonuçtur. Şüphesiz Yunus, bir halk şiiri formatı kullanmıştır ama içerik çok farklıdır.

2) Şer'i bilimlerde bir seviyesinin olduğunun göz ardı edilmiş olması. Yanlış ama yaygın bir kanaate göre Yunus mektep medrese görmemiş sıradan bir şairdir. Halbuki Yunus şer'i bilimlere vakıf bir kişidir. Sağlam bir Kur'an ve Sünnet bilgisine sahiptir. Burhan Toprak'ın da (1972) gösterdiği gibi Yunus'un pek çok mısrası, ayet ve hadis mealleridir. Ayet ve hadisleri dolaylı bir referans sistemiyle göstermiş olmasından dolayı, o anda Allah ne verdiyse doğmaca söyleyen bir kişi zannedilmektedir.

3) Tasavvuf felsefesi diyalektiği içinde kaybolmuş bir sufi sanılmış olması. Elbette Yunusun bir sufi yönü vardır ve bu konuda bir tarafı vahdet-i vücuda kadar varan bir bilgiye de sahiptir. Ama bu düşünce gelişim sürecinde bir ara yaşayıp geçtiği bir merhaledir. Hayatının sonuna kadar bu diyalektiğin içinde bocalayan bir kişi değildir.

4) Kuralsız (heterodoks) İslâm çizgisinde düşünen bir kimse zannedilmiş olması. Evet, Yunus'un serbest, kendine özgü bir söyleyişi vardır. Aşk gibi değişik temalar işler farklı yerlerde dolaşır, ancak bu her haliyle nihai bir nokta değildir. Bu açıdan bakıldığında mesela Cenneti ve Cehennemi hafife aldığı düşünülemez. Yunus, bu esnek yorumlarının yanında, Kur'ani düşünceye sahip, deyim yerindeyse sapaşğlam bir mümindir.

5) Adının pek çok kişi tarafından kullanılmış ve dolayısıyla istismar edilmiş olması. Toplumca kabul gördüğü için pek çok şair Yunus Emre mahlasını kullanmış ve dolayısıyla bilge Yunus ile bağdaştırılması mümkün olmayan pek çok nazım ortaya çıkmıştır. Bunda da özellikle sufilerin önemli bir payı vardır, onun adıyla yazdıkları bazı karmaşık, sorunlu şiirler ortalıkta dolaşa gelmiştir.

Yunus ile çok yakından ilgilenmiş olan Burhan Toprak, Yunus'un eseri için bizim "Divina Comedia (İlahi Komedyamız)dır", diyor. Bu tespit genel olarak doğru olmakla birlikte Yunus'un eseri, konuları komedyadan da trajedyadan da farklı bir ele alışa sahiptir. Çünkü komedyadan da trajedyadan da dünyevi vurgulardır, nesnel-fiziksel dünyanın açıklama yollarıdır. Halbuki Yunus'un ki her gerçek bilgenin ki gibi dram demek daha doğru olur. Dram insanın özlük alanının, işleniş yoludur. Yani bilgelikte işlenen insanın bu özlük alanıdır. Bu durum bazen komedyadan bazen trajedyayı gerektirse bile izlenen asıl yol dramdır. Gerçekten de Yunus'un eserinde anlatılan, varlığımız, genel varlık içindeki yerimiz, talihimiz, geçmişimiz ve özel olarak geleceğimizdir. Bu divanda, zevk fırtınaları, korkuları, ümitleri, pişmanlıkları, isyanları, şüpheleri, tesellileri ve imanları ile bütün bir insan hayatı vardır.

Yunus her bilgi gibi sade, ama basite kaçmadan en cahilinden en bilginine kadar her okuyucunun bir şeyler alabileceği türden bir ifade yolu izlemiştir. Üst düzeyde bir gerçeği ele alırken bile alaycı, eleştirici değildir. Temada yer ve zaman kavramı yok, her haliyle nesnel bir tabiat yer almıyor. Dünden bugüne uzanıp giden zaman ve bir yönüyle göreceli olan mekân içindeki insanı başka türlü ele almak mümkün değildir. Esasen bilgece bir söyleyiş bunu gerektirir.

Şiirlerin bir kısmında büyük bir ölüm kaygısı, sürekli bir kasvet, günahlardan şikâyet, duaya yakın bir inilti hissedilir. Önce tasavvufun diyalektiği için kıvrılır; derece derece, ümit ve ümitsizlik, korku ve endişe ile ilerler. Son kademedeki ölümden değil, Allah'tan korkar, ama hayata yeniden bağlanır ve ona yeterince önem verir. Evrendeki yerini bulduğu için mutludur. Bu safhada dini terimler ve kavramlar da yerini bulmuş, tasavvufun karmaşık diyalektiğinden kurtulmuş olur. İşte bilge Yunus'un bu sağlam mümin düşünce çizgisi aşağıda ele alınıp ana çizgileriyle tasvir edilecektir.

4. Yunus'ta Metafizik Sorunlar ve Başlıca Temalar⁵

4.1. Ömrün Geçişi

Yukarıda da işaret edildiği üzere o, insanlığın genel kader çizgisi üzerinde durur. Bunlar, ömrün geçişi, dünyalık, dini temler, nasihatler, Allah'a iman ve yakarış, insanın yalnızlığı, vahdet-i vücud diyalektiği, aşk ve mavera, ölüm, kabir, hayatın gayesi gibi insanın özüne ilişkin problemlerdir. Birbirini takip eden ve akıp giden zaman içinde Yunus'un yakalayabildiği ilk gerçek şüphesiz ömrün geçişidir. Ezel ile ebet arasında insanın bir yerde çakılıp kalmadığını, bir mecraya doğru sürüklenip gittiğini görür. Dün ve yarın, burada düşüncesinin konusu olmaya başlar. Değişik, ama aynı yerden doğan yığınla tema, bu düşüncenin hem itici gücü ve hem de konusu olur. İşte Yunus önce bu hayatın akışı, ömrün geçişi üzerinde duruyor. Çünkü:

“Geçen bu eyyamlar ellere girmez”.

Peşinden koştukça ucunu elimizden kaçırdığımız hayatın arkasından:

“Ah nideyim ömrüm seni”,

diye hayıflanır. Çünkü gözünü kapatıp açması arasında çok şeyler değişmiştir:

“Miskin edem oğlanını benzetmişler ekinciye

Kimi biter kimi yiter, yere tohum saçmış gibi

Bu dünyada bir nesneye, yanar içim, göyner özüm

Yiğit iken ölenlere gök ekini biçmiş gibi”

Geçip giden ömrü bekleyen bir durak vardır: “Ölüm”. Hayatın varıp dayandığı zorunlu bir sonuç. İlahi emir, “her canlı ölümü tadacaktır”⁶. Sanki doğum, ölüm içindir. Yunus, her samimi mümin gibi hatırandan çıkarmaz onu, bize de hatırlatır. “Anadur ölümün zinhar”. Daima hazırlıklı olmamızı tavsiye eder:

“Vaktinize hazır olun, ecel vardır gelir bir gün,

Emanettir kuşça canın, issi vardır alır bir gün”.

Yunus, ölüm halini ve devamını sade ama çok canlı tablolar halinde verir:

“Gözlerin göğe süzüle, canın göğüsten üzüle, dilin tetiği bozula...

“Uç biçildi kefen donum, Hazrete yönelttim yönüm...

“Urdular suyum ıladı, kavim kardeş cümle geldi...

“Geldi salacak sarılır, dört yana sala verilir, el namazına derilir...

“Salacanım getirdiler, makberime yetirdiler, halka olup oturdular...

“Çün cenazeden seçtiler, üstüme toprak saçtılar, hep koyuben kaçtılar...”

4.2. Berzah Âlemi ve Hayat Hikâyemiz

Bu noktada **kabir** Yunus'u fazlasıyla meşgul eder, sık sık mezarlıkları dolaşır. Oraların hal diliyle anlattıkları çok şey vardır. Hece taşları arasında dolaşırken toprağın altını görür (gibidir):

“Teferrüç eyleyü vardım, sabahın sinleri gördüm

Karışmış kara toprağa şu nazik tenleri gördüm

Çürümüş, toprak olmuş ten, sin içinde yatar pinhan

⁵ Yunus Emre'nin sözlerinin alıntısında (Toprak, 1972) kimlikli eseri temel alınmıştır.

⁶ Kur'an, Âli İmran 3/185.

Boşanmış damar, akmış kan, batmış kefenleri gördüm.”

Onlar “Ne söylerler ne de bir haber verirler” ama Yunus o âlemi görmüş ve sakinleriyle konuşmuşçasına anlatır: “Kimi yiğit kimi koca, gündüzleri olmuş gece”, peygamberlerden en zalim insanlara kadar her türlüünü içine almış bulunan bu “kara toprak”:

“Ne kapısı vardır giresi ne ışık vardır göresi, dün olmuştur gündüzleri”.

Orası değişik insanlarla doludur. Geride kimisinin evleri yıkılmış, günlük endişelerden kesilmiş, yaylalar yaylayamaz, kırlar kırlayamaz olmuş; ağzında bar tuttuğu için dilleri söyleyemez, hayatta iken çiçek taşıyan elleri gül deremez olmuş. Hatta sanki Zebaniler kimisinin mezarını tutuşturmuş dumanı üstünden çıkıp duruyor. Bu temalar Yunus’u hayatta yapılması gerekli işlere doğru götürür. Köklü kalıcı bir erdem aramaya koyulur. Sözün kısası mezara girip çürümeyen bir nesne arar. Sırf bedenle başlayıp bitmeyen kimliğini, ölümlü çözülen ama sür ile tekrar dirilip ayağa kalkan varlığını bulmak, oradan Tanrıya yükselmek ister. Yunus bu noktada hayat hikâyemizi ele alır. Allah insanı belli bir süre kalmak ve iyi bir yaptıktan sonra tekrar dönmek üzere dünyaya göndermiştir:

“O dost veribidi, var dünyayı bir gör dedi,

Geldim gördüm hoş arayış, seni seven kalmaz sana”

Ne var ki insan burada geliş sebebini unuttur, başka şeylerin arayışı içine girer. Bazıları asıl bulunması gerekeni bulur, ne var ki bazıları ise basit şeylerin içinde kaybolur. Burada Yunus, insanın gelişini, işlerinin gidişini, kısaca dramını bir dolabın dilinden anlatmaya çalışır:

“Beni bir dağda buldular, kolum kanadım kırdılar

Dolaba layık gördüler, gel gör beni aşk neyledi.

Ben bir dağın ağacıyım ne tatlıyım ne acıyım,

Ben Mevla’ya duacıyım...

Dağdan kestiler hezenim, bozuldu türlü düzenim,

Dülgerler beni yondu, her azam yerine kondu,

Bu iniltim haktan geldi...

Suyumu alçaktan çekerim, dönüp yükseğe dökerim,

Görün ben neler çekerim, derdim vardır inilerim.

4.3. Yunus’un Dünyaya ve Dünyalıklara Bakışı

İnsanın araması gerekli en büyük gerçek, kendini bulması ve Allah’a bağlanması gerekirken küçük hedeflerin, dünyalıkların içinde kayboluyor, birer araç olması gereken şeyler, gerçek bir amaç halini alıyor. Yunus dünyalığa ezelden ebede uzanıp giden zaman içinde ifade ettiği önem kadar değer verilmesini ister ve tavsiyelerde bulunur:

“Nice cemettin ise mal, alır varislerin fil hal,

Sinde sen çekersin vebal, anadur ölümün zinhar.

Pes anı sanma malındır, haram ise vebalindir,

Helal ise sualindir, anadur ölümün zinhar.”

Nice malı çok olan insan, sonunda yakasız bir gömlekle gitmektedir. Bu teni ne kadar beslerse beslesin onu kurt kuş yer gider:

“Ecel erer kurur baş, tez tükenir uzun yaş,

Dümdüz olur dağ ü taş, gök dürülür yer gider”

Dünyadaki gerçek varlık gönül varlığıdır, işe yarayacak ve insanı zengin edecek olan da odur:

“Kemdürür yoksulluktan nicelerin varlığı,
Bunca varlık iken gitmez gönül darlığı.”

4.4. Bir Arayış Yolu: Aşk ve Dervişlik

Yunus'ta aşk temasının önemli bir yeri vardır. Ancak bu onda Yeni Eflatuncu felsefi bir düşünce olmaktan çok, bir kendine geliş yoludur. Tanrıya:

“Bu dünyada öldür beni, varıp anda ölmeyeyim,
Bir dem aşksız olmayayım”

derken takvaca bir sevgi samimiyeti, kısaca bir diriliş ve varoluşu ifade eder. Bu samimiyet ve duyarlılıkla halden hale girer, merhaleler kat eder. Burada aşk bir yol serüvenidir: “Halden bilen dertli kardeş, gel gör beni aşk neyledi.” diye inler. Gönül öyle bir sevdaya düşmüştür ki “Ne akıl ne divane, mecnun gibi yürür”. Dostu düşünde görür, uyanır melûl olur. Bu, öldürücü bir kararsızlık halidir: “Gâh eser yeller gibi, gâh tozar yollar gibi, gâh akar seller gibi” benzi sarı, gözü yaşlı miskin biçare Yunus. Velhasıl çileli bir yoldur bu “Bin bir bela çekmeyince, bu tufanda Nuh gibi gemiye binemez, İsmail gibi kurbanlığa razı olmayınca Cebrail güzel koçu indirmez, Musa gibi çobanlık etmeyen, Tanrı ile konuşmak için Tûr Dağına çıkamaz”

Bu aşamada bir arayıcı derviş olarak Yunus bir ara vahdet-i vücudun diyalektiği içinde bocalar. Bazı kereler umutsuzluğa kapılır. Bir kendini bulma yolu saydığı dervişliğin zorluğunu görür ve kendi kendine “Sen derviş olamazsın” diye sitemde bulunur. Zira bu iş çok sabır ister, yerine göre “dövene karşı elsiz, sövene karşı dilsiz olmak gerek” Yunus hep bir intizar, bir bekleyiş halindedir:

“Yürek yanar yaşım akar, şu gözlerim yola bakar,
Gayri yüze nice bakar, Hak cemalin gören kişi.”

Eğer öldürüp külünü göğe savursalar o yine onu ister. Sonra Yunus bu karmaşık diyalektikten kurtulur, sakinleşir, “Haktan gelen şerbeti içmiş; kuru iken yaş, ayak iken baş olmuştur”. Sözün kısası beklediği noktaya gelmiştir. Ama yine de mavera onu düşündürür. Çünkü huzura çıkış ve bağışlanmada kesin bir emniyet yoktur. Tam da Kur’ani bir tavsiye ile umut ve korku birlikte sürüp gider:

“Ben Hazrete karşı varam ağlayu ağlayu” der. Varılacak ama:
“Acep bu benim canım azat ola mı Ya Rab
Yoksa yedi tamuda yana kala mı Ya Rab.”

Orası ayrı bir dünya, kendine has işlemleri vardır: Hesap, mizan, cennet, cehennem. Burada Yunus, artık sufiliğin diyalektiğinden kurtulmuştur, Allah’tan cenneti bekler. “Cennet cennet dedikleri birkaç köşkle birkaç huri, isteyene ver sen anı” lafı da bir geçiş sürecinde gerilerde kalmıştır. Yunus’un deyişlerinin önemli bir kısmı “Allah sana sundum elim” gibi Tanrıya karşı samimi yakarışlardır. Yakarış ve çağırışında eşyayı, kutsal değerleri de işin içine katar:

“Dağlar ile taşlar ile, çağırayım Mevlâ’m seni,
Seherlerde kuşlar ile, çağırayım Mevlâ’m seni.

Ayrıca söyleyişlerinde Kitap, Peygamber, Kâbe gibi temler büyük yer tutar. Hepsinin başında Kur’an ve Sünnet inancına uygun bir Peygamber inancı, bir Muhammed Aleyhisselâm sevgisi vardır:

“Araya araya bulsam izini, izinin tozuna sürsem yüzümü
Hak nasip etse görsem yüzünü, Ya Muhammed canım arzular seni”

bu konuda hasbi söyleyiş örnekleridir. Salâvatın anlam ve ritim olarak Türkçe karşılığı olan “Adı güzel, kendi güzel Muhammed” gibi veciz anlatımları vardır. “Güzel Kâ’betullah” da kıblegâhımız için söylenmiş veciz bir şiiirdir.

4.5. Sosyal Beşerî Görüşler: İnsanın Yalnızlığı ve Yunus’tan Öğütler

Yalnızlık, insan trajedisinin önemli ve gerçek bir konusudur. İnsan her şeyden önce anasından yalnız doğar ve tek başına ölür. Tanrı karşısındaki sorumlulukları da genel olarak ferdidir. Yalnızlık, özellikle çile çekenlere bir gariplik verir. Bu köklü tema, Fuzuli’de de:

“Ne kimse yanar bana ateş-i dilden özge
Ne kimse kapım açar bâd-i sabadan gayrı”

şeklinde dünya edebiyatının yalnızlığı anlatan en veciz mısralarını meydana getirir. Yunus da “Şöyle garip bencileyin” der:

“Bir garip ölmüş diyeler, üç gün sonra duyalar,
Soğuk su ile yuyalar, şöyle garip bencileyin.”

Gariplere içi yanar, özü göyner, bu isterse gökte yıldızı olsun. İnsanoğlu doğuşunda yalnız, özünde yalnız, ölümden yalnız, sinde (kabirde) yalnızdır.

Yunus bir bilge olarak deyişlerinin önemli bir kısmını öğütlere ayırır: Esasen eserinin asıl adı Risaletün’n-Nushiye yani nasihatler kitabıdır. Sadelik ve derinlik Yunus’un önemli özelliklerindedir ki tavsiiyelerinde de bunu en iyi şekliyle müşahede ederiz.

“Merdivenden iterler kim yüksekten bakar ise
Dış yüzüne o sızar içinde her ne var ise.”

Söz, kişinin derecesini ortaya koyar:

“Az söz erin yüküdür, çok söz hayvan yüküdür.”

Yunus buradan hareketle bilgeliğin ölçüsünü şöyle ortaya koyar:

“Yalan söyler görmeyen, haberi gören bilir”,
“Sen sana ne sanırsan ayruğa da anı san”

ilkesi sağlıklı sosyal ilişkilerin yegâne ölçüsüdür. “Kendine yapılmasını istemediğin şeyi başkalarına da yapma” düsturunun bir başka ifadesidir. O, dostluğun ölçüsünü ise şöyle belirtir:

“Gördün yârin doğrudur, baş kogil ayağına
Çıkar ciğerin yedir, eğer çaren var ise
Gördün yârin eğridir, nen var ise ver kurtul”.

Çünkü doğru yar oğuldan tatlı, yardan yiğrekdir. Hayatın gayesi de gönül kurmak, iyilik yapmaktır. Yunusun bu bilgece deyişlerini gerçek anlamda Tanrının istediği bir sosyal hayatı özetleyen, hepimizin bildiği bir dörtlülle noktalayalım:

“Bir hastaya vardın ise, bir içim su verdin ise,
Yarın anda karşı gele, ab-ı hayat içmiş gibi
Bir fakiri gördün ise, bir eskice verdin ise,
Yarın anda karşı gele, hülle donun biçmiş gibi”

Verilen örnekleri çoğaltmak mümkün olmakla birlikte, yalnızca bu örneklerin bile Yunus’un bilgeliğini göstermeye yeterli olduğu görülmektedir.

Sonuç

Kültürümüzün yapı taşlarından birisi olan Yunus, biçimsel olarak şiiri, içeriği, temaları, sosyal hayatla bağlantıları, gibi değişik açılardan ele alınabilir. Biz burada bir içeriksel öge üzerinde durduk. Bu öge bilgesel bilgidir. Özel ve üst düzeyde bir bilgi türü olan bilgesel bilgi genel olarak insanın özsel alanıyla ilgilidir. Bu söz konusu özsel sorunlar, diğer canlılarda bulunmayan diğer varoluş sorunlarıdır. İnsanın evrendeki yeri, yerine getirmek zorunda olduğu işlev, Tanrıyla olan ilişkisi, ölüm ve sonrası, buna yapılabilecek hazırlık, vb. bunun kısa bir listesidir. İnsan sırf zoolojik bir varlık olarak kalmak istemiyorsa böyle bir sürece girmek durumundadır.

Bu alanla ilgilenen Yunus, bize bunun yollarını göstermektedir. Bu bağlamda ele aldığı konular şöyle sıralanabilir: Kısaca hayat hikayemiz, varlık ve yokluk, ömrün geçişi, insanın yalnızlığı, aşk, dervişlik, Kitap, Peygamber ve Kâbe sevgisi, yardımseverlik, ölüm, berzah alemi, vb. kimsenin bigâne kalamayacağı sorunlar.

Kaynakça

- Aydın, M. (2004). *Bilgi Sosyolojisi*, İstanbul, Açılım Kitap.
- Bilgelik, Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi.
- İzzetbegoviç, A. (1992). *Doğu ve Batı Arasında İslâm*, (S. Şaban, Çev.). İstanbul, Nehir Yayınları.
- Meâli, K. I. K. (2001). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Özemre, A. Y. (1990). “*Bilginler Hiyerarşisi ve Zaafları*”. Türkiye Gazetesi, 15 Mart 1990.
- Toprak, B. (1972). *Yunus Emre*. İstanbul, İnkılap ve Aka Kitabevleri.

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD)

Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty

E-ISSN: 2667 – 4424

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad>

Tür: Araştırma Makalesi
Kabul Tarihi: 24 Kasım 2021

Gönderim Tarihi: 01 Kasım 2021
Yayımlanma Tarihi: 01 Ocak 2022

Atf Künyesi: Mayak, F. (2022). II. Meşrutiyet'ten Erken Cumhuriyet'e Osmanlıca Dergilerde Yunus Emre (1913-1924). *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 5 (2021 Yunus Emre ve Türkçe Yılı Yunus Emre Hatıra Sayısı), 12-23.

DOI: <https://doi.org/10.47948/efad.1017461>

II. MEŞRUTİYET'TEN ERKEN CUMHURİYET'E OSMANLICA DERGİLERDE YUNUS EMRE (1913-1924)

Faysal MAYAK*

Öz

Türk edebiyat tarihinin en önde gelen isimlerinden biri olan Yunus Emre, birçok araştırmaya konu olmuş, tasavvuftaki yeri ve ortaya koyduğu eserler üzerine çeşitli yazılar yazılmıştır. II. Meşrutiyet dönemi ile Cumhuriyet'in ilk yıllarında da dönemin edebiyat tarihi ile meşgul olan yazarları, Yunus Emre hakkında yazdıkları makaleleri dergilerde yayımlayarak hayatı ve sanatı hakkında halkı bilgilendirmeye çalışmışlardır. Mehmed Halid (Bayrı), Mehmed Fuad (Köprülü), Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), Rıza Tevfik ve Cemil Refet Bey, Yunus Emre'ye dair kaleme aldıkları yazılarını *Türk Yurdu*, *Yeni Mecmua*, *Büyük Duygu*, *Dergâh* ve *Mihrab* dergilerinde yayımlatıp, hayatı, tasavvuf felsefesi ve şiirlerinde konu edindiği meseleleri okurlarla paylaşmışlardır. Tasavvufi halk edebiyatının gelişiminde Yunus Emre'nin oynadığı rol ve ölümünden sonra Anadolu insanı üzerinde bıraktığı izler bu yazıların konusu içinde yer almıştır. Yunus Emre Divanının söz konusu zaman aralığındaki yeni baskısı ele alınarak eksik yönleri üzerinde durulmuş, özgün bir Yunus külliyyatının nasıl oluşturulabileceği yönünde öneriler dile getirilmiştir. Hemen tüm yazılarda Yunus'un ümmiliğine vurgu yapılmış ancak eserlerindeki olgunluk göz önüne alınarak, ümmi olmasının şüpheli olduğuna dikkat çekilmiştir. Çağdaşı olan ya da ondan sonra gelen tasavvuf şairlerinin yazdıkları ile Yunus Emre'nin şiirlerini kıyaslayarak onun fark yaratan yönlerini göstermek istemişlerdir. Bu makale çalışmasının temel amacı, II. Meşrutiyet dönemi ile Cumhuriyet'in ilk yıllarında yayımlanmış olan Osmanlıca dergilerde Yunus Emre hakkında yazılan yazılardan yola çıkarak, onun tasavvufi Türk edebiyatı tarihindeki önemini ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Halk Edebiyatı, Yunus Emre, Tasavvuf, II. Meşrutiyet, Erken Cumhuriyet.

Yunus Emre in Ottoman Magazines from the Second Constitutional Reform Era to The Early Republic (1913-1924)

Abstract

Yunus Emre, one of the most prominent figures in the history of Turkish literature, has the subject of much research, and various articles have been written about his place in Sufism and the works he produced. The authors of these articles attempted to inform the public about the literary history of the Second Constitutional Era and the life and art of Yunus Emre, and so published these articles in magazines of the time. Mehmed Halid (Bayrı), Mehmed Fuad (Köprülü), Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), Rıza Tevfik and Cemil Refet Bey published their articles about Yunus Emre and his life in such magazines as *Türk Yurdu*, *Yeni Mecmua*, *Büyük Duygu*, *Dergâh* and *Mihrab*. They shared the issues discussed in Sufi philosophy and poetry with the readers as well as the role played by Yunus Emre in the development of Sufi folk literature and the effect his death had on the Anatolian people. The new edition of Yunus Emre's *Divan* in the aforementioned time period was also discussed in these

* Dr, Milli Eğitim Bakanlığı, Antalya Lisesi Tarih Öğretmeni, Antalya/Türkiye. E-Posta: faysalmayak@hotmail.com,
Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-0048-0273>.

articles and its deficiencies were emphasized, with suggestions being made on how to create an original Yunus corpus. In almost all of the articles, Yunus Emre's illiteracy was emphasized, but considering the maturity of his works, it has since been pointed out that his illiteracy was doubtful. These articles also attempted to demonstrate the distinctive aspects of Yunus Emre by comparing his poetry to that of contemporary or more modern Sufi poets. The main purpose of this article study is to reveal the importance of Yunus Emre in the history of mystical Turkish literature, based on articles written about Yunus Emre in the Ottoman period and the first years of the Republic.

Keywords: Folk Literature, Yunus Emre, Sufism, Second Constitutional Period, Early Republic.

Giriş

Anadolu halkının gönlünde büyük bir yer edinmiş ve sevgisini kazanmış olan Yunus Emre, bu sevgiyi insanların kalplerinde ölümünden sonra da yaşatmayı başarmış nadir şahsiyetlerden biridir. Söylediği şiirler halkın dilinde kuşaktan kuşağa aktarılmış, ilahileri insanların manevi dünyalarında kendine önemli bir mecra bulmuştur. Anadolu insanının inancını pekiştirmesinde ve çocuklarına bunu kolayca miras bırakmasında Yunus Emre'nin etkisi güçlü olmuş, şiirlerinde değindiği Allah aşkı, peygamber sevgisi, insan sevgisi, hoşgörü, dünyanın fani olduğu gibi temalar İslamiyet'in özünün bu coğrafyada kök salmasına büyük katkı sağlamıştır.

Yunus Emre'nin yaşadığı Anadolu coğrafyası Türklerin yeni bir yurt edinmek amacıyla sürekli mücadele ettikleri bir alandır. Malazgirt Savaşı sonrası yavaş yavaş söz konusu topraklara giriş yapan Türkmenler sınırlarını Bizans aleyhine genişletme çabası göstermişlerdir. Yerli halk olan Rumlar, Ermeniler ve Gürcülere karşı Türk unsurunu burada hâkim güç haline getirme gayreti gösterilirken İslamiyet'in de bölgeye yayılması birinci amaç olmuştur. Türkler açısından her şey yolunda giderken Haçlı Seferlerinin başlaması ve Anadolu Selçuklu başkentinin İznik'ten Konya'ya taşınması her ne kadar geriye atılmış bir adım gibi görülse de bunun geçici bir durum olduğu kısa zamanda anlaşılacaktır. Bir şekilde Haçlı Seferleri bıraktığı tüm yıkıntılara rağmen atlatılsa da bu sefer doğudan Moğol tehlikesi baş gösterecektir. Köseadağ Savaşı sonucunda ortaya çıkan yıkımı, Anadolu'nun Miryokefalon'dan sonra yeni sahibi olan Türkler aynı dirayet ve mücadele ile tamir etmeyi başaracaklardır.

Anadolu'nun Türk ve Müslüman ahalisi bu karmaşa içinde Hacı Bektaş Veli, Mevlana ve Yunus Emre gibi tasavvuf ehlinin eserlerinde, öğretilerinde ve şiirlerinde nefes alma imkânı bulmuştur. Her zorluğun üstesinden Allah'a bağlılıkla gelinebileceği, birlik ve beraberlik sağlanırsa başarıya ulaşılabileceği, hoşgörü ve anlayışın açamayacağı kilidin olmayacağı gibi söylemlerle dönemin Anadolu mutasavvıfları moral değerleri yüksek tutmak misyonunu üstlenmişlerdir. Bu konuda Yunus Emre'yi diğer mutasavvıflardan farklı kılan yön ise onun tamamen halkın anlayacağı bir dil kullanmasıdır. Türkçeyi Orta Asya Türklüğü ile Anadolu Türklüğü arasında bir köprü olarak kullanan Yunus Emre, bu sayede Orta Asya Türk kültürünün Anadolu coğrafyasında yer tutmasını sağlamıştır. Bu konuda çok başarılı olduğu ise günümüzde dahi Yunus Emre'nin şiirlerinin ve ilahilerinin halkın ağızında ve gönlünde dolaşıyor olmasından anlaşılmaktadır.

Yunus Emre yaşadığı devirde Türkçeyi en iyi kullanan şair olarak karşımıza çıkmaktadır. Tasavvufun anlaşılması zor derin manalarını saf Türkçe ile halka aktaran Yunus, Ahmet Yesevi'nin Anadolu'daki paraleli vazifesini görmüştür. Aralarındaki zaman farkına karşılık Yunus Emre'nin Ahmet Yesevi'den edebi zevk ve kaynak yönüyle bağlı olduğu görülmektedir (Yavuz, 2017: 28). Yunus Emre, uzun süren Osmanlı yönetimi boyunca sufi çevrelerce tanınır birisi olmasına rağmen Osmanlı entelektüel çevreleri tarafından keşfedilmesi geç olmuş ancak 20. yüzyılın başında onun hakkında araştırma yazıları yazılmaya başlamıştır. Bu konuda her ne kadar kendinden önce Yunus hakkında ufak tefek yazılar yazan olmuşsa da sufi çevrelerde sıkışık kalmış Yunus Emre'yi ilim dünyasına kazandıran Fuad Köprülü olmuştur (Ocak, 2012: 183). II. Meşrutiyet döneminde bu konuya ilk değinen kişi olan Fuad Köprülü'den sonra Rıza Tevfik Bey, Köprülü'nün yazısına katkıda bulunan bir makale kaleme almıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında bu konuya biraz daha fazla eğilen çalışmalar yapılmış ve bunlar dönemin dergilerinde yayımlanarak kamuoyu ile paylaşılmıştır. Bu çalışmanın amacı da söz konusu dönemlerde Osmanlıca dergilerde Yunus Emre hakkında yazılan yazıları ortaya koyarak Yunus Emre literatürüne katkıda bulunmaktır.

1. Türk Edebiyat Tarihinde Yunus Emre'nin Yeri ve Önemi

Tasavvufi halk edebiyatının önemli temsilcilerinden biri olan Yunus Emre hakkında Cemil Refet Bey bir makale kaleme almış ve onun hakkında kayda değer bilgiler vermiştir. Yunus Emre'yi Türk edebiyatının ilk üstadı olarak kabul eden Cemil Refet Bey, onun üzerine yapılan araştırmaların çok az olmasından yakınmıştır. Yaşadığı dönemin çok uzak tarihlerde olması ve ümmi bulunması nedeniyle eserleri uzun süre halkın hafızasında çeşitli değişmelere maruz kalmıştır. Yaşadığı dönemden intikal eden bu eserlerin hatalı ve eksik kalması Yunus Emre hakkında sağlıklı araştırma yapma ve tespitler ortaya koymayı da zorlaştırmıştır (Cemil Refet, 1924: 395).

Cemil Refet Bey'e göre, Yunus Emre'nin halk arasında kazandığı şöhretten istifade etmeye çalışan bazı kimseler titiz bir inceleme yapmadan rastgelen ilahileri ve gazelleri Divan'ına eklemişlerdir. Bununla da kalmayıp Yunus Emre Divanı adını verdikleri uydurma eserler basmışlardır. Elde mevcut olan ve nispeten orijinalliyetini koruyan eserleri incelendiği zaman ise görülmüştür ki Yunus Emre, açık ve temiz diliyle halkın ruhuna ve kalbine hitap etmesini bilen bir şairdir. Üstünden yedi asır geçmesine rağmen etkisini koruyan Yunus Emre'nin üslubu, yazıldığı dönemde avam halk tabakası üzerinde büyük tesir göstermiştir. Siyasi atmosferin karmaşa içinde olduğu yıllarda Anadolu halkı Yunus'un şiirleriyle teselli bulmuş ve hafızalarda canlılığını korumuştur. Kimi zaman da bu şiirler ilahi olarak bestelenmiştir (Cemil Refet, 1924: 395-396).

Yunus Emre'nin yaşam öyküsü hakkında da yeterli malumata sahip olmadıklarına değinen Cemil Refet Bey, doğum yeri ve tarihini kesin bilmediklerini belirtmiştir. Buna karşın tasavvuf yoluna girdiği tarihi gösteren; *Tarih dahi yedi yüz yedi idi/Yunus canı bu yolda kodu idi* beytini işaret ederek, hicri yedinci asrın sonlarına doğru doğmuş olabileceğini tahmin etmiştir. Doğum yeri ya da yaşadığı yer olarak da eski Şuara Tezkirelerini esas alarak Bolu şehrini göstermiştir. Cemil Refet Bey açısından büyük bir mutasavvıf olan Yunus Emre, kendisine daima Âşık Yunus ya da Derviş Yunus olarak hitap etmiş, tasavvuf yolunda mürşidi olduğu Tapduk Emre'yi gazellerinde hürmetle yâd etmiştir (Cemil Refet, 1924: 396). Yunus Emre gibi Tapduk Emre'nin hayatına ait bilgiler de sınırlı olduğu için fazla aydınlatılamamıştır. Sakarya vadisinde bir dergâh kuran Tapduk Emre burada müritlerine bir yandan manevi eğitim verirken diğer yandan tarımsal faaliyetlerle bölgeyi ekonomik alan olarak değerlendirmiştir (Özçelik, 2010: 57-58).

Yunus Emre'nin okuma yazma bilmediği konusuna da değinen Cemil Refet Bey, bu bilginin şüpheli olduğuna vurgu yapmıştır. Vezin ve kafiye konusunda ihmalkâr davranmasına rağmen hece vezniyle gazel ve mesnevi tarzını başarıyla kullandığını dile getirmiştir. Buna paralel olarak Münacat'ının çoğu mısraları failatün failatün failün kalıbına uygun yazılmış, benzer biçimde bir iki gazelinde aruz ölçüsüne uyan beyitleri tespit edilmiştir. Cemil Refet Bey, bu durumun tesadüf eseri olamayacağını ve sağlam bir ilmi alt yapıya dayandığını belirterek, Yunus Emre'nin ümmi olduğu iddialarına şüpheyle yaklaştığını yazmıştır (Cemil Refet, 1924: 397). Sonradan Yunus Emre hakkında araştırma yapanların bazıları da onun ümmi olmadığını ve tahsilini Konya'da tamamladığını ileri sürmüşlerdir. Bazı kaynaklarda ise Yunus Emre'nin aslında ümmi olmadığı ancak Hz. Muhammed ümmi olduğu için O'na benzemek ve O'nun bu vasfıyla nitelenmek için ümmilikle tanınmak istediği dile getirilmiştir (Tatçı, 2013: 601).

Refet Cemil Bey çeşitli kütüphanelerde bulunan el yazması Yunus Emre divanları üzerinde yaptığı inceleme sonrasında, Yunus namı altında mevcut bulunan gazellerin miktarının beş-altı yüzü geçtiği sonucuna ulaşmış, bunların bir kısmını dışarıdan yapılan eklerin ve uydurma gazellerin oluşturduğunu belirtmiştir. Çok tanınmış diğer bazı şairlerin meşhur şiirlerinin Yunus Emre Divanı'nda yer aldığını görerek, bu kaynakların güvenilirliğinden şüphe etmeye başladığını eklemiştir. Bu şüpheyi gidermenin yolu olarak da Yunus'a ait eldeki bütün yazmaların karşılaştırılmasını ve onun üslubuna uygun olanların seçilmesini göstermiştir. Yunus Emre temiz ve açık bir Türkçe ile yazdığı ve gazellerinin temasını çoğunlukla dervişlik, ulûhiyet, mürşitlik, cennet ve cehennem oluşturduğu için bunları diğerlerinden ayıklamanın zor olmayacağını vurgulamıştır (Cemil Refet, 1924: 397-398).

Yunus Emre'nin tasavvuf anlayışı Cemil Refet Bey'e göre, Allah aşkına dayanmaktadır. Yüzünü mutlak bir teslimiyet duygusuyla mürşidine yani Allah'a çevirmiştir. Dünya malında ve zevklerinde gözü olmayan Yunus, dervişliğin ruhuna varmak çabasında olmuştur. Eserlerinde dervişliği miskinlik ve dilencilik mertebesine indirgeyenlere karşı da gerekli cevapları vermiştir. Doğum tarihi kesin bilinmeyen

Yunus'un ölüm tarihi hakkında da tam malumat yoktur. Hicri 707 yılında tasavvuf yoluna girdiği için buradan mantık yürüten Cemil Refet Bey, hicri sekizinci asırda vefat ettiğinin kesin olduğunu ifade etmiştir. Mezarı hakkındaki rivayetlere de değinerek, birine göre, Manisa'nın Kula ve Salihli kazaları arasındaki Emre kasabasında, başka birine göre, Bursa'da Abdülrezzak Dergâhı'nda başkasına göre de Erzurum civarında Tuzcu köyünde¹ olduğu bilgisini paylaşmıştır (Cemil Refet, 1924: 398-400).

Türk edebiyat tarihinde Yunus Emre'nin önemine değinen diğer isim Mehmed Halid Bey olmuş, Yunus Emre Divanı'nın yeni basımı üzerine yazdığı bir makalede bu konuya temas eden görüşlerini paylaşmıştır. Yunus Emre gibi şairleri ve öğretisi asırlarca canlılığını koruyan bir şairin divanının birçok kez basılmış olmasını takdire şayan gören Mehmed Halid, Yunus ruhunun Türklerin kalbinde bu şekilde hala yaşatılıyor olmasını çok değerli bulmuştur. Anadolu halk edebiyatının, Orta Asya tasavvufi halk edebiyatının etkisi altında kurulduğunu belirterek Yunus Emre'nin eserleriyle bu edebiyata istikamet verdiğini² belirtmiştir. Mehmed Halid Bey aynı zamanda, Yunus Emre'nin edebiyat tarzına şahsi bir karakter vererek Bektaşî edebiyatının esasını kuran Kaygusuz Abdal'ı bir kenara koyup, Anadolu'da gelişen tasavvufi halk edebiyatının tek başına temel taşı koyan kişinin Yunus olduğunu ileri sürmüştür (Mehmed Halid, 1922: 22).

Mehmed Halid Bey'e göre, Yunus Emre'nin tasavvuf fikirlerine iştirak ederek onun izinden giden mutasavvıf halk şairleri ile Eşrefoğlu, Hacı Bayram Veli, Üftade ve Hüdai gibi şairler Yunus'la mukayese edilecek kadar olgunlaşmamış hatta Yunus'a en fazla yaklaşan Eşrefoğlu bile onun dehası karşısında zayıf kalmıştır. Yunus Emre'yi tasavvufi halk edebiyatı tarihinde bu kadar müstesna ve hâkim kılan unsurun ise Anadolu'da mevcut dini cereyan olduğunu vurgulamıştır. Mehmed Halid Bey açısından bu dini atmosferde Yunus Emre, Anadolu göklerinde beliren ilk yıldızdır. Halkın ruhuna dokunan eserlerinden ötürü özellikle hicri sekizinci asır Anadolu'sunun her tarafında Yunus Emre'yi bilmeyen, ondan etkilenmeyen kimse kalmamıştır. Yunus'un ilahiye dönüşen şairleri sayesinde dönemin Anadolu'daki tasavvuf anlayışı güç kazanmıştır ki Mehmed Halid Bey bu itibarla Yunus Emre'yi halk üzerinde sulta tesis ettiği malum olan ilk Türk şairi ilan etmiştir (Mehmed Halid, 1922: 22-23)

Yunus Emre'nin halk üzerinde oluşturduğu bu nüfuz sayesinde şairleri ve ilahileri dilden dile dolaşmıştır. Yine Mehmed Halid'e göre, Süleyman Çelebi'nin eseri istisna tutulacak olursa, o günlerin Anadolu'sunda Yunus Emre ilahileri kadar edebi niteliği yüksek ürünler yoktur. Halkın Yunus'un ilahilerine bu derece teveccüh göstermesi Divan'ının defalarca kopya edilmesine olanak sağlamıştır. Mehmed Halid Bey eski yazma müntahabat dergilerinden herhangi birisi karıştırılacak olursa orada Yunus Emre'nin ilahileriyle karşılaşmanın muhakkak olduğunu öne sürmüştür. Buna ek olarak, matbu Yunus Divanları ile el yazması nüshaların karşılaştırmasını yapmış ve matbu nüshaların eksik, yanlış ya da Yunus'a ait olmayan ilahiler içerdiği bilgisini vermiştir. El yazması nüshaların da belli ölçülerde benzer kusurları ihtiva ettiğini ancak daha güvenilir olduğunu vurgulamıştır (Mehmed Halid, 1922: 23).

Yazma nüshalara da herkesin ulaşması mümkün olmadığından tam ve sahih bir Yunus Emre Divanı'nın basılmasına ihtiyaç olduğunu ifade eden Mehmed Halid Bey, en son basımı yapılan eserin ihtiyacı temin etmekten uzak olduğunu, bundan önceki matbu nüshalar gibi basitin de altında bir derecede kaldığını yazmıştır. Bu tip kıymetli eserleri çoğaltırken bilimin ve yeni yöntemlerin gereklerine riayet edilmesi zorunluluğuna temas ederek, itimada layık bir nüsha meydana getirmenin önemine atıfta bulunmuştur. Yunus Emre Divanı basılırken dikkat edilmesi gereken unsurları da dört maddede şu şekilde toplamıştır: 1- İmkânlar ölçüsünde mevcut yazma nüshaların eksiksiz toplanması, 2- Eski yazma mecmualardaki Yunus'a ait eserlerin bir araya getirilmesi, 3- Gerek divanlarda ve gerek mecmualarda bulunan ürünlerin dil ve edebiyat açısından sıkı bir tahlile tabi tutulması, 4- Yunus'a ait olduğuna şüphe edilmeyen ürünlerin ortaya konması (Mehmed Halid, 1922: 23).

¹ Yunus Emre'nin gömüldüğü yer hakkında ileri sürülen iddiaları değerlendiren bir çalışma için bkz. Tekindağ, 1966: 61-73.

² Sezai Karakoç'un Anadolu'nun mevcut değerlerini Orta Asya'dan aldığına ve bu konuda Yunus Emre'nin oynadığı role değinen şu ifadeleri dikkat çekicidir: "Anadolu, değerlerini Horasan'a bağlarken, bir yandan hem olağanüstüye egzotik ve masalsi bir çıkış noktası sağlamış oluyor, hem bir kültür yer değiştirmesine işaret ediyor, hem kültürünün kaynağını unuttuğunu ve gelenekçi yanını belirtiyor, hem atalarına olan saygısını tazeliyor, hem de hareketinin çapını insanlık ölçüsünde böylece tutabiliyor. Ve bu yüzdendir ki, Yunus, Anadolu ve Sakarya kıyılarından olmakla beraber, bir bakıma Horasanlıdır da diyebiliriz. Doğuş ve çıkışının ucu, doğruca Horasan'a uzanır çünkü." Bunun için bkz. Karakoç, 2011: 26-27.

Mehmed Halid Bey bahsettiği bu dört unsurun yeni basılan Yunus Emre Divanı'nda hiçbir şekilde göz önünde tutulmadığından yakınlıkla, yüzeysel ve ulu orta bir kopyacılıkla hareket edilerek işe başlandığına dikkat çekmiştir. Bu durumu da menfaat ve para kazanma hırsına bağlamış, din, tarikat ve tasavvuf aşkıyla hareket edilseydi böyle vasat bir ürünün çıkmayacağına değinmiştir. Yunus Emre Divanı'nda görülen bu özensizlikten dem vurarak, eski eserlerin bilimsel içeriğe sahip tarzda basılması konusunda karamsar olduğunu dile getirmiştir (Mehmed Halid, 1922: 23).

Yunus Emre üzerine yazı yazan isimlerden biri olan Yakup Kadri Bey, söz konusu yazısını edebi üslupla kaleme almış ve Yunus'un tarihsel önemine atıfta bulunmuştur. Kendisini ıssız Sakarya vadisinde bir derviş olarak görmek isteyen Yakup Kadri, Yunus Emre'nin bu ırmaktan muhakkak su içtiğini, sazların arasında oturduğunu ve Allah'ı tefekkür ettiğini yazmıştır. Sakarya kenarına yerleştiği günden beri zihninin hep Yunus'la meşgul olduğunu ve her tarafta onu gördüğünü dile getirmiştir. Ruhların buldukları yerlerden çıkıp asırları geçerek insanları ziyaret ettiklerine inandığını belirten Yakup Kadri, Yunus Emre'yi görüyor olmasının sadece hayal gücü ürünü olmadığına değinmiştir. Bir akşam akli başka bir konuyla meşgul iken Yunus Emre'yi başında dilim dilim külâhıyla, sırtında yeşil abasıyla, uzun bir asaya dayanmış suyu seyredirken gördüğünü ifade etmiş ve karanlıkta onun tatlı ve yumuşak sesini duyduğunu yazmıştır (Yakup Kadri, 1923: 54).

Yunus Emre'nin, "Yunus Miskin çiğ idik, piştik elhamdülillah" dizesini kulaklarında duyan Yakup Kadri Bey, edebi bir üslupla, hangi ateşten geçerek piştiğini sorgulamaya başlamıştır. Kendisinin senelerden beri hiç durmaksızın kavrulduğunu ancak hala çiğ olduğunu, kıskançlık, ihtiras, arzu ve şüphe duygularının üstüne çıkamayacak kadar küçük kaldığını belirtmiştir. Yunus Emre'deki Allah aşkına da değinen Yakup Kadri, aralarındaki bu ilişkiden ötürü Yunus'un gönlünde ibadetle muhabbetin birbirine karıştığını ve bundan ötürü "Elhamdülillah!" dediğini vurgulamıştır. Yakup Kadri Bey ise kendisinin ömrü boyunca bir kez olsun hamd etmediğini belirterek, benzer bir aşkı tatmak amacıyla pir dediği Yunus Emre'den yardım istemiştir (Yakup Kadri, 1923: 54-55). Yakup Kadri de dâhil olmak üzere Osmanlı Devleti'nin son dönemi ve erken Cumhuriyet dönemi edebiyatçılarının Yunus Emre felsefesinden ve eserlerinden etkilendiklerini söylemek mümkündür. Her ne kadar Batı etkisi dönemin yazarları üzerinde görülse de beslenen ana damarın Anadolu kültürü olduğu ve bu kültürün merkezinde Yunus Emre'nin bulunduğu düşünülürse Yakup Kadri'nin pişmek için onun öğretisine sarılmasını doğal karşılamak gerekir.

2. Anadolu'da Yunus İklimi

Yunus Emre'nin ortaya koyduğu şiir geleneğinin daha sonraki tasavvufi halk edebiyatı üzerindeki etkilerini değerlendiren bir yazı yazan Mehmed Halid Bey, söz konusu edebiyat alanıyla ilgilenen kimselerin uzun müddet sadece Acem ve Arap nüfuzu altında meydan gelen medrese ve saray edebiyatından bahsetmelerine eleştiri getirmiştir. Bu kimseler Osmanlı Devleti'nin Anadolu'da nüfuz kazanmasından sonra söz konusu edebiyatı başlamış gibi göstermeye çalışmıştır. Onlar açısından Türk ruhunun yegâne ürünü de bu edebiyattır. Mehmed Halid Bey bu bakış açısını yanlış ve temelsiz bulduğu gibi edebiyat tarihinin bilimsel surette incelenmesine engel teşkil ettiğini savunmuştur. Ayrıca bu durumun Türklerin mazisi olmayan, türedi bir millet gibi algılanmasına yol açtığını dile getirmiştir. Bu düşünceye sahip olanları geri kafalı olarak itham eden Mehmed Halid Bey, doğru ve isabetli olup olmadığını düşünmeden geçmişin köhne bilgilerine körü körüne sarılmalarından yakınmıştır (Mehmed Halid, 5 Kânunuevvel 1923: 456).

Mehmed Halid Bey, Acem ve Arap etkisi altında meydana gelen saray ve medrese edebiyatından başka bir Türk edebiyatının olmadığını savunanların bulunduğunu dile getirmiş, buna karşın Türklerin Acem ve Arap etkisine girmesinden çok önce Anadolu'da zengin bir edebiyatın var olduğunu görüşünü ortaya koymuştur. Bazı kimselerin tüm delillere rağmen bu edebiyatın varlığını inkâr etmekte ısrarcı olduklarını belirterek, yapılanın hata olduğunu altını çizmiştir. Anadolu'da asırlardan beri devam eden bu edebiyat için "halk edebiyatı" tabirinin kullanıldığını oysaki Anadolu milletinin edebiyatı olduğu için buna "Anadolu edebiyatı" demenin daha doğru olacağını savunmuştur (Mehmed Halid, 5 Kânunuevvel 1923: 456).

Halk edebiyatının Anadolu’da ve buradan önce Orta Asya’da tamamen dini bir içerikle başladığını belirten Mehmed Halid, Divan-ı Lügat-üt Türk’ten sonra en eski Türk edebi metni olan Divan-ı Hikmet’in içerik olarak buna örnek gösterilebileceğini ifade etmiştir. Hicret ya da halkı nefis mücadelesine davet yahut teşvik için seyahat eden Yesevi dervişleri, Anadolu’da Divan-ı Hikmet’i neşretmişlerdir ki bu, Mehmed Halid Bey açısından halk edebiyatı için ilk numune özelliğini taşımaktadır. Ona göre, Yunus Emre’nin edebi mesaisi sonucu ortaya çıkan eserler bu ilk numunelerin etkisiyle oluşmuştur. Buna ek olarak, Anadolu edebiyatı ilk günlerinden itibaren Orta Asya Türk edebiyatının özelliklerini taşımıştır. Orta Asya Türklerinde halk edebiyatı nasıl ki dini ve öğretici bir mahiyette başladıysa Anadolu edebiyatı da böyle başlamış ancak tek farkı sanat endişesi taşımadan ilerlemesi olmuştur (Mehmed Halid, 5 Kânunuevvel 1923: 456).

Yunus Emre’den önceki Anadolu edebiyatının şekil ve kimliği hakkında elde bulunan vesikaların yeterli olmadığı bilgisini veren Mehmed Halid, bazı nadir vesikalara dayanarak tamamen dini ve tasavvufi bir karakter taşıdığını ve bu edebiyatın hicri yedinci ve sekizinci asırlarda tek temsilcisinin Yunus Emre olduğunu belirtmiştir. Yunus Emre’nin ortaya koyduğu eseri ondan önceki Anadolu edebiyatının bir karışımı ve özeti olarak gören Mehmed Halid Bey, onu bu edebiyatın hedefini gösteren işaret biçiminde tasvir etmiştir. Yunus Emre kendinden önceki halk edebiyatının amacını ortaya koyduğu gibi kendisinden sonraki edebiyatın da köklerini oluşturmuştur. Yunus’tan sonraki halk edebiyatının karakterini ortaya koyarken onun eserinde vücut bulmuş vasıfları göstermek Mehmed Halid açısından ilk çıkış noktasıdır (Mehmed Halid, 5 Kânunuevvel 1923: 456).

Mehmed Halid Bey’in savunduğu diğer bir nokta, Yunus Emre’deki din anlayışının Mevlana’nınkinden hiçbir farkının olmamasıdır. İran’dan intikal eden tasavvuf esaslarının tamamını kabul eden ve bunu mensuplarına telkin eden Mevlana’nın sufilik inancı Acem mutasavvıflarının bu husustaki fikirleriyle aynıdır. Tasavvufun İran’da başladığı rivayetine atıfta bulunan Mehmed Halid, Orta Asya’ya da oradan geçtiğini belirtmiştir. Anadolu edebiyatı da Orta Asya’dan etkilendiği için İran etkilerini bu coğrafyada görmek mümkündür. Buna ek olarak Anadolu İran’la da temas halinde bulunan bir bölgededir. İran tasavvufunun Mevlana hatta Ahmed Yesevi ile Anadolu’da daha önce vücut bulması, Yunus Emre’nin de dini anlayış açısından bunlardan etkilenmiş olması İran mutasavvıflarından ayrı kalmadığını göstermektedir (Mehmed Halid, 5 Kânunuevvel 1923: 456).

Mevlana Celaleddin-i Rumi dini anlayış bakımından İran mutasavvıflarını kendisine rehber edindiği ve Yunus Emre de Mevlana’dan etkilendiği için dolaylı da olsa bu kaynaktan beslendiği görüşünü savunan Mehmed Halid Bey, aynı konu üzerine yazdığı ikinci yazıda Şark mutasavvıflarının tasavvuf felsefesini ortaya koymaya çalışmıştır. Mevlana’dan mülhem Yunus Emre’ye göre tasavvuf; İslamiyet’in gösterdiği gaibi hakikati bulmaktır. Bu hakikate varmak için takip edilecek yol ise ibadetten ziyade tefekkür ve tevekküldür. Bahsi geçen hakikat yoluna girmenin en temel şartı, şeriatın en ince ve köklü emirlerine riayet etmektir (Mehmed Halid, 20 Kânunuevvel 1923: 473).

Yunus Emre’ye göre gaibi hakikatten maksat “Hak”tır. Hak, ezelde mevcut ve mutlak olup, bu mutlakıyet ondan başka hiçbir şey için tasavvur olunamaz. Görünen ve görünmeyen âlemlerin dışında Hak aynı zamanda mekânsızdır ancak bu âlemlerin her zerresinde bir çehre ile tecelli etmiştir. Tecelli ettiği çehrelerinden en belli başlısı da “hüsn”dür. Hak mutlak olduğu için dolayısıyla hüsn de mutlaktır. Hakk’ın öteki tecelli çehreleri gibi hüsn de saklı bir hazinedir. Buna karşın hüsnün en önemli ve belki de en birinci niteliği meydana çıkmaya meyilli olmasıdır. İşte hüsnün bu niteliği görünen âlemin yaratılmasına sebep olmuş, Hak, kendi ilahi şaşaasına hayran gözler ve kendisine bağlı gönüller istemiştir. Bu arzu da imkân âlemine vücut vermiştir (Mehmed Halid, 20 Kânunuevvel 1923: 473).

Şark mutasavvıfları Hakk’ın haricinde hakikat olan bir vücut tasavvur etmeyi imkânsız görmüşlerdir. Bu düşünceden hareket ederek Hakk’ın dışında bir hakikat aramamışlar, bulmamışlar ve görmemişlerdir. Hüsn insanda tecelli ettiği zaman gizli ve belirsiz bir cazibe ile insanı da kendisine cezp eder ve bağlar. Bu yönüyle hüsn bağlanan Hakk’a bağlanmış olur. Söz konusu bağlılık Hak aşkının insanda oluşmasına doğal bir sebeptir ki, insandaki bu aşkın hedefi Hakk’a gitmektir. Mehmed Halid Bey’in ileri sürdüğü, Yunus Emre’nin etkisi altında kaldığı Şark mutasavvıflarına göre bu aşk iki çeşittir. Bunlardan biri, insanı Hakk’a, hakikate, mutlak vücut ve mutlak vahdete götüren aşktır. Tasavvuf dilinde

bu aşka “Hakiki Aşk” denmiştir. Diğer aşk ise insanı hakiki aşka sevk eden yoldur ki tasavvuf dilinde bu aşk “Mecazi Aşk” olarak adlandırılmıştır. Tasavvuf felsefesinde mecazi aşk asıl amaca ulaşmak için bir başlangıç olarak kabul edilmiştir. Sadece bu yönüyle kabul edildiği zaman mecazi aşkın bir kıymeti vardır. İnsanı hakiki aşka götüremeyen mecazi aşkın tasavvufta yeri yoktur (Mehmed Halid, 20 Kanunuevvel 1923: 473).

Mutasavvıflarca hakiki aşka sahip olmayı başaran kimseler bu sayede mutlak vahdete erişmişlerdir. Bunu başaran kimselere verilen unvan ise “ehl-i hal”dir. Bir kimsenin hakiki aşka ulaştığını gösteren en güzel alamet tefekkür ile tevekküldür. Bu yönüyle inzivaya çekilme ihtiyacı hisseden hakiki aşk mensupları, inziva esnasında cismaniyet ve maddiyatları unutarak mutlak vücuda varmanın lezzetini tadarlar. Esas olan arzuları da zaten bundan ibarettir. Bu sebeptendir ki, mutasavvıflar ölümü hakiki hayatın başlangıcı olarak kabul etmişlerdir. Onların nazarında ölüm yok olmak demek değildir. Mehmed Halid Bey, tasavvuf felsefesini bu şekilde tarif ettikten sonra, Yunus Emre'nin ve onun ilham aldığı kaynakların, başta Mevlana olmak üzere diğer bütün Türk ve Acem mutasavvıflarının temel dayanaklarının bu felsefe olduğuna vurgu yapmıştır. Bütün mutasavvıflarla birlikte Yunus Emre'nin de eserinde sadece bu anlayışı Anadolu halkına telkin etmeye çalıştığını, şiirinin kudretini de Şark tasavvufunun derin azametinden aldığını ileri sürmüştür (Mehmed Halid, 20 Kânunuevvel 1923: 473-474).

3. Fuad Köprülü ve Rıza Tevfik'in Kaleminden Yunus Emre

Yunus Emre hakkında yaptığı bilimsel çalışmalarla Türk edebiyat tarihine önemli katkılar sunan Fuad Köprülü, Yunus'un hal tercümesine ait yazdığı bir yazıda önemli bilgiler vermiştir. Fuad Köprülü, İstanbul'un fakir ve تنها sokaklarında çoğu akşam hüznü bir seda ile yükselen “Yemen ellerinde Veysel Karani” nidasının ya da mahalle mekteplerinden duyulan “Şol cennetin ırmakları” ilahisini, tekkelerde ve mevlit meclislerinde daima söylenen birçok sade ve güzel ilahileri, Yunus Emre'nin halk arasında hala yaşadığına ve halkın ruhuna hâkim olduğuna delil olarak göstermiştir. Buna karşın tezkire yazarlarının diğer şeyhlerden ve mutasavvıflardan bahsettikleri halde Yunus Emre'ye hiç değinmemiş olmalarını sitem yollu dile getirmiştir. Fuad Köprülü, Mehmed Halid Bey'in ileri sürdüğünün aksine Yunus Emre'nin Acem etkisinden uzak olduğunu, kalbini dinleyerek ve halkın aşına olduğu samimi bir dil kullanarak hitap ettiğini belirtmiştir. Köprülü için de Türk edebiyat tarihinin en büyük mutasavvıf halk şairi Yunus'tur (Mehmed Fuad, 27 Haziran 1329: 612-613).

Fuad Köprülü, Yunus Emre'nin hayatını aydınlatmak için ellerinde bulunan kaynakların az olduğunu dile getirmiştir. Şakaik Tercümesi'nde ve Âşık Çelebi'nin Meşair-üş Şuara'sında yazılı olan birkaç satırlık bilginin de Yunus hakkında doyurucu içeriğe sahip olmadığını vurgulamıştır. Fuad Köprülü, tezkirelerde Yunus Emre'ye yer verilmemesini ise halk vezni ve diliyle şiir yazmasına bağlamıştır. Buna karşın tezkirelerde yer almamasını Yunus'un önemini azaltan bir unsur olarak görmemiş aksine eserlerini yüzyıllarca memleketin her tarafında okutmayı başarmış birinin daha fazla mühimsenmesi gerektiğini savunmuştur. Yunus Emre'nin doğum tarihini yaklaşık olarak yedinci hicri asrın ikinci yarısının sonları ile sekizinci asrın başları olarak göstermiştir. Yaşadığı yer olarak da Bolu bölgesinde Sakarya ırmağı civarında bir köyü işaret etmiş, ölüm tarihinin hicri 843 olduğu ya da Yıldırım Bayezid dönemine kadar yaşadığı bilgilerinin yanlış olduğunu ileri sürmüştür (Mehmed Fuad: 27 Haziran 1329: 613-614).

Yunus Emre'nin Tapduk Emre ile olan ilişkisine de değinen Fuad Köprülü, Divan'ındaki eserlerden anlaşıldığı üzere Yunus'un uzun müddet zühd ve riyazetle³ meşgul olarak Hak yoluna ermeye çalıştığını belirtmiştir. Bu emeline ulaşması ise ancak Tapduk Emre'ye mürit olmasıyla mümkün olmuştur. Kadiri tarikatına mensup bir Türk şeyhi olan Tapduk Emre,⁴ Yunus Emre'yi zaviyesine kabul ederek yıllarca batını ilimlerde gelişmesini sağlamıştır. Köprülü'ye göre, Yunus Emre, Tapduk Emre'nin halk arasındaki manevi nüfuzundan istifade ederek şöhret kazanmıştır. Yunus Emre de eserlerinde şeyhinden heyecanla ve

³ Zühd kelimesi; her türlü zevke karşı koyarak kendini ibadete verme, riyazet kelimesi ise nefsi kırma, dünya lezzetlerinden ve rahatından sakınma, perhizle, kanaatle yaşama anlamında kullanılmıştır. Bu bilgi için bkz Devellioğlu, 2006: 895 ve 1193.

⁴ Yunus Emre'de olduğu gibi Tapduk Emre hakkında da çok sağlıklı bilgiler mevcut değildir. Onun Kadiri tarikatına mensup olduğu bazı eserlerde dile getirilmiş olsa da söz konusu tarikatın Anadolu coğrafyasına girmesi Tapduk'tan yaklaşık yüz elli yıl sonra gerçekleştiğinden Hayderi-Babai geleneğine mensup olduğu akla daha yakın gelmektedir. Bu görüş için bkz. Şahin, 2012: 215.

bağlılıkla bahsetmiş, bütün manevi feyizlere onun irşadı sayesinde ulaştığını anlatmıştır. Bu sayede Hakk'a ulaşma konusunda doğru yolu bulan Yunus Emre, Tapduk'un zaviyesinde dervişlere has bir tevekkülle çalışmış, Sakarya ormanlarından yaz kış odun taşıyarak nefisini köreltme mücadelesi vermiştir. Yunus'un bu odun toplama çabası zamanla halk arasında nam salmasını sağlamış ve keramet isnat edilmeye başlanmıştır. Sürekli düzgün odun getirmesi Tapduk Emre'nin dahi dikkatini çekmiştir (Mehmed Fuad, 27 Haziran 1329: 615-617).

Yunus Emre'nin şiirlerinde sıklıkla Tapduk Emre'den bahsetmesi onu kendisi için ilk manevi rehber olarak kabul ettiğini göstermesi açısından da önemlidir. Sufilik gereği olarak Yunus bu şekilde, bir mürşit tarafından eğitilmiştir. Tapduk Emre dergâhında aldığı eğitim ve terbiye sayesinde tasavvuf ve inanç alanında olgunlaşan Yunus Emre'nin (Özçelik, 2010: 45) üzerinde daha ziyade durulan özelliği eserleri ve edebi alt yapısı olmuştur. Buna karşın Yunus Emre'nin Tapduk dergâhında aldığı feyiz ve irşadın niteliği doğal olarak eserlerine de yansımıştır. Bu açıdan bakıldığında zaman Yunus Emre'yi bir bütün olarak anlamak için manevi dünyasına eğilmek ve bunu yaparken de Tapduk Emre öğretisine odaklanmak faydalı olacaktır.

Köprülü'nün tabiriyle Âşık Yunus, şeyhinin zaviyesinde yıllarca manevi zenginlik elde etmeye çalışıp piştikten ve eserleri halk arasında yayıldıktan sonra Tapduk'tan izin alarak oradan ayrılmıştır. Fuat Köprülü, Yunus Emre'nin diğer tarikat erbapları gibi uzun süre diyar diyar dolaştığı ya da doğrudan başka bir yere gittiği konusunda sağlam kaynak olmadığı için kesin hüküm veremediklerini dile getirmiştir. Fuat Köprülü'nün Yunus hakkında temas ettiği diğer konu ise ümmi olup olmadığı meselesidir. Birçok hal tercümesinde onun ümmi olduğu belirtilmişse de Köprülü, bu bilgiye şüphe ile yaklaşmıştır. Halkın diliyle ve halk vezniyle şiir ve ilahi söyleyen birinin diğer Türk mutasavvıfları gibi Arap ve Acem ilim ve edebiyatına vakıf olamayacağını kabul etmiştir. Buna karşın İslam edebiyatına diğerleri kadar vakıf olmaması ya da Âşık Paşa gibi divanına Farsça ön söz yazamaması Yunus'un tamamen ümmi olduğu anlamına gelmemektedir. Fuat Köprülü söz konusu ümmilik isnadının Yunus'un manevi mertebesini yükseltmeye yönelik olduğunu açıklamasına eklemiştir (Mehmed Fuad, 27 Haziran 1329: 617-619). Buna paralel olarak Fuat Köprülü tarafından vurgusu yapılan diğer nokta, tasavvuf tarihinde ümmi oldukları halde irfan gösteren birçok büyük mutasavvıfa rastlanmasıdır. Bu konuda çok fazla örnek olduğunu dile getirerek Yunus Emre'nin istisna teşkil etmediğini belirtmiştir (Köprülü, 1976: 273).

Yunus Emre'nin Tapduk Emre'den daha sonra öldüğüne işaret eden Fuat Köprülü, bu vefattan sonra Yunus'a Tapduk dergâhından birçok müridin geldiğini yazmıştır. Ölüm tarihi konusunda da elde yeterli bilgi olmadığına değinen Köprülü, bu mesele üzerinde büyük ihtilaflar olduğunu belirtmiştir. Buna paralel olarak İslam ülkelerinde ölüm yılı belli olmayan büyük zatların çeşitli yerlerde farklı mezarları olduğu bilgisini vermiştir. Her bölge kendi civarlarında kutsiyeti artırmak için bu yola başvurduğundan gerçek mezarın hangisi olduğu konusunda sıklıkla ihtilaf yaşanmıştır. Fuat Köprülü, Yunus Emre'nin kabri konusunda Bursalı Şeyh İsmail Hakkı'nın savunduğu ve mezarın Isparta'ya bağlı Keçiborlu kazasında olduğu görüşünü benimsemiştir. Bursalı Tahir Bey ise Kula ve Salıhlı arasında bulunan Emre namındaki köyde Yunus ve evlatlarına ait bir türbe bulunduğunu, buradaki mezar taşlarının hiçbirinde yazı olmadığını ancak Yunus'un mezar taşında ufak bir balta resmedildiğini yazmıştır. Fuat Köprülü buradan hareketle Yunus'un odun kesme hikâyesine atıfta bulunarak bunun timsalinden başka bir şey olmadığına kanaat getirmiştir (Mehmed Fuad, 27 Haziran 1329: 620-621).

Fuat Köprülü, Yunus Emre üzerine yazdığı başka bir makalede ise eserlerini değerlendirmiş, bu eserlerden yola çıkarak yaşamı hakkında bazı çıkarımlarda bulunmuştur. Hayatına ait kaynakların azlığı yüzünden aydınlatılamamasına karşın şiirleri üzerinden manevi dünyası hakkında bilgi edinilebileceği yorumunu yapmıştır. Yunus Divanına sözü getirerek, birçok eksik ve yanlış yönünün olduğunu buna karşın şiirlerinden bir kısmını ihtiva etmesi bakımından dikkate değer bulunduğunu belirtmiştir. Yunus Emre'ye ait farklı kütüphanelerde farklı divanların olduğuna da işaret eden Köprülü, bu el yazması divanlar ile matbu divanın karşılaştırılmasıyla hakiki Yunus şiirlerinin tespit edilmesinin daha kolay olacağını ifade etmiştir (Mehmed Fuad, 17 Teşrinievvel 1329: 922).

Köprülü, Yunus Emre'nin eserlerinin birinin mesnevilerden diğerinin de gazel ve musammatlardan oluştuğunu, çoğunlukla hece vezniyle yazıldığını ve tahminen on, on iki bin mısradan meydana geldiğini belirtmiştir. Mesnevilerin bu eser bütününün küçük bir bölümünü oluşturduğu bilgisini vererek, içeriğinin

ise genel olarak ahlaki meselelere temas ettiğinden bahsetmiştir. Fuat Köprülü söz konusu eserde Yunus Emre'nin bahsettiği konuların ve bahsetme üslubunun hiç de ümmi bir şair tarafından yazılamayacağını, okuma yazma bilmeyen bir dervişin bu şekilde beş yüz beyitlik uzun bir manzume vücuda getirmesinin mümkün olamayacağını ileri sürmüştür. Hece vezninin on birlisiyle ve halis Türkmen lehçesiyle yazılan bu mesnevi bazı yönlerden aruz veznine de temas etmiştir. Eserin birçok yerinde duraklara önem verilmediğinden ahenk eksikliği göze batmış, kafiyelerde görülen ihmal de kulakları tahriş eder bir özellik göstermiştir (Mehmed Fuad, 17 Teşrinievvel 1329: 923-924).

Yunus'un eserindeki bu mesnevileri, failatün failatün failün aruz veznine kötü biçimde tatbik edilmiş yirmi dört beyitlik bir münacat takip etmiştir. Ondan sonra da bütün divanlarda mutad olduğu üzere bir gazel ve musammât kısmı yer almıştır. Köprülü'ye göre, Yunus Emre'nin halk arasında yer etmiş ilahileri bunlardır. Bunların diğer özelliği ise ümmice bir irfan ve samimi heyecanla dile getirilmiş olmasıdır. Fuat Köprülü, Yunus Emre'nin bu eserlerinde namaz ve orucun lüzumundan, Kuran okumanın öneminden bahsettiğini, halka ihlaslı olmayı aşılama çalışan Yunus'un, tarihin en eski konularına dahi vakıf olduğunu gösterdiğini yazmıştır. (Mehmed Fuad, 17 Teşrinievvel 1329: 924).

Tasavvuf anlayışı içinde aşkın ulvi yönünden bahseden Yunus Emre diğer bütün Türk mutasavvıfları gibi tabiata karşı da kayıtsız kalmamıştır. Sakarya ormanlarında dolaşan Yunus Emre'de ilkbaharın tabiata neşe ve hayat saçan kokularından bahseden izler yer almıştır. Fakat Köprülü, Yunus'un iç dünyasındaki derinlikten ötürü dış tabiatta bile vicdani safhalara temas ettiğii bilgisini vermiş, tasvirlerinde ise Türklük vurgusunun yapıldığını belirtmiştir (Mehmed Fuad, 17 Teşrinievvel 1329: 925-926).

Fuat Köprülü kaleme aldığı yazısında, Yunus Emre'yi Sultan Veled'den sonra Anadolu Türklerinin en eski halk şairi olarak kabul etmiş, olgunlaşmış dili ve dikkate şayan eserleriyle edebiyat tarihi sahasında birden bire meydana çıktığını dile getirmiştir. Özellikle bu aniden ortaya çıkma konusu üzerinde duran Köprülü, Türkçe resmi dil olarak bir süre kullanıldıktan ve Sultan Veled "Rübabname" isimli eserinin bir kısmını Türkçe yazdıktan sonra Yunus Emre'nin bu olgun dil ve nazım tarzıyla eserler vermesi bunu nasıl başardığı sorusunu akla getirmiştir. Fuat Köprülü bu soru aklına gelene kadar kimsenin bahsi geçen mesele hakkında düşünmediğini ifade etmiş ve kesin delillere dayandırmamakla beraber kendi fikrini ileri sürmüştür. Köprülü'ye göre, Anadolu Türklerinin Yunus Emre ve Sultan Veled'den önce milli bir edebiyatı ve iyi işlenmiş bir dilleri vardır. Bu dili canlı tutan da büyük pirlere istifade etmek üzere asli vatan olan Türkistan'a Anadolu şeyhlerinin gidip gelmesidir. Bu yönüyle Köprülü, Yunus Emre'nin Ahmet Yesevi ve haleflerinin eserlerinden etkilendiğii görüşünü savunmuştur (Mehmed Fuad, 17 Teşrinievvel 1329: 928-929).

Yaşadığı devirde Türkçeyi en iyi kullanan şair olarak öne çıkan Yunus Emre, tasavvufla anlatılmak istenen mananın bu dili kullanarak Anadolu halkı tarafından kolayca anlaşılmasını sağlamıştır. Şiirleri ve anlattıkları odağın konacak olursa Yunus Emre iyi tahsil görmüş biridir ve Ahmet Yesevi'nin Anadolu versiyonudur. Her ne kadar aralarındaki zaman farkı yüz yıldan fazla olsa da Yunus Emre edebi zevk ve kaynak yönü ile Ahmet Yesevi'ye bağılı kalmıştır. Onun bazı şiirlerine nazireler yazması nedeniyle Yunus Emre'yi Türk nazire edebiyatının Anadolu'daki ilk temsilcisi olarak kabul etmek de mümkündür (Yavuz, 2017: 28).

Yunus Emre'nin Türk halk edebiyatı ve bilhassa tekke edebiyatında çok büyük etki yarattığını vurgulayan Fuat Köprülü, bu etkinin çok geniş ve kuvvetli olduğunu, eski Türk edebiyatında buna eşdeğer nüfuz edebilmiş hiçbir sanatkâr hatırlamadığını yazmıştır. Şeyhi, Ahmed Paşa ve Baki gibi büyük isimlerin dahi bu uzun süreli etkiye ulaşamadıklarını iddia ederek, Yunus'un Türklerin kalbinden silinmeyeceğini belirtmiştir. Aşık Paşa gibi döneminin bütün ilimlerinden istifade etmiş birinin dahi ümmi Yunus'tan etkilendiğini dile getirerek gazellerini örnek görüp onlara nazireler yazmıştır. Köprülü açısından, Ümmi Sinan, Eşref Rumi, Hacı Bayram Veli gibi tekke edebiyatının önde gelen isimleri tamamen Yunus Emre'yi taklit etmişlerdir.⁵ Fuat Köprülü, bu yönüyle bile Yunus'a Anadolu Türklerinin en büyük mutasavvıf şairi

⁵ Abdülbaki Gölpınarlı da Yunus Emre'nin kendisinden sonra gelen şairleri etkilediğii görüşünü savunmuştur. Ümmi Sinan, Eşrefoğlu, Hacı Bayram Veli'ye ek olarak Niyazi-i Mısri ve İbrahim Gülşeni'yi Yunus'tan etkilenenler arasına almıştır. Bunun detayları için bkz. Gölpınarlı, 2006: 26.

unvanını vermeyi uygun bulmuştur (Mehmed Fuad, 17 Teşrinievvel: 929-930). Yunus Emre sadece Anadolu coğrafyasını etkilememiş özellikle Osmanlı fetihlerinin Balkanlarda ve Orta Avrupa'da etkisini göstermesiyle bu bölgelerde de tanınır olmuştur. İlerleyen yıllarda birçok Avrupalı araştırmacının Yunus Emre hakkında eserler ortaya koyduğu da görülecektir (Karadağ, 2016: 65-68).

Fuad Köprülü'nün bu iki makalesinden ilkinin yayımlanmasından sonra Rıza Tevfik (Bölükbaşı) Bey, bir nevi bu makaleyi tamamlayıcı nitelikte ve Yunus Emre felsefesini ortaya koyar tarzda bir yazı yazmıştır. Rıza Tevfik açısından da Yunus Emre bilinen anlamıyla çok okumuş biri değildir. Fakat tasavvuf açısından okumak, çok bilmek demek değildir. Hakiki bilgi irfandır ki, bu mürşidin telkiniyle oluşmaktadır ve kaynağı ilhamdır. Söz konusu hakiki bilgiye aşına olanlara arif denmiştir. Bunların bildiği şeyler ise en büyük ulema için dahi sırdır. Bu açıklamadan sonra Rıza Tevfik Bey, Yunus'un okumamış biri olmasına rağmen arifler zümresinden sayıldığına kanaat getirmiştir. Yunus Emre'yi farklı kılan okumuşluğu değil tasavvuf itikadını halkın diliyle aktarması olmuştur. Bu sebepten ötürü Rıza Tevfik, İmam Gazali gibi büyük bir filozofu Anadolu'da hatta Osmanlı ülkesinde kimsenin tanımadığını ancak Yunus'un eserlerinin her köşede asırlardan beri okunduğunu belirtmiştir (Rıza Tevfik, 10 Temmuz 1329: 176).

Felsefe çalışmaları ile tanınan Rıza Tevfik Bey, Yunus Emre'nin şiirlerini ve düşünce dünyasının köklerini de felsefi açıdan incelemiştir. Ona göre, Yunus Emre ve emsalleri felsefi açıdan değerlendirilecek olursa tamamı idealist panteizm anlayışına taraftardır. Tasavvufta felsefi bakış açısı da tamamen budur. Rıza Tevfik Bey, Mevlana ve Âşık Paşa gibi isimlerle beraber Yunus Emre'yi de neoplatonizm akımının temsilcilerinden biri olarak göstermiştir. Bu felsefi akımı tasavvuf felsefesine benzeterek bu sonuca ulaşan Rıza Tevfik aynı zamanda Yunus Emre'de Hurufiliğin⁶ izlerine de rastlandığını ileri sürmüştür (Rıza Tevfik, 10 Temmuz 1329: 178).

Yunus Emre'nin bazı şiirlerinden örnekler vererek neoplatonist olduğu iddiasını ispatlamaya çalışan Rıza Tevfik, onun herkes gibi okuma yazma bilmemesine rağmen basit anlamda cahil biri sayılmayacağı görüşüne katılmıştır. Yunus'un Neoplatonizm akımını ikinci ve üçüncü elden aldığını belirterek, Mevlana ya da emsali gibi derin ilmi alt yapıya sahip olsaydı bu akımı daha güzel bir üslupta işleyeceğini dile getirmiştir. Ayrıca dikkat çektiği diğer nokta Yunus'un hitap ettiği kitlenin Mevlana'dan sayıca geri kalmadığı yönündedir. Rıza Tevfik'in Yunus Emre hakkındaki diğer bir kanaati; nakli olduğu yani kendiliğinden bir şey icat etmediğidir. Bütün fikirleri ve itikadı tümüyle neoplatonisttir. Bununla birlikte milletinden ve dilinden başka Türklükle bir alakası yoktur. Gerçek Türklüğün tarihsel gelişimi içinde zerre kadar etki gösteremediği iddiasında bulunmuştur (Rıza Tevfik, 10 Temmuz 1329: 181). Rıza Tevfik Bey'in bu görüşü ileri sürmesi Yunus Emre'yi ve şiirlerini beğenmediği anlamına gelmemektedir. *Peyam* gazetesinin edebi ekinde 1914 yılında yayımlanan bir yazısında Yunus Emre'yi çok özlediğini ve herkesten önce onun kabrini ziyaret etmek istediğini belirtmiştir. Rıza Tevfik Bey'in 23 Mayıs 1914 tarihini taşıyan ve "Yunus Emre'ye Armağan" başlığını taşıyan şiiri, onun tarzında ve onun adına modern şairler tarafından kaleme alınan ilk eser olması bakımından da önemlidir (Ayvazoğlu, 2012: 381).

Sonuç

II. Meşrutiyet döneminden Cumhuriyet'in ilan edildiği ilk yıllara kadar geçen sürede Osmanlıca olarak yayımlanan dergilerde Yunus Emre hakkında yazılan yazılara rastlanmaktadır. Bu dönem Osmanlı Devleti'nde çok uluslu anlayışın yerini yavaş yavaş Türk unsurun asli öge olduğu anlayışa bıraktığı ve Kurtuluş Savaşı sonrası ulus devlet yaratma çabasının göze çarptığı bir periyottur. Türklük unsurunun ön plana çıkarılmaya çalışıldığı bu periyotta Yunus Emre üzerine yazılar yazılması bilinçli olarak adım şeklinde görülmektedir. Uzun süre Türklüğün ve Türk kültürünün ihmal edildiği eleştirisi üzerinden yazılan yazılarda Yunus Emre tesadüfi bir figür olarak seçilmemiş aksine yüzyıllar öncesinde Anadolu'da Türk dilini temsil etmesi açısından özellikle seçilmiştir. Yunus Emre'nin çok eski dönemlerde saf Türkçe ile şiirler yazmış olması ve geçen zamana rağmen şiirlerinin Anadolu insanının hafızasında yaşaması bahsi

⁶ Bâtını bir mezhep olan Hurufilik, harflerin dini ve mistik özellikler taşıması nedeniyle bir inanç sistemi olarak şekil bulmaya başlamıştır. Hurufi mezhebi Horasan'da Fazlullah Esterabadi'nin düşünceleri sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu mezhep aynı zamanda yarı dini yarı felsefi bir inanç akımı olarak kabul görmüştür. Jafarova, 2020: 127.

geçen coğrafyada Türk kültürünün derin fakat hak ettiği derecede üzerinde durulmamış köklere sahip olduğunu göstermek içindir.

Osmanlıca dergilerde makale yazan yazarların hemen hepsinin işaret ettiği ilk nokta, Yunus Emre'nin hayatı ve eserleri hakkında o zamana kadar çok az araştırma yapılmış olduğudur. Yunus'a ait eldeki mevcut eserlerin ise zaman içinde tahrif olduğu ve onun yazmadığı şiirlerin dahi bunlara ilave edilerek orijinalliğini kaybettiği vurgusu yapılmıştır. Bu konuda yazarların ortaya koyduğu önerilerin başında Yunus Emre'ye ait yazma eserlerin karşılaştırılması ve yaşadığı dönemi anlatan diğer eserlerin incelenerek ona ait şiirlerin tespit edilmesi gelmiştir. Söz konusu eserlerin incelenmesi sonucunda Yunus Emre'nin üslubuna yakın yazılmış şiirlerin ayıklanarak ortaya derli toplu bir külliyat konabileceği belirtilmiştir.

Yunus Emre hakkında diğer bir ortak kanaat da ümmiliği meselesidir. Yine hayatına dair yeterli kaynak olmadığı için Yunus'un okuma yazma bilip bilmediği konusu aydınlatılmış değildir. Ona ait bilgiler içerek kaynaklar esas alınarak ümmi olduğu kabul edilmiştir. Buna karşın az sayıda da olsa bazı şiirlerinin aruz kalıplarına uygun yazılması ve hece ölçüsüyle yazdığı şiirlerin de ümmi birinin dile getireceğinden daha yüksek kalitede olması Osmanlıca dergilerde yazı yazan yazarları şüphede bırakmıştır.

Anadolu halk edebiyatının ilk günlerinden itibaren Orta Asya Türk edebiyatının özelliklerini taşıdığı belirtilmiş, Yunus Emre'nin de bu kaynaktan beslendiğine vurgu yapılmıştır. Buna paralel olarak Yunus Emre'deki din anlayışının Mevlana'ninkinden hiçbir farkı olmadığına dikkat çekilmiştir. Bu konuda farklı görüş bildiren isim Rıza Tevfik Bey olmuş, Yunus Emre'nin neoplatonizm akımının etkisinde olgunlaştığını ileri sürmüştür. Anadolu coğrafyasının uzun yıllar Eski Yunan felsefesinden etkilendiği ve Bizans kültürüyle yoğrulduğu düşünülürse, Yunus Emre'nin Anadolu medeniyetine sinmiş bu özelliklerden etkilendiğini kabul etmek gerekmektedir.

Kaynakça

- Ayvazoğlu, B. (2012). "Her dem yeni dirlikte" Cumhuriyet sonrası Yunus Emre yorumları. *Yunus Emre*, Ahmet Yaşar Ocak (Ed.). Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 379-444.
- Devellioğlu, F. (2006). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lügat*. Ankara, Aydın Kitabevi Yayınları.
- Gölpınarlı, A. (2006). *Yunus Emre hayatı ve bütün şiirleri*. Ankara, İş Bankası Kültür Yayınları.
- Jafarova, F. (2020). *14. yüzyıl divan şiirinde harf, rakam ve sayı simgeleri (Ahmedi, Yunus Emre, Nesimi, Kadı Burhaneddin)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Karadağ, N. (2016). *Yunus Emre'nin karizmatik şahsiyetinde din ve toplum ilişkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Karakoç, S. (2011). *Yunus Emre*. İstanbul, Diriliş Yayınları.
- Köprülü, F. (1976). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Köprülüzaade Mehmed Fuad (17 Teşrinievvel 1329). Yunus Emre- asarı. *Türk Yurdu*, 3 (51), 922-930.
- Köprülüzaade Mehmed Fuad (27 Haziran 1329). Yunus Emre- tercüme-i hal. *Türk Yurdu*, 19, 612-621.
- Mehmed Halid (1922). Yunus Emre Divanı. *Dergâh*, 38, 22-23.
- Mehmed Halid (20 Kânunuevvel 1923). Yunus Emre'den sonra tasavvufi halk edebiyatımızın seciyesi-2. *Yeni Mecmua*, 90, 473-474.
- Mehmed Halid (5 Kânunuevvel 1923). Yunus Emre'den sonra tasavvufi halk edebiyatımızın seciyesi-1. *Yeni Mecmua*, 89, 456.
- Ocak, A. Y. (2012). Yunus Emre: 13-14. yüzyıllar arasında "Bir Garip Derviş-i Kalender-reviş" yahut önce kendi zaman ve zemininin insanı. A. Y. Ocak (Ed.). *Yunus Emre içinde* (ss. 183-198). Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Özçelik, M. (2010). *Bizim Yunus*. Ankara, Eskişehir Valiliği Yayınları.
- Refet, C. (1924). Yunus Emre -(Âşık Yunus). *Mihrab*, 13-14 (1), 395-400.
- Rıza Tevfik (10 Temmuz 1329). Yunus Emre hakkında biraz daha tafsilat. *Büyük Duygu*, 10, 175-181.
- Şahin, H. (2012). Yunus Emre'nin Şeyhi Tapduk Emre. A. Y. Ocak (Ed.). *Yunus Emre içinde* (ss. 199-226). Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Tatcı, M. (2013). Yunus Emre. *İslam Ansiklopedisi* (C. 43, ss. 600-606). Ankara, Diyanet İşleri.

- Tekindağ, Ş. (1966). Büyük Türk mutasavvıfı Yunus Emre hakkında araştırmalar. *Belleten*, XXX (117), 59-90.
- Yakup Kadri (1923). Yunus Emre. *Yeni Mecmua*, 4 (70), 54-55.
- Yavuz, K. (2017). Yunus Emre'nin yaşadığı zamanda Türk edebiyatına genel bir bakış. *Yunus Emre Kitabı* içinde (ss. 25-36). Ankara, Aksaray Valiliği Kültür Yayınları.

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD)

Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty

E-ISSN: 2667 – 4424

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad>

Tür: Araştırma Makalesi
Kabul Tarihi: 03 Aralık 2021

Gönderim Tarihi: 29 Eylül 2021
Yayımlanma Tarihi: 01 Ocak 2022

Atf Künyesi: Tuna, C. (2022). Yunus Emre'nin Divanı'nda Bülbül Motifi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 5 (2021 Yunus Emre ve Türkçe Yılı Yunus Emre Hatıra Sayısı), 24-38.

DOI: <https://doi.org/10.47948/efad.1002419>

YUNUS EMRE DİVANI'NDA BÜLBÜL MOTİFİ

Cem TUNA*

Öz

Yunus Emre Türk dili, Türk edebiyatı, Türk kültür tarihi ve Türk ruhunun en büyük, en güzel, en önde gelen değerlerinden biridir. Yunus Emre'nin şiirleri bugün bilinen iki eseri olarak "Risâletü'n-Nushiyye ve Divan" da toplanmıştır. Divan, ilahi aşkı ve insan-ı kâmilî konu edinen şiirlerin bulunduğu eserdir. Halk edebiyatı temsilcileri halkın içinden gelir ve halkın içinde yaşar. Şiirlerinde halk edebiyatı unsurlarını kullanırlar. Halk edebiyatı unsurları, kültür hayatının zeminini oluşturan olgular olup bir milletin zihnini ve hayal etme gücünü aktaran ortak edebi ürünlerdir. Yunus Emre'nin şiirlerde tespit edilen unsurlardan biri de bülbül motifidir. Bülbül, şakıyışları ile ağlayıp inleyen, durmadan sevgilisinin güzelliklerini anlatan, ona aşk sözleri söyleyen bir aşğın simgesidir. Bu çalışmada Yunus Emre Divanı'nda yer alan bülbül motifinin kullanım biçimleri incelenmiştir. Çalışmada Mustafa Tatçı tarafından hazırlanan 2014 yılında H Yayınları'na yayınlanan "Yunus Emre Divanı İlahiyat", Yusuf Yıldırım tarafından hazırlanan ve 2017 yılında Duru Bulgur Yayınlarından çıkarılan "Risâletü'n-Nushiyye ve Divân-ı Yunus Emre Karaman Nüshası" temel alınmış, diğer eserlerden de yararlanılmıştır. Çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesine dayalıdır. "Yunus Emre Divanı İlahiyat"ın içinde yer alan şiirler okunarak hangi şiirlerde bülbül adı geçmektedir ve bülbül motifi hangi biçimde yer almıştır? Hangi söz sanatları kullanılmıştır? Araştırma sorularına cevap aranmıştır. Bulgular ve sonuç olarak; bülbül motifi ile ilgili görülen dizeler bulgu olarak saptanmış, elde edilen bulgulara nitel veri analizlerinden içerik analizi uygulanmıştır. Bu amaçla toplanan veriler önce bülbül, sonra bülbül motifinin dost, Allah'ı zikir, Hakki söyleme, canlılık, cenneti kazananlar, karga-bülbül, bülbül-gül olarak kavramsallaştırılmıştır ve yorumlanmıştır. Yunus Emre'nin şiirlerinde bülbül motifi; mecaz anlama dayalı, gerçek anlama dayalı ve söze dayalı söz sanatları olarak kullanılmıştır. Bülbül motifinin çeşitli yan anlamları olmakla birlikte genel anlamının; Yunus Emre'nin Allah aşkıyla yanıp inlemesi, O'na olan sevgisini dile getirmesi ve O'na kavuşmayı arzu etmesi olduğu belirtilebilir.

Anahtar Kelimeler: Yunus Emre, Divan, Bülbül, Söz Sanatları, Değer.

The Nightingale Motif in Yunus Emre's *Divan*

Abstract

Yunus Emre is one of the greatest contributors to Turkish language, Turkish literature, Turkish cultural history, and Turkish spirit. Yunus Emre's poems were collected in his two known works, "Risâletü'n-Nushiyye" and "Divan". Divan is a work of poetry about divine love and the perfect human being. Ideals of folk literature come from the people and live in the people and are used in folk poetry. Folk literature elements are the phenomena that form the basis of cultural life and are common literary products that convey the mind and imagination of a nation. One of the elements identified in Yunus Emre's poems is the nightingale motif. The nightingale symbolizes a lover who cries and moans with his songs, describing the beauty of his lover, and expressing words of love. In this study, how the nightingale motif was used in Yunus Emre's Divan was examined. The study was based on "Yunus Emre Divanı Theology" by Mustafa Tatçı and published by H Publications in 2014, and "Risâletü'n-

* Prof. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Rize/Türkiye.
E-posta: cem.topsakal@erdogan.edu.tr, Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-6846-8676>.

Nushiyye ve Divan-ı Yunus Emre Karaman Copy” by Yusuf Yıldırım and published in Duru Bulgur Publications in 2017. Other works were also used. The study is based on the qualitative research method of document analysis and aims to answer the following questions: In which poems is the word nightingale mentioned in "Yunus Emre Divan-ı Theology" and in what forms does the nightingale motif take place? What rhetoric was used? The verses related to the nightingale motif were determined as findings, and the qualitative data analysis method of content analysis was applied to the findings. The data collected for this purpose were conceptualized and interpreted first as the nightingale motif, then the nightingale as friend motif, as the dhikr of Allah, as the teller of truth, vitality, winners of heaven, crow-nightingale, and the nightingale-rose. The nightingale motif in Yunus Emre's poems is metaphor-based, literal, and verbal-based rhetoric. Although the nightingale motif has various figurative meanings, the general belief is that in the poetry of Yunus Emre, he was burning with the love of Allah, expressing his love for Him, and wishing to meet Him.

Keywords: Yunus Emre, Divan, Nightingale, Word Arts, Value.

Giriş

Yunus Emre Türk tarihinin, Türk edebiyatının klasikleşmiş şahsiyetlerinin başında gelir (Demirci, 2008). O, Türk dili, Türk edebiyatı, Türk kültür tarihi ve Türk ruhunun en büyük, en güzel, en önde gelen değerlerinden biridir. O, yaklaşık yedi yüz elli yıldan beri Türk milletinin aşk ve mana dili, en güzel Türkçesidir. Aşk, mutluluk ve ebediyet tarihinde kâmil insan modelidir, kutup yıldızıdır. Türk milletinin insanlığa hediyesi, büyük sevgi, mutluluk, inanç ve estetik dehalarındandır (Tatçı, 2014). O, fatih bir milletin ruh mimarıdır (Gökdemir ve Gökdemir, 1990: 20). O, yeni değerler ortaya koyan büyük bir inkılapçıdır (Tatçı, 2015: XIII). Mekân, yazılı ve sözlü kültür, divan gibi Yunus Emre'ye ait zengin bir miras hem yerel hem de evrensel özellik taşımaktadır (Yıldırım, 2021; Demirci, 2008). Etkisi, Anadolu, Rumeli, Azerbaycan ve diğer Türk dünyasındaki Türkler üzerinde sürmüş, şöhreti günümüze kadar yaşamıştır (Köprülü, 1984: 285). Bu etki ve şöhretin her geçen gün dünya geneline yayıldığı belirtilebilir.

Yunus Emre'nin şiirleri bugün bilinen iki eseri olarak "Risâletü'n-Nushiyye ve Divan" da toplanmıştır. Risâletü'n-Nushiyye; iyi ahlak sahibi, insan-ı kâmil adayına nefsinin nasıl terbiye edeceğine dair öğütler veren bir nasihatnamedir. Divan ise ilahi aşkı ve insan-ı kâmilini konu edinen şiirlerin bulunduğu eseridir (Tatçı, 2014; Tatçı, 2020; Yıldırım, 2017; Avşar, 2013).

Bir söz üstadı olan Yunus Emre'nin anlatımı okuyucuda ve dinleyicide etki bırakır. Az söz ile derin anlamlar oluşturur, sözü dolandırmaz. Halk dilinden kullandığı basit kelimelerle güçlü bir anlatım yakalar, zihinlerde ve gönüllerde engin bir dünya meydana getirir. Yunus Emre şiirlerinde birçok soyut kavramı somutlaştırarak kullanır. Bu kullanım öğretim ilkelerinden somuttan soyuta ve dilin açık, anlaşılır olması ilkelerine uygundur (Yıldırım, 2017). Yunus Emre'nin şiirlerini okurken karşımızda sade, masum, ruhu şefkat dolu bir dervişin ilahi bir lisanla terennümünü duyarız. Hakk'a karşı feryatlarında, hitaplarında daima sadelik ve temizlikle seslenir (Köprülü, 2016: 345). Dini emirleri, milli duyguları, ahlâkî düşünceleri, çevresindekilerin en kolay anlayabileceği şekilde anlatmış, Türkçeyi dağdaki çobandan saraydaki devlet adamına kadar herkese sevdirmiştir (Güzel, 2016: 115).

Yunus Emre ilahilerinde sevgi, aşk, bilgi, ahlak, mutlak hakikat, varlık, varoluş, Allah, din ve insan gibi bütün zaman ve mekânlarda tartışılan evrensel kavramlar üzerinde durmuş, bunu ilmek ilmek işlemiştir. Kendine has görüşler ortaya koyduğu için eserleri ölümsüz bir klasik kabul edilebilir (Tatçı, 2014). O, şiirde aşk alanında gönlün ışıklarını gönüllere aksettirmesini bilen kudretli bir kişidir (Kasım, 1979).

İyi bir medrese öğrenimi gören Yunus Emre tasavvufi görüşleri ile yüzyıllarca Anadolu insanını ve tasavvuf yolundaki dervişleri etkilemiş ve eğitmiştir (Akyüz, 2020: 56). Bu nedenle yaygın eğitimci olarak değerlendirilebilir ve onun öğrencileri bütün toplum olarak kabul edilebilir.

Halk edebiyatı; malzemesi dile dayanır, halka ait manzum ya da mensur eserlerin tamamını içine alır, bu ürünleri derler, inceler, araştırır ve bir senteze varır (Artun, 2014: 225). Yunus Emre, halk edebiyatı içinde tekke (tasavvuf) edebiyatının en önde gelen temsilcileri arasındadır.

Halk edebiyatı temsilcileri halkın içinden gelir ve halkın içinde yaşar. Şiirlerinde halk edebiyatı unsurlarını kullanırlar. Halk edebiyatı unsurları, kültür hayatının zeminini oluşturan olgular olup bir milletin zihnini ve hayal etme gücünü aktaran ortak edebi ürünlerdir (Altun, 2020: 51). Yunus Emre'nin şiirlerinde tespit edilen unsurlar; atasözü ve deyimler, alkış-kargış, nasihatler, ağıtlar, halk hikâyeleri ve bunlara bağlı olarak ortaya çıkan motiflerdir (Altun, 2020: 154). Motif; bir anlatım düzeni içindeki en küçük birimdir. Bir düşünce, bir yer, bir obje motif olabilir. Yunus Emre'nin şiirlerinde kullanılan motifler arasında dağ, taş ya da kaya, ağaç, sihir ve büyü, haber verme ve müjdeleme, ab-ı hayat, divler (devler) ve periler, Hızır, kopuz, sayılar, rüya ve gül-bülbül bulunmaktadır (Altun, 2020: ix).

Yunus Emre'nin şiirleri üzerine yapılan araştırmalarda alan yazının zengin olduğu görülmektedir. Motif bağlamında gönül (Onat Çakıroğlu, 2013), toprak (Bars ve İrmak, 2019), ahiret inancı (Bars, 2017), sevgi (Taşdelen, 2011), saygı, doğruluk, dürüstlük gibi değerler eğitimi motifleri (Demir, 2018), sayılar (Çukurlu, 2011), içki (Saraç, 2000), dervişlik (Yalim Eren, 2019) gibi çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalarda motifler (kimi zaman kavram olarak da geçmektedir) çeşitli yönleriyle, değişik özellikleriyle ele alınmaktadır. Bülbül motifi daha çok gül-bülbül şeklinde ele alınmıştır (Bars, 2017: 1091-1092; Altun, 2018: 144-146). Bars'ın araştırmasına göre (2017); Yunus bülbül iken, yâri (Allah) güldür. Gül'ün bir diğer kullanımı Hz. Muhammed (sav)' dir. Bir başka kullanımda bülbül acı çeken, vefalı ve sadık âşığı; gül ise nazlı yâri sembolize eder. Bülbüller gülün aşkından her zaman öter. Altun'un araştırmasında (2018); Yunus Emre kendini bülbüle benzetmiştir. Ana tema olarak gül ile Hz. Muhammed (sav) anlatılmak istenmiştir. Yunus Emre, Hz. Peygambere olan sevgisini ve aşkını bülbül-gül motiflerini kullanarak dile getirmiştir.

Yunus Emre'nin şiirlerinde bülbül motifinin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Alan yazında bülbül motifinin tek başına incelendiği bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu nedenle konu araştırılmaya değer bulunmuştur. Yunus Emre'nin şiirlerinde bülbül motifinin değişik kullanımlarının ortaya konulması önem arz etmektedir. Çalışmanın bu açıdan alan yazına katkı sağlayacağı ümit edilmektedir.

Halk edebiyatında bülbül aşğın simgesidir. Şakıyışları ile ağlayıp inler, sevgilisinin güzelliğini anlatır, ona aşk sözleri söyler. Ötüşünün güzelliğinden dolayı ilkçağlardan beri insanların gözünde bülbülün farklı bir yeri vardır. Bülbül halk edebiyatında serbest bir hayal gücü ile işlenmiş, şairler onu kendi sembolleri olarak kullanmıştır (Artun, 2014: 106-107).

Yunus Emre'nin divanında bülbüle hitap ettiği bir şiir bulunmakta (başka Yunus'lara ait müstakil bülbül şiirleri de vardır), bülbül daha çok şiirlerin içinde genellikle bir mısra ya da bir beyit içinde, nadir olarak da iki-üç beyit içinde yer almaktadır. Bu anlatımlarda hem mecaz anlama dayalı hem de gerçek anlama dayalı söz sanatları bulunmaktadır. Ayrıca söze dayalı söz sanatı da kullanılmıştır.

Bu çalışmada Yunus Emre Divanı'nda yer alan bülbül motifinin kullanım biçimleri incelenmiştir. Çalışmada Mustafa Tatçı tarafından hazırlanan 2014 yılında H Yayınları'na yayınlanan "Yunus Emre Divanı İlahiyat", Yusuf Yıldırım tarafından hazırlanan ve 2017 yılında Duru Bulgur Yayınlarından çıkarılan "Risâletü'n-Nushiyye ve Divân-ı Yunus Emre Karaman Nüshası" temel alınmış, diğer eserlerden de yararlanılmıştır.

Çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesine dayalıdır. "Yunus Emre Divanı İlahiyat"ın içinde yer alan şiirler okunarak hangi şiirlerde bülbül adı geçmektedir ve bülbül motifi hangi biçimde yer almıştır? Hangi söz sanatları kullanılmıştır? " Araştırma sorularına cevap aranmıştır. Bülbül motifi ile ilgili görülen dizeler bulgu olarak saptanmış, elde edilen bulgulara nitel veri analizlerinden içerik analizi uygulanmıştır. Bu amaçla toplanan veriler önce bülbül, sonra bülbül motifinin dost, Allah'ı zikir, Hakkı söyleme, canlılık, cenneti kazananlar, karga-bülbül, bülbül-gül olarak kavramsallaştırılmış ve yorumlanmıştır. Yunus Emre'nin şiirlerinde kullandığı söz sanatları da sunulmuştur.

Burada önce onun 'söyle bülbülcüğüm söyle' şiiri ele alınmış (birinci başlık), sonra diğer şiirlerindeki konular üzerinde durulmuştur (diğer başlıklar). O'nun bir bütün halinde bülbüle hitap ettiği şiirinde canlanma, kendi gönlünü huzura kavuşturma, güzel sesiyle insanları güdüleme, sevdiğinden ayrı düşme derdi, hasret ve ayrılık konuları işlenmiştir.

1. Dost, Arkadaş Bülbüle Hitabı

Dostluk; seven, sevgili ve yâr anlamına gelir. Dostluğun içinde sevgi, saygı, arkadaşlık, kardeşlik, yakınlık, sadık olma, yoldaşlık ve sohbet gibi özellikler bulunur (Canbulat, 2010: 127). Halk şiirlerinde insan tabiatla iç içedir, tabiatın içindedir (Özbek, 1994: 40). Yunus Emre çevresindeki insan, hayvan ve bitkilerle ilişki kurabilen bir yapıya sahiptir. Bu ilişkinin temelinde ‘Yaratılanı Yaratan’dan ötürü sevme’ anlayışı yatar. Yaratılan her şey ile dost olur, onlarla iletişime geçebilir. Yunus Emre’nin doğadaki dostlarından biri bülbüldür, bülbüllerdir. Kış ayları genel anlamda canlılığın sona erdiği, doğanın bir çeşit uykuya daldığı zamanlardır. İnsanın yaşamı mevsimlerle anlatılmak gerekirse, kış mevsimi insanın yaşlılık dönemi olarak kabul edilebilir. Bahar günleri ise tabiatın yeniden canlandığı, hayat bulduğu bir dönemdir. Yunus Emre bu canlanışa kayıtsız kalmaz, bülbülü/ bülbülleri ötmeye davet eder. Bahar günlerinde insan yeniden dünyaya gelmiş, her taraf cennete dönmüş gibidir, böyle bir ortamda bülbül canını gafletten uyandırmalı, coşkun bir biçimde ötmelidir. Burada bülbülün doğanın canlanmasına sevinç duyduğu, sevgilisi güle kavuşacağı müjdesi de düşünülebilir. Bahar mevsimi, sevdiğinden ayrı kalan bülbül için aşk mevsimidir.

“Kış çıkıcak irdi bahar
Cânını gafletten uyar
Cennet’e döndi her diyâr
Söyle bülbülcüğüm söyle” (Tatçı, 2014: 490)

Baharla birlikte bitkiler, ağaçlar canlanır, doğadaki hayvanlar harekete geçer. Çeşit çeşit çiçekler açar, çeşit çeşit kuşlar öter. Güzel sesin sembolü olan bülbülün ötmesi insan huzur verir, güdülenmesini artırır, sanki ölü kalpleri diriltir, cana can katar.

“Nefesün cânlar bağışlar
Söyle bülbülcüğüm söyle” (Tatçı, 2014: 490)

Bülbül aşk ile coşmalı, gönül bulanıklığından arınmalı, gül bahçesine doğru giderek ötmelidir. Yunus Emre’ye göre gönül tahtının sahibi Allah’tır. Buna göre gönül temizlenmeli, arı-duru olmalıdır (Onat Çakıroğlu, 2013). Bunları Yunus Emre kendine de söylemektedir.

“İşkıla eylegil cûşu
Gider gönlünden teşvîşi
Çıkıban gül-zâra karşı
Söyle bülbülcüğüm söyle” (Tatçı, 2014: 490)

Bülbül güle âşıktır, aşığın hâminden âşıklar anlar. Yunus Emre şeyhinden ayrı kaldığı için her gün ağlamakta, inlemektedir. Bülbül ayrılığı bilir, hâlden anlar, bunu da söylemelidir.

“Şeyhüm andadır ben bunda
Cânum karâr kılmaz tende
Zârlıgum dün ü günde
Söyle bülbülcüğüm söyle” (Tatçı, 2014: 490)

Bülbülün deli divane olmasının bir nedeni yuvasından yavrusunun alınmasıdır. İslâm’da bütün yaratılanlara karşı adaletli ve ölçülü davranılması, hayvanlara karşı merhamet ve şefkat gösterilmesi emredilmiştir (Bardakoğlu, 2011:174). Yunus Emre’ye göre zaman haksızlık zamanıdır, bülbülün yavrusunu/ yavrularını başka hayvanlar avlayınca ya da insanlar sahiplenince bülbülü derin ayrılık acısı sarmıştır ve dertli dertli ötmekte, bu hasreti dile getirmektedir.

“Yuvandan yavrun aldılar
Seni divâne kıldılar
Zaman böyl' olur didiler
Söyle bülbülcüğüm söyle” (Tatçı, 2014: 491)

Yunus Emre'nin ömrünün çoğu geçmiş, yaşlanmıştır. Bülbül onun sadık, cana yakın bir arkadaşıdır. Yavrusunu kaybeden bülbül bu diyardan ayrılacaktır, Yunus Emre bu arkadaşından ayrılacağı için dertlidir, üzgündür.

“Geçdi yâ 'ömrümün varı
Kor gidersin bu gül-zârı
Yûnus'un munisi yârı
Söyle bülbülcüğüm söyle” (Tatçı, 2014: 491)

Yunus Emre bu şiirde söz sanatlarından bülbüle 'Söyle bülbülcüğüm söyle' mısraları ile tekrar ve nidayı kullanmıştır. Bülbüle 'Nefesin canlar bağışlar' diyerek istiare yapmış, benzeyen nefes söylenmiş, ancak kendisine benzetilen Hz. İsa'yı söylememiş, kapalı istiareyi kullanmıştır. Yine aynı şekilde 'Zaman böyl' olur didiler' mısrasında teşhis ve intak vardır. Bülbül haksızlığa uğramış, çevresindeki bülbüller/kişiler tabiatın işleyişinin ya da sünnetullah adı verilen Allah'ın kanunlarının böyle olduğunu ona söylemişlerdir.

Yunus Emre'nin divanında bülbül motifi farklı şiirlerde konu konu, kısım kısım, parça parça yer alır. Bunlardan biri bülbülün ötüşünün zikir yani Allah'ı anışıdır. Önce bu konu sonra bülbülün hakikati söylemesi, mezarda yatanların hayattaki hâlleri, cenneti kazananların durumu, karga bülbül ikilemi, bülbül gül ilişkisi başlıklar halinde sunulmuştur.

2. Allah'ı Zikreden Bülbül

Zikir; anmak, hatırlamak ve yâd etmek anlamına gelir. Dinî terim olarak; Allah'ı anmak ve hatırlamak, O'nu unutmamak, gaflet halinde olmamak, Allah kelimesini tekrarlamak demektir. Zikir, Allah'ın yüceliğini dile getirmek ve manevi olgunluğa ulaşmak amacıyla yapılır. Kur'an'da Allah'ı zikir emredilmiş, Allah'ı zikreden müminlerden övgüyle söz edilmiş, kendileri için affedilme ve büyük mükâfatlar bulunduğu müjdesi verilmiştir (Canbulat, 2010: 715-716). Bahar aylarının insanı Yaratıcıya götüren bir yönü vardır. Baharda yaratılış vardır, her yaratılış Yüce Yaratıcının eseridir. Yaratılışa şahit olmak Yaratıcıyı hatırlatır ve Yaratıcının mükemmel yaratan, devamlı yaratan 'el-Hallâk' (Karagöz, 2010: 155) isminin tecellisine nail olunur. Bahar olunca, ağaçlar donanınca, güller açınca bülbüller gül üzerine ne güzel sözler söylerler, gülü methederler. Âşıklar da Hakkı böyle anarlar.

“Evvel bahâr olıcak ağaçlar tonanıcak
Gör niçe medh iderler bülbüller gül üstüne” (Tatçı, 2014: 484)

Bahar gelince yeryüzü donanır, kat kat, çeşit çeşit renge boyanır. Baharın gelişinin müjdelerinden biri de bülbülün güle karşı sanki canı gülün dikenlerine takılmış gibi dertli ötüşüdür. Aslında bahar ayı insanın canlanması gibi, Allah'ı zikir ve tövbe ile af dilenmesi için bir fırsattır. Allah'ın rahmet kapıları açıktır, değerlendirmek gerekir.

“Yine yir yüzi tonanup kat kat olup renge batup
Bülbül güle karşı ötüp cân budağa asdı yine” (Tatçı, 2014: 469)

Bahar aylarında doğada bir uyanış, canlanış vardır. Bu yaratılış görenler için Allah'tan güzel bir haberdır, bağların bahçelerin ürün vermesi Allah'ın yaratıcı sıfatının tecellisidir. Bu ortamda bülbüller sırlı, bilinmeyen bir biçimde ilim okurlar, şakırlar. Bu şakımada gizli bir sır vardır, Hakkı zikrederler.

“Hoş haber geldi dostdan yarattı bâg u bostan
‘İlm okur hezâr destân bülbülleri râz ile” (Tatçı, 2014: 484)

Yunus Emre yalnız başına kalarak, halvete girerek zikir etmeyi diler. Zikredenlerin gönlünde güller açar. Dost bağında bülbül gibi sürekli dost dost diye öter, bir diğer deyişle daima Allah Allah diye Allah’ı zikreder.

“Halvetlerde meşgûl olam dâ’im açılam gül olam
Dost bağında bülbül olam ötem hey dost diyü diyü” (Tatçı, 2014: 452)

Yunus Emre seherlerde kalkıp namaz, dua, zikir ile Allah’a yalvarır, ağlar, inler. O’nu görenler gül bahçesine karşı şakıyan bülbül sanır.

“Seher-gâhın turup zâri kıluram
Sanasın bülbülem gül-zâre karşı” (Tatçı, 2014: 450)

Yunus Emre bir diğer şiiirinde; ‘Tan, seher vaktinde bülbül gibi öterim, Hakk’ı zikrederim, ilahi söylerim. Ben Allah derdiyle yanıyorum, inliyorum, dertli çigerim var. Bu söylediklerimi gönülden söylüyorum’ der.

“Tanla turıgelicek bülbülleyin söylerem
Gönülde ma’ni biter dertlü çigerüm vardır” (Tatçı, 2014: 483)

Yunus Emre’ye bir hâl olarak aşk gelir ve gönlünü taht eyler ve oraya oturur. Aşk ile Allah’ı anar, Allah’ın sultanlığını, kendisinin kulluğunu dile getirir. Allah’ın hükmü bütün kulları üstüne, âlemin üstünedir.

“Sen sultânsın ben kulam sen gülsin ben bülbülem
Hükmün âleme yiter ne kim var kul üstüne” (Tatçı, 2014: 484)

Âşıkların hallerini herkes bilemez, anlamaz. Aslında âşıklar benzinin renginden bellidir, canlıdır. Âşık olmayanlar kuru ağaca benzer. Kuru ağaç kesilip ateşte yakılmaya yarar. Âşıklar bülbül gibi şakır, öter, Hakkı zikreder, Hakkı söyler. Bülbüllerin bu ötüşünden sıra diğer kuşlara örneğin turaç kuşuna gelmez. Burada âşık olan yaş ağaca, âşık olmayan kuru ağaca benzetilmiştir.

“Kur’agacı n’iderler kesüp oda yakarlar
Bülbüller öticegiz nevbet degmez dürrâca” (Tatçı, 2014: 489)

Hak âşıkları için hem bu dünya hem de ahiret, dostları olmadığı sürece zindan gibidir. Onlara Allah yardım ettiğinde üzüntü, keder, gam kalmaz. Allaha kulluk görevini yerine getirerek, durağı gül bahçesi olan aşkın işi, hem gül gibi açılmak hem de bülbül gibi söylemektir.

“Varam ol dosta kul olam her dem açılam gül olam
Hem söyleyem bülbül olam turagım gülistân ola” (Tatçı, 2014: 250)

Yunus Emre’nin şiiirlerinde en çok kullandığı benzetme unsuru güldür. Gül güzelliğin, aşkın ve yumuşaklığın sembolüdür. Gül tek başına değildir, gülistanda biter, suya ve toprağa bağlıdır. Allah, dost (şeyh) veya sevgili gülistandır. Burada sevilen varlık ile kendi arasındaki bağılılığı gülistan ile gül arasındaki ilişkiye benzetir (Kaplan, 2013: 499)

3. Hakikati Söyleyen Bülbül

Yunus Emre Hakk'ın kudretiyle, yardımıyla aşk bülbülü olarak hakkı söylemektedir. Hem dünya hem de ahiret hayatıyla ilgili türlü türlü hakikatleri halka haber vermektedir. Kendi söylediklerinin gönülden (Açıkel, 2018: 179) Hak tarafından söyletilmesi ya da Hakk'ın avazı olması hüsn-i talil olarak belirtilebilir.

“Benüm Hakk'un kudret eli benem beli ‘ışk bülbülü
Söyleyüp her dürlü dili halka haber viren benem” (Tatçı, 2014: 384)

Yunus Emre, şiirlerinde tekke-tasavvuf edebiyatı türlerinden devriyeyi kullanmıştır. Devriye; tasavvuf anlayışına göre yaratılan her şey Allah'tan gelmiştir ve yine Allah'a dönecektir. Bu düşüncüyü işleyen şiirlere devriye denir (Gariboğlu, 1979: 99). Sohbet meclisi anlamına gelen bezm-i eleste; Allah ruhlara ‘Ben sizin Rabbiniz değil miyim?’ diye hitap etmiş, onlar da ‘bela/ evet diye cevap vermişlerdir (Karagöz, 2010: 71-72). O, ruhlar âleminde Hak ile beraber olduğunu (Açıkel, 2018: 172), dünyaya gönderildiğini, Hak'tan ayrı düştüğünü, bu nedenle için dertlendiğini, ağladığını, sızladığını ifade eder. İnsanın yaratılış amacı, dünya imtihanı ile ilgili hakikatleri iyi bildiği için, sözleri ve davranışlarıyla halka bunları açıklar.

Yunus Emre devriye tarzı bir şiirinde şunları söyler: ‘Dünyaya bülbül gibi güzel sözler söylemek için geldim. Benim bu görevimi Allah verdi, Allah tarafından bana verilen bir ferman var. Sözlerim Hakkı söylemektir. Bir diğer benzetişle geyik gibi manevi beslendiğimden güzel koku olan misk kokusunu da saçıyorum’.

“Bülbülem uş öte geldüm dilde menşûr tuta geldüm
Bunda müşküm sata geldüm geyigem otlagum anda” (Tatçı, 2014: 467)

Yunus Emre bütün şairlerin dost bahçesi bülbülü olduğunu, Hakkı söylediklerini belirtir. Kendisini bülbül yerine koymayıp keklige benzeyen, aralıklarla ve güzelce öten bir kuş olan turaç kuşu (Tatçı, 2014: 874) na benzetir. Mütevazılığını gösterir ve onların arasında yer almayı diler.

“Cümle şâ'ir dost bahçesi bülbülü
Yûnus Emre arada dürrâclana” (Tatçı, 2014: 478)

3.1. Bülbülün Ötüşü Gönüldendir

Bülbül güle âşıktır, gülün güzelliğine öter. Allah kulunun kalbine nazar eder, Allah sevgisi, aşkı kalpte doğar. Manalı sözler de gönülde biter, gönülden doğar, sonra dile dökülür. Yunus Emre yine burada sözlerinin kaynağının Allah aşkı olduğunu belirtmektedir.

“Çün bülbül ‘âşıkdur güle nazar Hak'dan olur kula
Bir kelecî gelmez dile gönüllerde bitmeyince” (Tatçı, 2014: 478)

4. Mezarda Yatanların Yaşarken Bülbül Gibi Şakıması

Mezar; ölülerin gömüldüğü kabir, ziyaret edilen yer demektir. İslâmî kurallara göre mezarın sade, toprak seviyesinden bir karış daha yüksek olması esastır. Selçuklular döneminde mezar taşlarına önem verilmeye başlanmıştır. Bu taşlar vasıtasıyla ölünün bağlı olduğu tarikat, mesleği, memuriyeti, ilmi sınıfı belirtilmiştir (Artun, 2014:359). Mezarlığa ölen kişileri anmak için belirli aralıklarla gidilerek mezar ziyareti yapılır. İbret alınması amacıyla İslam dininde bu tür ziyaretler teşvik edilmiştir. Yunus Emre yeryüzünde gezerken mezarlığa uğrar ve orada çok çeşitli insanların yattığını söyler. Bunlar içinde müderrisler, hocalar da bulunmaktadır. Onların hayatlarındaki durumlarını düşünür, yorumlar. Buna göre; bu kişiler hayatlarında dini yaşamaya çalışır, öğrencilere öğretmek ve kitap yazmak için kalemle yazı yazarlardı. Konuşmaları bülbül gibi etkileyici, güzel ve coşkundu. Fakat onlar dahi öldüler ve kabre konuldular.

“Togru varurđı yolları kalem tutardı elleri
Bülbüle benzer dilleri dânişman yiğitler yatur” (Tatçı, 2014: 303)

Aynı biçimde gece gündüz bülbül gibi şakiyan, konuşan küçük çocuklar vefat etmiş, annelerinden ayrılmış ve anneleri onların mezarlarında üzgün bekler, ziyaret ederler.

“Gice gündüz oğlancuklar söyleriken bülbül gibi
Ayrılmışlar anaları sinlerini bekler yatur” (Tatçı, 2014: 303)

Ölüm bir hakikat olarak aramızda gezer. İnsanı gençlik çağında yakalar ve nefesini sona erdirir. İşte genç yaşında nice yiğitlerin canını alır, bülbül gibi şakiyan dilleri artık şakımaz, konuşmaz, söylemez olur. Ölüm, ‘bunların evleri, ocakları, aileleri vardır’ demez.

“Alur yigidi çağında bülbülü ötmez bâğında
Kimse komaz ocagında yigitleri alur ölüm” (Tatçı, 2014: 387)

5. Cenneti Kazananların Sesi Olarak Bülbül

Dünya hayatında Allah’ın emirlerini tutan ve yasaklarından kaçanlar, ahirette cenneti kazanacaklardır. Bu yasaklardan biri de zinadır. Bu çirkin fiili yapmayanlar, bundan uzak duranlar yarın cenneti kazanacak, cennetin kokusunu doya doya koklayacak, hurilerle beraber olacak ve bülbül gibi şakiyacak, neşelenecek, şen-şakrak konuşacaktır.

“Hûrilerle bile yatan Uçmak kokısına batan
Anda bülbül olup öten bunda zinâ kılmayandır” (Tatçı, 2014: 315)

Yunus Emre doğru yolu, Hak yolunu aramakta, gözlemektedir. Ama önce kendi özünü düzeltmesi gerekir. Hak bahçesinin bülbülü, İslam’ı temsil edenler, kimseye haksızlık etmeyen, başkasının malında, mülkünde, namusunda gözü olmayanlardır.

“Yûnus miskîn gözler yolu divşür özün behey deli
Bu gülistânun bülbülü kimse gülin dirmeyendir” (Tatçı, 2014: 315)

Bu dünya hayatında İslam’ın belirlediği esaslara uyanların örneğin zina etmeyenlerin, başkasının malına, ırzına ve namusuna göz dikmeyenlerin imtihanı kazanarak cennete gideceklerini ve cennette bülbül gibi şen-şakrak olacaklarını tedriç sanatı ile açıklamıştır.

6. Karga-Bülbül İkilemi

Karga ve bülbül iki farklı kuş türüdür. Bunların özellikleri, sesleri, mekânları, ilgileri farklıdır. Bülbülün sesi insana zevk ve huzur verirken, karganın sesi ise insanı rahatsız eder. Bir halk türküsünde şöyle geçer: ‘Bülbülü dinle ki gelesin coşa, karganın nağmesi gider mi hoşa’. Ayrıca gülin mekânı gül bahçesidir. Atasözümüze göre “Kılavuzu karga olanın burnu pislikten kurtulmaz”. Karganın daha çok yaşam alanı çöplüktür. İşte bu iki farklı kuşu bir kafese koysalar, birbirlerinin sohbeti, derdi farklı olduğu için onlara eziyet, zulüm, işkence gibi gelir. Diyelim ki karga bülbülden ayrılmak ister, aslında bu bülbülün canına minnettir, o bundan dolayı çok mutlu olur.

“Kargayıla bülbülü bir kafese koysalar
Birbiri sohbetinden dâ’im melûl degül mi

Eyle ki karga diler bülbülden ayrılmaga
Bülbülün de gönlinde maksûdı şol degül mi” (Tatçı, 2014: 497)

Burada Yunus Emre cahil ile arif, âşık ile zahid-hoca ikilemini dile getirmektedir. Bu iki farklı kesim birbirini pek anlamaz, birbiriyle pek geçinemez, Yunus Emre bunu güzel bir biçimde açıklar. (Tatçı, 2014: 497). Âşıkların hâlini, zâhir ehli bilmez, dillerini anlamaz. Bu yüzden; onların kendi cinslerinden olmayan mahlûkat arasında, kendilerine ait olmayan bir âlemde yaşamaları büyük bir azaptır (Köprülü, 1984: 319). Yunus Emre kendi durumunu anlatmak için tezat sanatını kullanmıştır. Ses kavramını güzel ses-çirkin ses olarak bülbül sesi-karga sesi ile açıklamaya çalışır. Ayrıca mekân konusunda telmih düşünülebilir. Bülbülün mekânı gül bahçesi iken, karga daha çok çöplüklerde dolaşır.

7. Bülbül-Gül İlişkisi

Gül; sevgiliyi ifade eden güzellik unsurlarından biridir. Sevgilinin yüzüne yanağı güle benzer. Rengi, kokusu güzel olan gül daima tazedir. Gül, seher vaktinde seher yeli ile açılır. Edebiyatımızda güle âşık olan bülbüldür. Gül ile bülbül birbirine âşıktırlar. Gülün dikenî âşığın rakibidir. Âşığın gözyaşı gül renginde akar. Dini-tasavvufi edebiyatta gül, Allah'ın ve birliğinin sembolüdür. Mutasavvıflar gülün bu özelliğinden dolayı kendilerini bülbül yerine koyarlar. Dervişler kendilerini güle âşık bülbül olarak kabul ederler. Gülün Hz. Muhammed (sav)'in sembolü olarak da görülmesi, onun sıkça anılmasına neden olmuştur (Artun, 2014: 217).

Eski İran ve Türk edebiyatlarında konusu bülbül ve gül olan şiirlere veya onlarla ilgili mazmunlara sıklıkla rastlanmaktadır. İran edebiyatında bülbül ile gül aşkını en güzel şekilde dile getiren, meşhur şair Hafız-ı Şirazî (ö. 791/1389) olmuştur. Türk halk edebiyatında hakkında pek çok mani, destan, türkü ve koşma yazılmış, Türk deyim ve atasözlerinde geniş bir yer bulmuştur. Türk edebiyatında Anadolu sahasında gül-bülbül temalı tarzda kaleme alınmış ilk eser; Mevlânâ Celâleddin Rûmî'ye ait 55 beyitlik Bülbül-nâme adlı küçük bir mesnevidir. Eser, Anadolu sahasında yazılan gül-bülbül konulu ilk eserdir. Bülbül-nâme Farsça yazılmıştır.

Bülbül, XIV. yüzyıl başlarında Yunus Emre'nin şiirlerinde lirik bir duyuşun simgesi olarak karşımıza çıkar. Sonraki asırlarda da hemen bütün halk şairleri bülbül motifini farklı biçimlerde ele almışlardır (Kufacı, 2109: 689-690). Yunus Emre'nin şiirlerinde bülbül-gül ilişkisi çeşitli alt başlıklara ayrılarak incelenebilir.

7.1. Bülbülün Makamı-yeri

Bülbülün yâri güldür ve onun için inler. Bülbülün mekânı, makamı bağlar değil gül bahçeleridir. Bağ, sevgilinin bulunduğu yerdir ve bağda hep bahar vardır. Bağda sohbet, eğlenceler düzenlenir (Artun, 2014: 78). Gülün bittiği yer ise gülistandır, gül bahçesidir. Güle âşık olan bülbül, gülistana yerleşir, sevgilisi ile beraber olur.

“Gülün bülbül olur yâri anuniçin kılır zârı
Gülüstândur anun yiri makâm olmaz ana bâğlar” (Tatçı, 2014: 285)

Aşk ilinin bahçelerinde bülbüller sürekli öter. Gül bahçesinde güller taze açılmıştır ve bu gül bahçesi asla solmaz. Hakkın bahçesinde her şey ebedidir.

“Bizüm ilün bâğçeleri turmaz öter bülbülleri
Açılmış tâze gülleri gülistânım solmaz benüm” (Tatçı, 2014: 409)

7.2. Bülbülün Derdi

İnlemek, feryat etmek deyince akla bülbül gelir. Bülbülün feryatlarını ancak gül dindirebilir. Bülbül aslında dostun cemalini gülde görür. Bu feryatları ile Yunus Emre'yi çağırır deli bülbül, şu şekilde düşündürür: Gül bahçesine karşı çılgılık atan çaresiz bülbül acaba gülde ne görür? Yunus Emre bunların kendiliğinden olmadığını, Allah'ın izni ve isteği ile olduğunu belirtir.

“Anca zâr eyler kim şol bülbül eyler
Anı ol eylemez illâ gül eyler

Kaçan gülde görür dostun cemâlin
Çağırur kim beni deli şol eyler

Ne görür gülde yâ bî-çâre bülbül
Ki gülistâna karşı gulgul eyler” (Tatçı, 2014: 312)

Bülbül aşk derdine düşeli, canlı canlı, hevesli, istekli, güler bir şekilde ötüşü olmaktadır. Onu söyleten aşktır.

“Mahabbet derdine düşeli bülbül
Dili hândan olupdur ‘ışk elinden” (Tatçı, 2014: 422)

Bülbüle gül güldüğünde/ açtığında, bu bülbül için en büyük zevktir, bu ona yeter, en güzel yemekler, bal-yağ istemez.

“Balı yagı n’ider bülbül din ana karşı gülsün gül “(Tatçı, 2014: 285)

7.3. Hasta Bülbüle Şifa

Arasat, dinî kültürümüzde bir terimdir. Arasat, mahşer yeri, haşır ve neşir meydanıdır (Argun, 2014: 46). Toplanma yeri ve toplanma günü olarak kullanılır. Kıyametin kopmasından sonra diriltilecek olan insanların dünyada yaptıkları bütün fiillerden sorguya çekilmek üzere sevk edilecekleri yerin adıdır. Türk dinî kültürümüzde özellikle mevlid okunurken veya dua yapılırken, “şefü’l-arasât” (arasât gününün şefaathçisi) veya “şefü’l-usât fi yevmi’l-arasât” (arasât gününde günahkârların şefaathçisi) ifadelerinde Hz. Peygamber’e verilen unvanlar arasında zikredilir (Yavuz, 2021). Nasıl ki hasta bülbül gülü görünce canlanırsa, âşık olan Yunus Emre maşukunu görünce iyi haberi almıştır. Burada arasat kelimesi ile toplanma gününe telmih yapıldığı belirtilebilir.

“Bülbül-i haste gül yüzün gördi arasât eyledi
İrdi ‘âşık ma’şûkına şükür beşâret eyledi” (Tatçı, 2014: 527)

7.4. Âşık Bülbül

Aşk denizine dalanlar hâlden hâle girerler. Kimi zaman aşk denizinde boğulur, kimi zaman yokluğa düşer, kendini yok sayar. Kimi zaman Allah ve Peygamber aşkı ile bülbül olur (Açıkel, 2018:171), gül bahçesinde dertli dertli öter, aşkını dile getirir. Kimi zaman bu aşkı insanlara güzel güzel anlatır ve onların gönüllerini kazanır. Kimi zaman da hâlini düşünür, tefekkür eder ama yoluna devam eder. Âşıklar mütevazıdır, yüzlerini toprağa sürerler, kimseye karşı kibirlenmezler. Bu nedenle gönüllere girer, gönüllerde yaşarlar.

“Girem denize gark olam ne elif ü mim dal olam
Dost bâğında bülbül olam gülleri direm yürüyem (Tatçı, 2014: 400)

Bülbül olubenı ötem gönül olam cânlar ütem
Başımı elümde tutam yoluna varam yürüyem

Bülbül olubanı gidem iy niçe gönüller güdem
Yüzüm ‘ışkıla dem-be dem topraga sürem yürüyem” (Tatçı, 2014: 400)

Burada Yunus Emre kendini de anlatmaktadır. O, Hak aşığı bir mütevacı bülbül olarak Allah ve Peygamber aşkını ilahileriyle dile getirmiş, onun ilahileri dilden dile, gönülden gönüle, çağdan çağa günümüze kadar gelmiş, gönüllerde taht kurmuştur.

7.5. Peygamber Âşıkları

Yunus Emre'ye göre gül, Hz. Muhammed (s.a.v)'in terinden yaratılmıştır. Bülbülün güle âşik olma nedeni budur. Âşıklar da Peygamber aşkı ile yanıp tutuşurlar ve dünya hayatında hep O'nu özlerler.

“Gül Muhammed deridür bülbül anun yâridür
Ol gülele ezeli cihâna bile geldüm” (Tatçı, 2014: 386)

Başka bir şirinde şöyle seslenir: Sevgiliye aşığım, gül bahçesinde şakıyan bülbülüm. Ya Resulallah ben seni bu şekilde seviyorum. Seni sevmeyenler cehenneme gitseler, yeridir.

“Âşıkam şol didâra bülbülem şol gül-zâra
Seni sevmeyen nâra yansun ya Resulla'llah” (Tatçı, 2014: 491)

Yunus Emre insanın ve kendisinin yaratılışını, dünyaya gelişini, aşkın tuzağına düşüşünü ve dosta âşik oluşunu güzel bir biçimde açıklar. Âşıklar dertli olur, ağlar, inler, herkes âşıkların dilini anlamaz.

“Tuzağa düşen gülmez âşıklar râhat olmaz
Söylerem dilüm bilmez bir ‘aceb ile geldüm” (Tatçı, 2014: 386)

Âşıklar tuzağa düşmüş bülbül gibidir, zarı zarı inler, bir dem gülmezler. Garip, zavallı bir bülbül gibi güle karşı öterler. Yunus Emre'de aşk elinden garip bülbül gibi feryat edip, inlemekte, gözlerinden yaşlar akmaktadır.

“Ne hâldeyüm ne bilem duzakdayum ne gülem
Bir garîbçe bülbülem ötmeye güle geldüm” (Tatçı, 2014: 386)

Garîb bülbülleyin zârî kıluram
Akar çeşmüm yaşı bu ‘ışk elinden” (Tatçı, 2014: 432)

‘Gül Muhammed deridür bülbül anun yaridür’ mısrasında hüsn-i ta'lil sanatı bulunmaktadır. Başka şiirlerinde bütün çiçeklerin Hz. Peygamberin teri olduğunu belirtir (Açikel, 2018: 174). Bülbülün gülnün yârî olmasının nedeni Hz. Peygamber'in terinden olmasına bağlanmıştır. Yine kendini bülbüle, gülü ise şeyhine, Hz. Peygambere ve Cenabı Hakk'a benzeterek teşbih-beliğ yapmıştır. Bu bağlamda ortaya koyduğu benzerlik teması ile anlatımını hem daha akıcı kılarken hem de renklendirmiştir (Altun, 2020: 146). Gül, bülbül, aşk, feryat gibi anlamca birbiriyle ilgili sözcükleri bir arada kullanarak tenasüp söz sanatını işlemiştir.

7.6. Yunus Emre Bülbül, Şeyhi Gül

Bu fani dünyada imtihanı başarı ile verebilmek için dostunu kılavuz tutmak gerekmektedir. Dostunun gönlüne girmek insana cenneti kazandırır. Bu nedenle erenler, şeyhi çevresine nazar ederek hakikat güllerini göstermekte, yaymaktadır. Bu hakikatleri gören Yunus Emre bülbül ise, bu ortamda ötmeli, şakımalı, oradan aldığı ilhamla Hakkı söylemelidir, söylemiştir (Emre, 2015: 19).

“Yûnus er nazarında tâze güller açılmış
Gerçek er bülbülise nazarda ötmek gerek” (Tatçı, 2014: 345)

Yunus Emre bir diğere şiirde kendi durumunu şu şekilde anlatır: Bülbul kırmızı güle âşık olmuş, ben de Allah dostlarının, erenlerin yüzünü gördüm, onların sohbetinde bulundum, bülbul gibi şakır oldum, ben de âşık oldum.

“Bülbul de ‘âşık olmuş kızıl gülün yüzüne
Gördüm erenler yüzün hezâr destân oldum ben” (Tatçı, 2014: 445)

Yunus Emre şeyhine candan bağlıdır, hocasını sever. O’nun sohbet halkasının bülbulü, bir diğere deyişle ilahiler söyleyen âşığıdır. Bu dünyaya hocasının sohbet halkasında sevinçli, gönül ferahlığı içinde, mutlu olup ötmeye, Hakkı söylemeye gelmiştir.

“Ol hocamdur ben kulıyam dost bâğçesi bülbuliyem
Ol hocamun bâğçesinde şad olup ötmege geldüm” (Tatçı, 2014: 371)

Çaresiz bülbul gibi dost bahçesinde ötüp durmaktadır. Bu durumunu yârine, hocasına söylemesi iyi olur.

“Bî-çâre bülbulüm dost bahçesinde
Varam virem haber şol yâre karşı” (Tatçı, 2014: 451)

Burada o, bülbul ve gül motiflerini ustaca kullanmakta ve ilahi aşkını anlatırken teşbih sanatını yapmaktadır (Altun, 2020: 145).

7.7. Dost Bahçesinin Bülbulü

Yunus Emre şunları paylaşır: Gönüm ulu bir şehir, gönül gibi ulu şehir bulunmaz. Gönümü Hakkın hazineleri ile doldurdum. Bu gönülde bir dükkân açtım. Benzetmek gerekirse dost bağının bülbulüyüm. Sakınmadım, gül ağacının dal olacak sürgününden gül yetiştirmeye başladım. Olumsuzluktan olumlu bir şey çıkarır oldum. Olumsuzluğu olumluya çevirdim.

“Ben ol dükkândâr kulıyam cevherler ile tolıyam
Dost bâğının bülbuliyem budaktan gül düzer oldum” (Tatçı, 2014: 406)

Eydür Yûnus yâr kulıyam dost bâğçesi bülbuliyem
Söyleyeyüm şimden girü gül-zâruma irdüm bugün” (Tatçı, 2014: 418)

Yunus Emre ruhlar âleminde geldiğini, orada dost bağının bülbulü olduğunu, o bahçeden dünyaya geldiğini, dertlilerin bunu anladığını, inkâr edenlerin ise bunu duymadığını belirtir.

“Münkir kişi tuymaz anı dertlülerün sizer cânı
Ben dost bâğı bülbuliyem ol bâğçeden geldüm ahi” (Tatçı, 2014: 511)

7.8. Aşığın Yolculuğu

Yunus Emre hâlden hâlde, makamdan makama ilerleyen bir âşıktır. Aşkın divanından, defterinden okur. Bu söylediklerini herkes anlayamaz, anlamak zordur. İşte böyle bir halde iken, canan ilinden ona bir haber gelir ve âşıkların geçeceği haller bildirilir. Bunlardan birinde canan ilinin ocakları aşığın gül bahçeleridir. Burada bülbuler aşk oduna kanat ve kolları yakarlar.

“Bu yirün külhânları gülşenleridür ‘âşıkun
Anda bülbuler yakarlar ‘ışk odına bâl u per” (Tatçı, 2014: 293)

7.9. Kuşdili-aşk Dili

Yunus Emre âşıktır, âşıkların hâlini herkes bilmez. Dünyaya gelmiştir, aşktan kendi söylemekte, kendi dinlemektedir, burası acayip bir yerdir. O'nun dili kuşdili, O'nun yeri dost yeridir. O bülbüldür, onun dostu solmayan gül olan Cenabı Haktır (Açikel, 2018: 184). Yunus Emre Allah aşkıyla konuşur ama onun konuştuğunu herkes anlamamaktadır.

“Benüm dilüm kuş dilidür benim ilüm dost ilidür
Ben bülbülem dost gülümdür bilin gülüm solmaz benüm” (Tatçı, 2014: 368)

Kendisinin Hakkı söylediğini, Haktan söylediğini söyledikten sonra dilinin kuşdili olduğunu ve bunu herkesin anlamadığını söyleyerek terdit uygulamıştır. Şiirlerde genel olarak seci kullanılmıştır.

Sonuç

Yunus Emre'nin şiirlerinde halk edebiyatı unsurlarından bülbül motifi çeşitli şekillerde kullanılmıştır. Bir bütün hâlinde bülbüle söylediği şiir olduğu gibi, şiirlerinin arasına serpiştirilmiş biçimde de bülbül motifi bulunmaktadır.

Yunus Emre bülbülü kendisine yakın bir arkadaş ve dost olarak görmektedir. Bülbülün özelliklerini dile getirmiş, bülbül ile kendi benzer yanlarını ortaya koymuştur. Bahar aylarının gelmesiyle tabiatın canlandığını, çiçeklerle donandığını, her yerin cennete döndüğünü ve kış aylarında oluşan gafletten uyanmasını istemiştir. Bahar ayları canlanma aylarıdır, coşma, gülün aşkıyla şakıyıp ötme aylarıdır. Bülbül sevgilisi olan güle, gül bahçesine karşı şakımalıdır. Burada yaratılış ve Yüce Yaratıcıya yönelme düşüncesinin varlığından söz edilebilir. Yunus Emre bülbül motifini kullanarak kendisinin de Allah'a yönelmesi ve anmasını istemiştir.

Bülbül motifinde ayrılık teması, sevdiğinden ayrı kalma konusu işlenmiştir. Bülbül, canının parçası olan yavrularından, Yunus Emre de sevdiği şeyhinden ayrılmıştır. Bülbül; yuvasına başka yırtıcı kuşların saldırısı sonucu yavrularını kaybetmiş, ayrılık acısı onu yakmaktadır. Bülbüle zaman, kader böyle olur dedikleri için, elinden başka bir şey gelmemekte, acı acı ötmektedir. Yunus Emre'nin şeyhi vefat etmiş ve ebedi âleme göçmüştür. İşte bu ayrılık ona çok zor gelmekte, her gün inlemektedir ve şeyhinin yanına gitmek istemekte, neredeyse ölümü arzu etmektedir. Yunus Emre'nin ömrü geçmiş, bülbül ise bu gül bahçesini bırakıp gitmeye karar vermiştir. Bülbül onun sevgili dostudur ve bülbülden ayrılmak zor olacaktır.

Bülbül motifi, gülü, gülleri anan, Allah'ı zikreden bir varlık olarak kullanılmıştır. Bülbülün ötüşü, gülün, güllerin, gül bahçesinin güzelliklerini dile getirmek içindir. Yunus Emre kendisinin de tıpkı bülbül gibi gece ve gündüz Allah'ı zikretmesi gerektiğini ve kendisinin Hakk'ı andığını belirtmektedir.

Bülbül çevresine hak olanı, İslâmî hakikatleri dile getirmektedir. Yunus Emre aşk bülbülü olarak, çevresindekilere dünya ve ahiret hayatıyla ilgili türlü türlü hakikatleri haber vermektedir. Sözlerinin kaynağının Allah olduğunu, hakikati söylemenin bir görevi olduğunu ifade etmektedir.

Bülbül motifi bir başka kullanımda; bülbülün şakıması hayat, bülbülün şakımasının sona ermesi ölüm anlamına gelmektedir. Yunus Emre mezarda yatanlara bu açıdan bakmış, kabirde yatanları hayatlarında bülbüle, ölümlerini ise bülbülün ölümüne benzetmiştir.

İnsanların dünya hayatında İslâmî kurallara uyarak, ahiret hayatında cenneti kazanmalarının sevinci, bülbül motifi olarak kullanılmıştır. Cennetteki insanlar bülbül gibi sevinçli, neşeli ve mutlu olacaktır.

Karga-bülbül ikileminde bülbül motifi, bülbülün başka cinslerle yaşamasının çok zor olduğunu ancak kendi cinsleriyle yaşayabileceği şeklinde kullanılmıştır. Yunus Emre burada kendinin bülbül, âlimlerin ise karga olduğunu, kendisinin onlarla yaşamak zorunda olduğunu, hakikat bilgisine ulaşamayan âlimlerin kendisini anlayamadığını ifade etmiştir.

Yunus Emre'nin şiirlerinde bülbül-gül ilişkisi çeşitli biçimlerde olmaktadır. Bülbülün makamı gülistandır, gülistan Allah, Allah'ın huzuru olarak kullanılmıştır. Âşık olanların, Yunus Emre'nin yeri Allah'ın huzurudur.

Bülbülün inlemesinin nedeni gülde dostunu görmesidir ve ondan ayrı kaldığı için inlemektedir. İnsanlar ruhların yaratılışından beri Allah ile beraberdir. Dünya hayatına gönderilmeleri O'ndan ayrı kalmak anlamına gelmektedir. Âşıklar ve Yunus Emre, Allah'tan ayrı düştükleri için bülbül gibi inlemekte, gülleri gördükçe O'nu hatırlamaktadır.

Hasta bülbül, gülü gördüğünde kavuşma sevinciyle nasıl şifa bulursa, Yunus Emre gül ile Hz. Muhammed (sav)'i hatırlar, arasatta yani toplanma gününde sevdiği Peygamberi ile buluşacağından dolayı iyileşir ve şükreder. Yunus Emre'nin gülü sevmesinin nedeni; inanışa göre gülün Hz. Peygamber'in terinden yaratıldığından dolayıdır.

Yunus Emre âşık bülbül olarak, Allah ve Rasûlullah aşkını dile getirmiş ve gönüllere girmiştir. Aynı şekilde şeyhini de güle benzeterek âşık olmuş, bülbül gibi şakımış, bu nedenle dillere düşmüştür.

Bülbül motifi bir başka kullanımda âşığın yolculuğu olarak ele alınmıştır. Bu yolculuk zorluklarla doludur ve bunun sonunda can vermek de vardır.

Yunus Emre bir bülbül olarak aşk dili ile konuşur. Bu dili herkes anlayamaz, âşık olanlar anlayabilir.

Yunus Emre'nin şiirlerinde bülbül motifi; mecaz anlama dayalı, gerçek anlama dayalı ve söze dayalı söz sanatları olarak kullanılmıştır. Bülbül motifinin çeşitli yan anlamları olmakla birlikte genel anlamının; Yunus Emre'nin Allah aşkıyla yanıp inlemesi, O'na olan sevgisini dile getirmesi ve O'na kavuşmayı arzu etmesi olduğu söylenebilir.

Kaynakça

- Açikel, F. (2018). *Yunus Emre'nin Eserlerinde Değerler Eğitimi Unsurları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale.
- Akyüz, Y. (2020). *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000- M.S. 2020*. Ankara, Pegem Yayınları.
- Altun, S. (2020). *Yunus Emre'nin Şiirlerinde Halk Edebiyatı Unsurlarının Tahlili*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi, İstanbul.
- Artun, E. (2014). *Ansiklopedik Halkbilimi/ Halk Edebiyatı Sözlüğü Terimler-Motifler-Kavramlar*. (1. bs.). Adana, Karahan Kitabevi.
- Avşar, Z. (2013). *Nasihatler Kitabı*. Ankara, Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı Yayınları.
- Bardakoğlu, A. (2011). Haramlar ve Helâller. H. Y. Apaydın vd. (Ed.). *İlmihal II, İslam ve Toplum* içinde. Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Bars, M. E. & Irmak, Y. (2019). Tasavvuf Ve Halk İnancı Işığında Yunus Emre'de Toprak İmgesi. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (BUSBED)*, 9 (18), 1199-1211.
- Bars, M. E. (2017). Yunus Emre'de Ahiret İnancı. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5 (42), 244-259.
- Canbulat, M. (2010). Dostluk. İ. Karagöz (Ed.), *Dini Kavramlar Sözlüğü* içinde (s. 127). Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Çukurlu, T. (2011). Sayılar ve Yunus Emre. *X. Uluslararası Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri Kitabı* içinde (Haz. E. Boz). Eskişehir.
- Demir, R. (2018). Yunus Emre Divanında Değerler Eğitime Dair Motifler. H. Meydan (Ed.). *Toplumsal Bütünleşmede Değerler ve Eğitimi III. Uluslararası Değerler Eğitimi Kongresi Bildiriler Kitabı* içinde (ss. 181-193). Zonguldak.
- Demirci, M. (2008). *Yunus'ta Hak ve Halk Sevgisi*. İstanbul, H Yayınları.
- Emre, M. E. (2015). *Yunus Emre Divanı ve Şerhi*. İstanbul, Eser Kitap.
- Gariboğlu, K. (1979). *Edebiyat Bilgileri Edebi Akımlar*. İstanbul, Serhat Dağıtım.
- Gökdemir, S. & Gökdemir, A. (1990). *Yunus Emre Güldeste*. Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Güzel, A. (2016). Anadolu'da Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatının Başlangıcı ve XIII.-XIV. Yüzyıllardaki Temsilcileri. A. Duymaz & Ç. Kara (Ed.). *Türk Halk Şiiri* içinde (ss. 110-125). Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- İslam Ansiklopedisi* (2021). 02.11.2021 tarihinde <https://islamansiklopedisi.org.tr/arasat> adresinden erişildi.

- Kaplan, M. (2013). Yunus'un Gül Bahçesinde. M. Ö. Oğuz vd. (Ed.) *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı* içinde (ss. 489-509). İstanbul, Grafiker Yayınları.
- Karagöz, İ. (Ed.). (2010). *Dini Kavramlar Sözlüğü*. (1. bs.). Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kasım, N. (1979). *Tam ve Tekmil Yunus Emre Divanı*. İstanbul, İstanbul Maarif Kitaphanesi.
- Köprülü, F. (1984). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Köprülü, F. (2016). *Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul, Alfa Basım.
- Kufacı, O. (2019). Necati Bey Divanı'nda Bülbüle Dair Tespitler. *Journal of Turkish Language and Literature*, 5 (4), 687-709.
- Onat Çakıroğlu, T. (2013). Yûnus Emre Divanı'nda Gönül. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (9), 77-86.
- Özbek, M. (1994). *Folklor ve Türkülerimiz*. İstanbul, Ötüken Yayınları.
- Saraç, M. A. Y. (2000). Tasavvuf Edebiyatında İçki Kavramına Giriş ve Yunus Emre Örneği. *İlmi Araştırmalar*, (10), 135-154.
- Taşdelen, V. (2011). Yûnus Emre'nin Şiirlerinde Sevgi. *Eski Yeni Şehir Kültürü Dergisi*, (27), 90-96.
- Tatçı M. (2014). *Yunus Emre Divan-I İlahiyat*. İstanbul, H Yayınları.
- Tatçı M. (2015). *Yunus Emre Yorumları*. İstanbul, H Yayınları.
- Tatçı M. (2020). *Yunus Emre'den Yolcuya Öğütler*. İstanbul, H Yayınları.
- Yalim Eren, N. (2019). *Yûnus Emre Dîvânî'nda Dervişlik*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Üsküdar Üniversitesi, İstanbul.
- Yavuz, Y. Ş. (2021). Arasât. *İslam Ansiklopedisi* içinde. Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yıldırım, Y. (2017). *Risaletü'n-Nushiyye Ve Divan- I Yunus Emre Karaman Nüshası*. İstanbul, Duru Bulgur Yayınları.
- Yıldırım, Y. (2021). *Yunus Emre'nin Karaman'daki Kültürel Mirası*. Karaman, Karaman Belediyesi.

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD)

Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty

E-ISSN: 2667 – 4424

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad>

Tür: Araştırma Makalesi
Kabul Tarihi: 22 Aralık 2021

Gönderim Tarihi: 10 Aralık 2021
Yayımlanma Tarihi: 01 Ocak 2022

Atf Künyesi: Can, A. H. (2022). Sosyalist Gerçekçi Cezayir Romanında Olumlu Kahraman: El-Lâz Romanı Örneği. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 5 (2021 Yunus Emre ve Türkçe Yılı Yunus Emre Hatıra Sayısı), 39-49.

DOI: <https://doi.org/10.47948/efad.1035191>

SOSYALİST GERÇEKÇİ CEZAYİR ROMANINDA OLUMLU KAHRAMAN: *EL-LÂZ* ROMANI ÖRNEĞİ

Ahmet Hamdi CAN*

Öz

Cezayir, yaklaşık yüz otuz yıl Fransız sömürgeci altında kalmış ve nihayet bağımsızlığını 1962 yılında uzun ve meşakkatli bir mücadelenin ardından kazanmayı başarmış bir ülkedir. Sömürülen halkların bir kurtuluş yolu olarak sosyalizmi benimsemesi tarihi determinizmle izah edilebilecek bir gerçektir. Milletlerin yaşadığı tarihsel deneyimlerin bu milletlerin edebiyatlarına yansımaları olağan bir süreç olarak karşımıza çıkar. Modern Cezayir edebiyatının olgunluk göstermeye başladığı dönemlerde karşımıza çıkan ilk isimlerden biri sosyalist kimliğiyle ön plana çıkan et-Tâhir Vattâr'dır. Ülkesinin içinde bulunduğu durum göz önünde alındığında benzer halkların edebiyatının da etkisiyle Vattâr, özellikle edebî hayatının ilk yarısında verdiği eserlerde sosyalist gerçekçi edebiyatı takip etmiştir. Bu edebiyatın niteliği, temel unsurları, şekil, üslup ve içeriğe dair özellikleri Marksist- Leninist düşünce sistemi temel alınarak edebiyat eleştirmenleri ve aydınlarca belirlenmiş, yirminci yüzyıl Sovyet edebiyatında uygulanarak pratiğe dökülmüştür. Sovyet edebiyatının zikredilen bu dönemdeki birikimi bu edebiyatın kavranıp yorumlanması sürecinde hareket noktasını oluşturur. Bu akımın sanatsal eserlerde gözettiği ilk önemli unsurlardan biri de olumlu kahraman motifidir. Elinizdeki bu çalışmada sosyalist gerçekçi edebiyatın vazgeçilmez olarak gördüğü olumlu kahraman motifi tanıtılmaya çalışılacak, Sovyet edebiyatını tanıyıp özümseyen Vattâr'ın, Cezayir bağımsızlık mücadelesini işlediği el-Lâz romanındaki olumlu kahramanların tahlili yapılarak temel normlar ve Vattâr'ın bu normlara nasıl bir uygunluk gösterdiğinin tespitine çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Sosyalist Gerçekçilik, Olumlu Kahraman, Cezayir, el-Lâz.

The Positive Hero in the Socialist Realistic Algerian Novel: The Case of *Al-Laz* Novel

Abstract

Algeria is such a country that had been under the dominance of French exploitee for almost a hundred and thirty years, and could gain its independence after long and laborsome struggle in 1962. The exploited communities' choosing socialism as a way of liberation is a reality to be explained with historical determinism. It is seen as a normal process that the historical experiences of the nations are reflected in their literatures. Al-Tâhir Vattâr, who comes into prominence with his socialist identity, is one of the first names encountered in the periods the Modern Algerian literature gets better. Regarding the condition of his country, with the influence of the literature of the similar societies, Vattâr has followed the socialist realistic literature particularly

* Dr. Öğr. Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, Karaman/ Türkiye. E-Posta: ahamdican@kmu.edu.tr, Orcid No: <https://orcid.org/0000-0002-1767-9481>.

** Bu makale, 2013 yılında, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Prof. Dr. Kenan DEMİRAYAK'ın danışmanlığında yazılan "Modern Cezayir Edebiyatı ve et-Tâhir Vattâr'ın Romanlarında Toplumcu Gerçekçilik" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

in the first half of his literary life. The quality, basic elements, form, style and content of this literature have been determined by the literary critics and intellectuals and applied and put into practice in the twentieth century Soviet literature by taking Marxist-Leninist thought system as a basis. The accumulation of Soviet literature in this period comprises the starting point for understanding and commenting this literature. One of the primal significant elements to which this movement pays regard is the positive hero motive. In this study the positive hero motive that the socialist realistic literature sees as indispensable will be introduced. The analysis of the positive heroes in the novel Al- Laz in which Vattâr who identifies and internalizes the Soviet Literature touches on the Algerian independence struggle will be made. Also, it will be tried to determine the essential norms and how Vattâr writes in relation to these norms.

Keywords: Socialist Realism, Positive Hero, Algeria, Al-Laz.

Giriş

Modern Cezayir edebiyatının önemli simalarından biri olan et-Tâhir Vattâr (1936- 2010) sosyalist kimliğiyle tanınan, ideolojisini edebi eserlerinde net bir şekilde ortaya koyan, gazeteci sıfatının yanında roman, tiyatro ve öykü türünde eserler veren, Arapçılığa ve milliyetçiliğe bağlı üretken bir aydındır ('Ubeydullah, 2010: 38). Vattâr'ın ilk edebî çalışmaları konu, tema ve hareket noktası itibariyle alenen siyasiyken sonraki çalışmaları sembolizm ve alegorinin daha fazla kullanımına doğru kaymış ancak yönetimin doğası, geçmiş ile kimliğin rolü ve dinin yeri gibi konular dâhil Cezayir toplumuyla yüzleşen ana meselelere bağlı kalmıştır. Çalışmaları her şeyden önce Fransız kolonyal yönetiminden bağımsızlığın kazanılması uğruna Cezayir'in verdiği savaştan ve sosyalist anlayışa angaje olmuş edebiyattan etkilenmiştir. Buradaki anlayış; onur ve adalet uğruna verilen ezilmişlik ve fakirlik savaşında bir edebiyat ürününün aktif rol alması gerektiği anlayışıdır (Cox, 2008: II/828).

130 yıl Fransız sömürgesi altında kalan Cezayir'in uzun ve kanlı bir bağımsızlık mücadelesi verdiği tarihi bir gerçektir. 1956-1958 yılları arasında Cezayir devrimine fiilen ve sahada katılmış olan et-Tâhir Vattâr bu esnada şahit olduğu gerçekleri *el-Lâz* romanına yansıtmıştır¹. Sosyalist ideolojik içerikli bir roman olan *el-Lâz*'da savaş yıllarına geri dönülerek burası başlangıç noktası olacak şekilde belirlenir (Granara, 1999: 5). Temelde romanın olayları, evlenmemiş bir annenin asi ve baş belası olarak büyümüş, toplumdan dışlanmış, eğitimsiz bir genç ve aynı zamanda kurgunun başkahramanı olan *el-Lâz* ile yerel direnişin saygın ve eğitilmiş lideri Zeydân arasındaki ilişki, direnişçiler, FLN (Ulusal Kurtuluş Cephesi) ile Zeydân arasındaki fikir ayrılıkları ve Fransız sömürgesinin tutumu etrafında dönmektedir.

Vattâr FLN'nin savaş sırasındaki gizli çatışmalarını ve bağımsızlık sonrası yönetim hakkında eleştirel düşüncesini haykırmaktadır. Roman devletin basit ulusal birlik hesaplarını reddeder ve kötü Fransızlara karşı duran iyi Cezayirlielerin basmakalıp portresini çizmekten kaçınır. Cezayir bağımsızlık savaşına odaklanan ilk ve önemli bir roman olarak *el-Lâz*, Cezayir edebiyatı içerisinde önemli bir yer tutar. Romanda sunulan farklı karakterlerin umutları ve yaşadıkları trajediler, milliyetçi güçler içerisinde var olan sosyalist savaşçılar, komünizm ideolojisinin ulusa ve İslam'a karşı duran yabancı ve ithal bir düşünce olduğunun reddi şeklinde özetleyebileceğimiz unsurlar okuyucuya Cezayir devriminin doğasını anlama olanağı sunar. Vattâr'ın çalışmasında bir tema olarak yinelenen "kimlik arayışı" romandaki baskın unsurdur (Cox, 2008: II/825).

el-Lâz çağdaşı olan eserler arasında edebiyat eleştirmenleri tarafından en çok ilgi gören romanlardan biri olmuştur. Cezayir roman sanatı içerisinde gözlemlenen birçok eğilimin önderliğine eşlik etmiştir. Bir yandan kurtuluş savaşı olaylarından beslenen Arapça yazılmış millî romanların önünü açarken diğer yandan Cezayir'de ideolojik romanın kurallarını perçinleyen neredeyse ilk çalışma olmuştur (ez-Za'îm, 1976: 154). Vattâr edebiyat eleştirmenleri tarafından içerik, üslup ve şekil bakımından olgun bir roman olarak kabul gören bu çalışmasıyla adını dünyaya duyurmuştur. *el-Lâz*'ın çok sayıda farklı dile çevrilmiş olması bunun bir göstergesidir (Sakkût, 2000: I/222).

İdeolojilerin edebiyatı etkilemesi ya da edebiyatın bir ideolojinin güdümünde olması yadsınamaz bir gerçektir. Vattâr'ın sahip olduğu ideoloji olan sosyalizmin toplumsal yaşam ile ilgili düşüncelerinin

¹ el-Lâz kelime olarak muhtemelen iskambil kâğıtlarından "as" yani "birli" anlamına gelen Fransızca "l'ace" kelimesinin değişime uğramış halidir. Bkz. (Sakkût, 2000: I/ 222)

uygulandığı edebiyat, sosyalist gerçekçi edebiyattır (Tagızade, 2006: 8). Sosyalist gerçekçiliği anlayabilmek Sovyet edebiyatının belirgin bir şekilde varlık gösterdiği yirminci yüzyıldaki birikimini çok iyi incelemekten geçer. Bu edebiyatın aslı, kahramanlarının canlı çizgilerinde ve halk mücadelesinin anlatımında somutlaşan sosyalist gerçekçiliktir. Burada canlı bir şekilde çizilen kahraman, sosyalist gerçekçi edebiyatın temel unsurlarından biri olan olumlu kahraman unsurudur.

Olumlu kahramanın esere yerleştirilmesindeki amaç, tarihin diyalektik sürecinin bir bölümünün alegorik olarak temsil edilmesi istencidir. Olumlu kahraman Rus edebiyatının ve doğal olarak sosyalist gerçekçi edebiyatın büyük geleneğinde çok önemli bir rol oynamıştır. Bu kahramanlardan beklenen; genel karakteristiğe uygun olmak (tipik), politik erdemleriyle yol gösterici olmak, katı, aşırı ve edebî olarak yorumlanabilmektir (Clark, 1981: 46- 47). Buradaki tipik ifadesini Berna Moran, Lukacs'ın yöntemiyle; kişinin en derin yanının toplumda mevcut nesnel güçler tarafından belirlenmiş olması şeklinde açıklar (Moran, 1999: 55). Olumlu kahramanlar, yer aldıkları eserlerde övülen, özendirilen tiplerdir. Kahramanların yüceltilmesi, devrime emeği geçenlerin sanat ve edebiyatta bayraklaştırılması ve yeni kahramanların ortaya çıkartılması, toplumun sosyalizme duyması gereken inancı pekiştirmeye yöneliktir. Bunu gerçekleştirmede müspet işçi, köylü veya kadın kahramanların sembolleştirilerek toplumun onlara özendirilmesi esastır (Uygur, 2005: 28). Sosyalist gerçekçilik kuramı, toplumsal yanı olan bir kuram olduğu için, onun toplumu birleştirebilecek, toplumu arkasından sürükleyebilecek, bireylerin onunki gibi olmak isteyecekleri bir modele ihtiyacı vardır. Bu model olumlu kahramanı teşkil etmektedir. Olumlu kahraman genelde hayalî olmadığı için böyle insanlarla normal hayatta karşılaşmak mümkündür. Sovyetlerde uygulanmaya çalışılan sanat ürünlerindeki somut üstün nitelikler taşıyan olumlu kahramanlar, eserlerin vazgeçilmez unsurlarıdır. Özellikle Belinski, Çernişevski ve Dobrolyubov gibi eleştirmenler, edebiyatın politik ve toplumsal rolü üzerinde ısrarla durmuş, kahramanların kişiliklerini, nasıl olmaları gerektiğini tartışmışlardır. Çok sayıdaki gerçekçi yazarda gözlemlenen, ağır basan bu tipler, sözü edilen olumlu kahramanları akıllara getirmektedir. Bu kahramanlar parlak zekâlı, aklını iyi işler için kullanan, duyarlı, iyi -niyetli ve her daim ümit-var kişilerdir. Toplumcu gerçekçi edebiyatın kilometre taşlarından biri olan Jdanov edebiyatın olumlu kahramanlarla beslenmesi gerektiğini savunur. Bu kahramanların planlanmış bir geleceğin yöneticisi, yönlendiricisi olduğunu vurgulayarak bunun bir ütopya olarak düşünülmemesi gerektiğini söyler (Şimşek, 2000: 219- 220).

Olumlu kahraman esere doğrudan yerleştirilmez, kahramanın ya bir aydınlanma süreci ya da olumlu kahraman niteliğini henüz taşımadığı bir dönemi söz konusudur. Kahramanlar amaca uygun bir duruma gelip de okuyucu tarafından saygın bir nitelik kazandığında “olumlu kahraman” olur ki bu da toplumcu gerçekçilikte en kıymetli derece, bir dönüm noktasıdır ve bir başarıdır (Siniavski, 1967: 33). Büyük bölümünü eğitici romanların oluşturduğu Sovyet romanları, bireylerin ve toplumun yapı değişikliklerini anlatır. Eserler daha çok geleceğin ülküsünü oluşturmaya yarayan moral ve psikolojik olayların etrafında dolaşır. Bunun için Gorki'nin *Ana* adlı eserini örnek göstermek mümkündür. Romanda hayatın darbelerini yemiş bir kadının devrimci bir kişiliğe dönüşmesi anlatılmaktadır. Eser, toplumcu gerçekçiliğin ilk temsilcisidir (Siniavski, 1967: 33). Yukarıda da söylendiği gibi karakter olumlu kahraman niteliğini sonradan kazanmıştır.

Olumlu kahraman salt iyi bir kişi olmayıp sosyalizm ülküsü ve amacıyla aydınlatılmıştır. Bu tiplerde kusur az denecek seviyededir ve var olan kusur bir amaca hizmet etmek üzere karaktere kazandırılmıştır. Bu, ya kahramanın neticede bir beşer olduğunu vurgulamak ya da ülküsel donanımı sırasında bunun üstesinden gelinmesi gerek bir şey olduğunu göstermek içindir. Olumlu kahraman ideolojik inançları olan, cesaret, irade, vatanseverlik, fedakârlık vb. hasletler barındırır. Bunun yanında olumlu kahraman görevini üstlenen karakter, amacını net bir şekilde görür ve bu uğurda kararlı adımlar atar. Ayrıca verdiği bütün kararlarda isabetli, doğruyu ve yanlışı kesin olarak ayırabilen, verdiği cevaplarda şüphe ya da ikilem barındırmayan biridir. İnançlarında kuşku yoktur. Her işi tamamen şeffaf olup sorulan tüm sorulara cevabını verir (Siniavski, 1967: 34).

el-Lâz Romanında Olumlu Kahraman

Yukarıda verilen bilgiler doğrultusunda Vattâr'ın toplumcu gerçekçi romanlarında olumlu kahramanları barındırdığını, bunun bazı romanlarda çok baskın ve genele yayılmışken bazı romanlarda da kısmî ve anlık olduklarını söylemek mümkündür. Yazar, *el-Lâz*'da devrimin siyasî ayağını oluşturan dönemin gerçeklerini, eleştirel bir şekilde ele almış, siyasî yönetimin yaşadığı farklı ideolojik çelişki ve tezatları sunmaya çalışmıştır. Tabii ki bunu bazı karakterler üzerinden sunması son derece doğaldır. Karakterleri birtakım fikirlerin savunucusu olarak yapılandırması bu işlemin temelini oluşturur. Örneğin Zeydân, halkın tabanından gelen biridir. Değişimin gerekliliğine inanan, engin direniş tecrübesine sahip bir karakterdir. Problemlere sadece siyasî açıdan bakmakla kalmayıp en başından beri sınıfsal bir mücadelenin gerçekleştirilmesini istemektedir. Yani sorunların siyasî platformda çözülmesi düşüncesinin yanında meydanlarda verilecek olan fiziksel mücadelenin de bir savunucusudur. Sömürgecinin yurttan çıkarılması gerektiği düşüncesi ile insanların sosyal durumlarının değiştirilmesi gerektiği düşüncesini birlikte ele almakta ve şiddetle bunu savunmaktadır. Zeydân, dış sömürgeci (Fransa) ile iç sömürgeci (yerli burjuva) güçler arasında fark görmemektedir. Çünkü iç sömürgeci, dış sömürgeci olan Fransa ile birlikte hareket edip çıkarları için mensubu olduğu milleti istismar etmektedir. Aynı şekilde vatanın temizlenmesi uğruna halkın girdiği mücadele ile konjonktürün değiştirilmesi uğruna girilen mücadele arasında da fark görmemektedir (Vattâr, 2008: 112). Direnişçilerin gözünde, bağımsızlık adına atılmış ilk adım olarak millî duyguları ateşlemesi ve devrimi bir operasyon olarak değerlendirdiğimizde operasyonun başındaki adam, lider ve fikir üreticisi olmasına rağmen Zeydân, demokratik bir şekilde ve toplumsal bir sorumluluk içerisinde direnişçilerle birlikte hareket etmekte, operasyonu merkezden izlemek yerine arkadaşlarıyla birlikte sahadaki fiziksel mücadeleye eşlik etmektedir.

el-Lâz romanının en belirgin siması olan Zeydân'ı, Vattâr'ın özenle ve toplumcu gerçekçi edebiyatın kriterlerini tamamen karşılayacak bir şekilde oluşturduğu görülür. Zeydân hayata gözlerini köyde açar, köy lideri öldürüldüğünde on sekiz yaşındadır. Sömürgeci yönetimin bu cinayeti onun üzerine yıkmasının ardından amcasının kızı Meryâne ile birlikte yakınlarda bulunan bir ormana kaçar. Ormanda tam olarak bir ay kalırlar. Bu süre zarfında Meryâne, romana adını veren el-Lâz'a gebe kalır. Daha sonra Zeydân sömürge ordusunda savaş saflarında yer alır. Fransız lejyonundan ayrıldıktan sonra Paris'e giderek orada tanıştığı bir Fransız memureyle evlenir. Eşinin tavsiyesi üzerine halk üniversitesine girer. Zeydân romanda kendinden şu şekilde bahseder: *"Alelade bir şekilde devlet üniversitesinde siyasî ekonomi okuduğum o günlerde kendimi Marksist ve komünist bir topluluk içinde buldum. Mezun olmadan önce parti kadrosuna seçildim. Merkezî ve yerel yönetim dersleri aldım. Halk üniversitesinden mezuniyetimi kutladığımız gece Suzan kulağıma: 'Kamu yönetimi okuluna girmek için Moskova'ya gideceğiz' dedi. (Vattâr, 2008: 142)"* Çift Moskova'ya gider. Bunun sayesinde Zeydân Fransa'da ardından da Moskova'da komünist çevrelerce güvenilen bir şahsiyet olur. Zeydân, merkezî, yerel ve ülke yönetimine dair çeşitli yönetim metotlarını öğrenmeyi başarmıştır. Bu nedenle ikinci dünya savaşı patlak verir vermez komünist partinin daimî üyesi olarak on altı sene geçirmek üzere Cezayir'e geri döner ve akabinde direnişe katılır. Yazar, Zeydân karakterini büyük bir özenle oluşturmuş, bu karakteri büyük bir ustalık ve ince bir dikkatle resmetmiştir. Özellikle de Moskova'dan dönüşünden sonra karakterin düşünce, kültür, siyasî şuur ve toplumcu hislerden payını almış olarak daha parlak bir şekilde ortaya çıktığı bölümde bu durum kendini daha belirgin bir şekilde hissettirir. Buraya kadar olan kısım Zeydân'ın henüz "olumlu kahraman" sıfatını almadığı kısımdır. Ancak Rusya'da üniversite okuması, sosyalist çevrelerde bulunarak kendini yetiştirmesi ve ideolojik olarak donandıktan sonra ülküsü uğruna vatanına dönmesinin ardından olumlu kahraman gömleğini giymiştir. O artık ülkesindeki kolonyal düzene karşı çıkan bir devrimci, ideolojik prensipleri ve halkı için yüreğinde barındırdığı emelleri olan bir kişiliktir.

Zeydân'ın toplum ve devrim hakkındaki görüşlerinin aşağıda bahsedeceğimiz temel noktalar etrafında odaklandığını söyleyebiliriz: *"Fransızlar gidecek, zenginlerin elinde bir şey kalmayacak ve fakirleşecekler, tüm insanlar tok karnına uyuyacak. Hepimiz okuyabileceğiz (öğrenim göreceğiz). Arapça, Rumca, İngilizce, Almanca ve Rusça öğreneceğiz. Bizden birileri de hâkim, şâmbît², hoca, komutan olabilecek. Bizden birileri...Bizler de Fransızlar gibi kavrayışı güçlü, temiz, güzel ve saygın olacağız. Bunu*

² Şâmbît, Fransızcadan Arapçaya geçmiş bir kelime olup tarlalardaki ya da arazilerde güvenlik ve istihbarat işlerini yürüten kişiye verilen isimdir. Şâmbît, Cezayir'in kolonyal ve postkolonyal döneminde görev yapmıştır. Bkz. (Bin Mâlik, 2015: 197)

arzulayan sadece bizler değiliz. Mısır, Tunus, Fas ve hatta Müslüman olmayan başka milletler de öyle. Onlar içerisinde bizimle aynı durumda olanlar var. Örneğin Hindistan, her ne kadar dinleri bizimkinden farklı da olsa orada da insanlar bizimle aynı kaderi paylaşıyor. Fransa onlara da hükmediyordu ancak ayaklandılar ve galip geldiler. Fransa hezimete uğramamak için kaçtı (Vattâr, 2008: 31- 32).”

Paragraftan anlaşıldığına göre; bağımsızlığın imkânsız olarak görüldüğü dönemde Cezayir’in içinde bulunduğu ekonomik, kültürel ve toplumsal çöküşe rağmen Zeydân, halkın eğitilmiş, zeki ve kültürlü olmasını, hak ettiği itibara kavuşmasını, içlerine hiçbir yabancıncının hükmetmediği özgürlüğünü elde etmesini ve dünya çapında belirli seviyede bir güce sahip olmasını istemektedir. Çünkü vatan evlatlarının sabrı, kuvveti ve azmi bu olanaksızlığı tersine çevirecek ve Cezayir’in diğer devletler arasındaki yerini almasında birincil araç olacaktır.

Yukarıda bir örneği verilen benzer söylemlerle devrim ruhunu halkın içerisinde yaymaya başlayan Zeydân, sorumluluğunun ne kadar ağır olduğunu farkındadır. Tüm çabasını askerlerine ilerleme ve büyüme fikrini aşılama ve zihinlerden yenilgi ihtimalini silme yönünde harcar. Bu noktadan hareketle Zeydân devrime katılanlardan, devrimin öncülerini örnek almalarını ister. *el-Lâz* romanı Cezayir devriminin ideolojik açıdan anlatıldığı ender romanlardan biridir. Yazar romanda komünizm ideolojisini Zeydân’da toplamış ve millî ideolojiyi işlemiştir. Romanda bu ideolojiyi temsil eden; 1954’te var olan bütün grupların, çatısı altında toplandığı FLN’dir. Zeydân, Cezayir devriminin terörist bir eylem olduğuna inanan milletlerin (sömürgecilerin) bu inancına rağmen gerçekle omuz omuza yürüyen ve Cezayirli olan örnek bir sosyalist karakterdir. Bu gerçek aynı zamanda FLN’nin idam ettiği Zeydân’ın temsil ettiği ideolojiyi ısrarla tercih etmesinin de nedenidir.

Köyde yaşadığı zamanlarda ve orduya asker olarak alındığı dönemde yöneticilerin zalimce davranmaları ve halka karşı yabancılaşmaları nedeniyle Avrupa’nın yaydığı ideolojiye karşı Zeydân’ın içinde oluşmaya başlayan bir itiraz, bir başkaldırı hissi Zeydân’ın ideolojik yapısının oluşmasında etkin rol oynamıştır. Bütün bu etkenler onun sömürgecilikten nefret etmesine, kendileri insanların özgürlüklerini çiğnerlerken özgürlük, adalet ve eşitlik türkülerini söyleyen burjuvazi ve feodal sınıflara karşı kin gütmesine, çalışan ve ezilen tabakayla yardımlaşma içerisine girmesine neden olmuştur. Zeydân’ın ideolojik tercihi, devlet üniversitesinde siyasî ekonomi dersleri alması, Fransız ve Rus komünist gruplarla olan teması sayesinde netleşmiştir. Bu nedenle yazarın bu karakterin sunumunda teorik bir altyapıya dayandığı aşıkardır. Ayrıca yazar, Zeydân’ın oğlu olması dışında sahip olduğu özelliklerin hiçbirini elinde bulundurmayan el-Lâz karakterinin, olumlu kahramana dönüştükten sonra sorumluluğunu yükleneyeceği devrim sürecinin oluşmasında açık ve net bir şekilde yer alan, olayların akışına hâkim soyut resimlerle bu karakteri sunduğu görülmektedir. el-Lâz da bu sorumluluğu Zeydân’ın kardeşi olan ve basit bir işçiye bilinçli bir mücadeleciliğe dönüşen Hamuv ve Zeydân’ın ısrarı üzerine burjuvazi hayattan vazgeçen Kaddûr ile paylaşacaktır.

Zeydân karakterinin teorik altyapısı iki eksen etrafında odaklanmaktadır. Bunlardan ilki kardeşine söylediği *“Dünyada iki tür insan vardır. Biri sen ve tüm işçiler gibi ter dökenler, diğeri bu terden istifade edenlerdir. Bu ikinci tür yok olmadıkça insanlığın teri boşa akmaya devam edecektir. Her iki türün de çıkarı birbiriyle çakışır. Bu nedenle iki tür birbirinin kanlı düşmanıdır. (Vattâr, 2008: 75)”* sözlerinden anlaşıldığı üzere enternasyonalizmdir. Buradan yapabileceğimiz en isabetli çıkarım da bu eksenin evrensel komünizm (sosyalist enternasyonalizm) olduğudur. İkincisi ise *“Ah... henüz vaktimiz gelmedi. Mesafeler zaman ile bizim aramıza giriyor. Bu mesafe de en azından iki ya da üç nesillik mesafedir... Yaklaşık bir buçuk asır doğrudan sömürü. Ve orta çağ toplumundan daha geri kalmış bir toplum. Bedeviliğin, perişan ettiği bir toplum. Kapalılığın ve geri kalmışlığın içinde boğuşan çoban bir toplum. (Vattâr, 2008: 76)”* sözünden anlaşılan milliyetçilik ve vatanseverliktir. Zeydân’ın burada vermek istediği; genel bir durum analizi yaparak halkın ne kadar geri kaldığını ve dünya milletleri arasındaki yerini alabilmesi için, bir an evvel bu durumun tersine çevrilebilmesi için harekete geçilmesinin gerekliliğidir. Bu iki eksenle hareketle Zeydân’ın, devrime dair ideolojik bakış açısı gelişim gösterir. Bu ideoloji, komünizm bayrağı altında tam bir erimeyi kapsamaktadır. Bu da devrimin ve mahiyetinin başarıya ulaşması sürecinde ancak sınıflar arası mücadelenin temel unsur olarak kabul edilmesiyle mümkün olur. Aksi takdirde Zeydân’a göre Cezayir devrimi sadece bir bağımsızlık mücadelesinden ibaret olacak ve zamanla değerini yitirecektir. Yani devrim şayet sosyalizmi kapsamıyorsa gerçek anlamda bir devrim sayılamayacaktır. Nitekim Vattâr’ın örnek

olarak benimsediği Sovyet edebiyatı 1917 Ekim devriminin doğurduğu bir olgudur. Temelini işçilerin ve köylülerin attığı devrim Lenin'in komünist toplumun kuruluşu noktasındaki fikirlerinin zaferiyle atılmıştır. Bu nedenle ekim devriminin, Rus edebiyatının gelişimine olan katkısını göz önüne almak gerekir. Devrimin fikirlerini, yeni toplumun oluşma sürecine bağlamak kaçınılmazdır ki bu da sosyalist devrimin yolundan geçer (Zelinski, 1978: 33).

Yazarın bu karakterin komünist ideolojik eğitim alması suretiyle yetişmesine yön veren teorik bir altyapıya yaslanması Zeydân'ın, FLN temsilcisi ile girdiği her tartışmadan galip çıkmasına olanak sağlamaktadır. Zeydân partısından ayrılıp FLN'yle katılmayı reddeder. Bir süre sonra Zeydân'ın iki durum arasında seçim yapmaktan başka alternatifi kalmaz. FLN temsilcisi cepheye mücadeleci olarak kalmaya devam ettiği müddetçe ondan, komünist partiden ayrılarak FLN partisine tutunup kalmasını ister. O ve bu davaya gönül vermiş Avrupalı arkadaşları FLN'nin isteğini yerine getirmezlerse FLN'den ihraç edilecek ve idam edileceklerdir. Geline bu nokta özellikle Zeydân için çok kritik bir durumdur. Ancak Zeydân böylesine kritik bir durumda yalnız değildir. Avrupalı sosyalist devrimci arkadaşları Zeydân'ın yanındadır. Burada yazar evrensel komünizm hareketini Zeydân ve onun Avrupalı arkadaşlarıyla uyuşturmayı istediği açık bir gerçektir. Zeydân ve Arkadaşları, düşünceleri için kendilerine verilen; mahzende geçirdikleri sürenin ardından nihâî karara varırlar. Partilerinden ayrıldıklarını ilan etmeyi reddedeceklerdir. Grup Zeydân'ın duruşunun farklı olduğunu, haince bir duruş olmadığını, farklı olanlara yapılan muamelenin hainlerinki gibi olmaması gerektiğini temsilciye kavratmaya çalışarak temsilcinin isteğine boyun eğmemeye kararlıdır. Ancak bunu başaramadıkları için Zeydân ve Avrupalı arkadaşları, uluslararası komünizm hareketinin birer üyesi diye duyurulup idam edilirler. (Vattâr, 2008: 231- 232) Bu durum onların kahramanlıklarını ve hayatlarının son anlarına kadar teslim olmayışlarının bir temsilidir. İdam edilişleri, ölümüne direnişin ve Cezayir'deki hayatın değişiminin başlangıcı olmuştur.

Görüldüğü üzere Vattâr'ın fikir sözcüsü olarak seçtiği devrimci ve direnişçi Zeydân, donanımlı ve prezantabl biridir. Yazar Zeydân'ı ve özelliklerini diğer sıradan karakterlerde yaptığı gibi tek seferde açıklamamış, karakterin özelliklerini peyderpey ve olaylar gelişim gösterdikçe sunmuştur. Zeydân, devrimin bilinmeyenlerinden biridir. Roman okundukça Zeydân hakkındaki bilgiler artar. Başlangıç noktasında Zeydân cahil, yoksul ve ailesini bir hamamın kazan dairesinde çalışan kardeşi Hamuv'a bırakarak köyünden kaçmak zorunda kalan bir karakterdir. Yurda dönüşünün ardından bağımsızlık mücadelesi günlerinde iç ve dış sömürgecilerin baskısı ve yine yoksulluk altında ezilmiş biridir. Ayrıca devrimi düşmana; sömürgeciye karşı açılmış silahlı bir mücadeleden ibaret görmemektedir. Ona göre devrim, bozuk düzeni değiştirme operasyonudur. Direnişçilerin işçiler, çiftçiler (toprak üzerinde çalışan ortakçılar) ve işsizler gibi insanlardan oluşturulması nedeniyle bu insanların ideolojik olarak yapılandırılmasının zorunlu ama çetin bir iş olduğunu yazar, Zeydân'ın ağzından şu ibareyle vurgulamaktadır: *“Şayet hepsi işçi olsaydı, çoğunluğu ya da en azından yarısı işçi kesiminden olsaydı o zaman iş kolaydı. Onlara nasıl hitap edeceğimi, nasıl kalplerini kazanıp akıllarına gireceğimi bilirdim... Ancak onlar esnaf, işsiz, çiftçi, Fransız ordusunda görev yapan rütbeli, apoletli profesyonel askerlerden oluşan bir harman. Düşüncelerini istediğim şeyi hayal bile edemezler... sen kendini kandırıyorsun... evet ben gerçekten yüzleşmekten kaçıyorum... Çin'de çoğunluk işçilerden oluşmuyordu. Orada da çoğunluk böyleydi. Orada yönetim işçilerin ideolojisini taşıyordu... burada... aaahh. Yönetim de aynı harmandan oluşuyor... Bir birey olarak başarılı olabilirim bazılarının düşüncelerini değiştirmede... ama her an geri dönmeye müsait olacaklardır. Onların şu an ihtiyaç duydukları şey ülkelerine ve bağımsızlığa olan inançlarını güçlendirmektir. Zamanla kendileri farkına varacak ve görecekler ki zenginler o dönemin düşmanıdır ve var olduğu müddetçe düşman olarak kalmaya devam edecektir. Sömürgeci gibi. Ta ki kahrolup fırtınaya boyun eğinceye dek. İşte o zaman bir an önce tekrar durumu geri kazanmak ve eski hallerine geri dönmek isteyeceklerdir. Onlar gibi (Vattâr, 2008: 112).”* Ayrıca burada yazar, kullandığı *“farkına varacaklar”* gibi gelecek zaman ifadeleri, hareket ve ümit içeren fiiller kullanarak ikincil önemli konunun birinci konuya dayandığını ve birinci ile tamamlayıcı olacağını hissettirmektedir. Vattâr, devrimin bağımsızlık mücadelesi aşamasındaki hareketin önderlerinden biri olan Zeydân karakteri üzerinden bağımsızlık mücadelesi sırasında işçi direnişçilerinin oynadığı rolü, yüklendikleri ilerlemeci ideolojiyi de işlemektedir.

Yazar, Zeydân'ın ruhsal yönüne de önem vermiş, karakterin iç dünyasının derinlerine inmiş, zayıf ve güçlü yanlarını ortaya koymuş, acılarını, umutlarını ve hedeflerini aşıkâr etmiştir. Nitekim sosyalist gerçekçi yazarlardan beklenen bir diğer unsur da olumlu kahramanların psikolojik hayatlarıdır. Bu iç âlem amaca doğru yolda kendinde olan doğal güçlerle ilerler. Burjuva eğilimine karşı savaşıyor ve parti çevresindeki hayatın etkileri altında kendini yetiştirir (Siniavski, 1967: 33). Zeydân'ın karakteristiği kuvvet, dayanıklılık ve sertlik payandalarına dayanmasına rağmen yazar onu farklı noktalarda ince bir insan olarak okuyucunun karşısına çıkarır. Duygular son derece kesindir: çevresindekilerden etkilenen, etrafındaki olaylardan dolayı üzülebilen biridir ve etrafındakilerin zaman zaman kendisini zayıflattığı görülür. Oğlu el-Lâz'ın yüzünü yara bere içinde gördüğü ya da amcasının kızı Meryâne'yi hatırladığı zamanlardaki hali buna örnek olarak verilebilir (Vattâr, 2008: 151).

Son olarak yazarın, Zeydân ve Avrupalı dava arkadaşları için hazırladığı trajik sona değinecek olursak; Zeydân'ın izlediği yol; sınıfsal ve kültürel tabiiyetin yanında, Zeydân'ın toplum içerisindeki diğer sınıflarla olan ilişkisini ortaya koyan ve son olarak devrimin genel hatlarını belirleyen yoldur. Zeydân karakteri ve bu karakterin diğer direnişçilerle olan ilişkisi, devrimin tanıştığı birçok ideolojik çatışmayı ortaya koymaktadır. FLN ile arasındaki fikir ayrılığı Zeydân'ı sahip olduğu ve savunduğu ideolojiyi merkeze alan bir pazarlığa mecbur bırakır. Sonuç olarak Zeydân ve arkadaşları kendilerinden bekleneni yaparak ideolojilerinden vazgeçmek yerine bedenen ölmeyi tercih ederler. (Vattâr, 2008: 188-189).

Sosyalist gerçekçi bir yazarın eseri mutlu bir sonuca ermek üzere hazırlanmıştır. Sonuç komünizm için girdiği mücadelede her türlü tehlikeye atılmış olan roman kahramanı için iyi olmayabilir. Ancak bu son, yüce amaç bakımından olumlu bir sonuçtur. Yazar eserinde ya doğrudan ya da son nefesini vermek üzere olan kahramanın ağzından sosyalizmin kesin zaferine olan inancı belirtir. Diğer devirlerin ve sistemlerin edebiyatında rüyaların boşa çıkması, umutların boşa gitmesi, hayal kırıklıkları gibi eseri süsleyen olaylar toplumcu gerçekçiliğin kurallarına aykırıdır (Siniavski, 1967: 30). Bir trajedi yazılacaksa bile bu olumlu bir trajedi olmalıdır. Siniavski'ye göre "*Olumlu kahraman evinde, işinde, tenha yollarda, misafirlğe gittiği evlerde, sevilisiyle otururken ve ölüm döşeginde komünizm hakkında iddialarda bulunmaktan geri kalmaz. Onlar dünyaya amacın ne olduğunu her fırsatta anlatmak için yaratılmıştır*" (Siniavski, 1967: 40-41)." Vattâr'ın, toplumcu gerçekçi edebiyatın olumlu kahraman noktasındaki tutumuna son derece sadık kaldığını, bunu büyük bir ustalıkla başardığını görebilmekteyiz. Zeydân ve arkadaşları idam edilir ancak inançlarından vazgeçmez, son nefeslerinde bile sosyalist enternasyonal marşı okuyarak sosyalizmin zaferine olan inancı haykırırcasına dile getirirler.

Romanda olumlu kahraman olarak nitelendirilebilecek bir diğer karakter, romana adını veren el-Lâz'dır. Bu karakter, bünyesinde hareket, canlılık, zorbalık ve çelişkiler barındıran bir karakterdir. Çok içen ancak sarhoş olmayan, aynı anda hem Fransız ordusunda hem de direnişçilerin safında yer alan, babasının kim olduğu, soyunun nereye dayandığı bilinmeyen, köyde hiç arkadaşı olmayan, ayda ortalama otuz kere hapse girecek kadar kötü, ne zaman ne yapacağı belli olmayan, her an patlamaya hazır bomba misali bir kişiliktir (Vattâr, 2008: 8- 10).

el-Lâz, romanın tamamına yerleştirilmiş bir karakterdir. Ana olay örgüsü içerisinde gelişen tali olaylar sayesinde okuyucu, el-Lâz'ın gelişimini gözlemleyebilmektedir. Romanın başlangıcında yazar, kötü ve bozuk sosyal durumların sebep olduğu birçok problemin kendisinde belirttiği el-Lâz'ın sosyal gerçekliğini tüm çıplaklığıyla gözler önüne sermeye çabalamıştır. el-Lâz şiddetli yoksulluğun bunalımını yaşayan, annesiyle birlikte bir kulübede hayat süren, babasının kim olduğunu bilmeksizin hayata gözlerini açmış, halk sınıfının en alt tabakasından biridir. Köylü de el-Lâz'ın babasının kim olduğunu bilmemektedir. Bu durum annesinin köylüler tarafından aşağılanmasına ve kötü görülmesine sebep olur. Aşağıda verilecek olan parça el-Lâz'ın parçalanmışlık, bölünmüşlük ve dışlanmışlığını anlamamıza yardımcı olacaktır:

"Annesi bile bu haramzadenin babasının kim olduğunu bilmemektedir, adeta onu tavuklar gibi küllerin arasında bulup çıkarmıştır. Tüm kötülükleri üzerinde taşıyarak hayata gözlerini açmıştır. Küçüklüğünde okulların kapı ve bahçelerinden ayrılmaz, onu döver, bunun çantasını gasp eder, bir diğerini babasının dükkânından para, annesinin mutfağından yemek çalması için tehdit ederdi. Pazar günü olduğunda oyun sahasına gider, çocukların yüzlerine doğru hançerini sallayarak istediğini kabul etmelerini ve hançeri kendisinden kiralamalarını isterdi. Her oyuncu için bir seferde bir doro ister, ikinci

seferde fiyatı arttırır ve on doru isterdi.³ Hiçbir şey ona engel olamazdı. Ne babalar karışırdı ne de şâmbit. Zaten vay buna cesaret edenin ve onun hakkında babasına ya da kardeşine şikâyetle bulunanın haline... Kibirli, inatçı, utanmaz, mücadelede yenilmezdi. Günlerce sürse bile. Biri öldüğüne inanuncaya dek onu dövse, daha ondan uzaklaşır uzaklaşmaz yerinden doğrulur ve taşlara davranır ya da düşmanın üzerine atılırdı. O an ya da o gün bunu başaramasa bile bunu başka bir zaman yine denerdi. Bu yüzden büyük küçük herkes ondan çekinir, onunla karşılaşmaktan korkardı. Hakkı olanı da olmayanı da ona bırakırlardı. Haramzade, büyüdükçe insanlar onun durulacağına ya da bu gidişinin yavaşlayacağına inanıyordu ancak beklenen olmadı. Tatminsizliği giderek arttı, içindeki kötülük iyice büyüdü. Geceleri dükkânları soymaktan tutun, içkiye, esrara, kumara varıncaya dek. Öyle ki nezarete girişi bir ayda ortalama otuza ulaşmıştı (Vattâr, 2008: 7- 8).”

Zorbalık, huzursuzluk, anarşi, bölünmüşlük, kötülük vb. el-Lâz’ın taşıdığı unsurlardan olup karakterin doğasında olan şeylerdir. Hırsızlık, gasp, şiddet gibi bütün kötü özellikler el-Lâz’ı oluştururken kullanılmıştır. Büyük küçük hiç kimse onun şerrinden kaçamamaktadır. Çoluk çocuk, kadın erkek köydeki herkesin, şerrinden kaçındığı el-Lâz zorda kalınca hemen hançerine sarılan, inatçı, kırılmaz irade sahibi bir tiptir. Ne var ki onu huzursuz eden ve hayatını cehenneme çeviren bir leke var ki o da bir haramzade olmasıdır. Çocukluğundan beri memnuniyetin ne olduğunu hiç bilmemiştir. Kendisine çok pahalıya da mal olsa dik kafalı oluşunun sebeplerinden biri olan ve bir şekilde kendisine bulaşan bu utanç verici lekeyi yok etmek için çok uğraşmıştır. el-Lâz’ın sergilediği kahramanlıklar isyankâr ruhunun bir aynasıdır ve hatta mücadelecî Cezayir halkının taşıdığı vasıfların ta kendisidir. Tüm bu özellikler el- Lâz’a içinde yaşadığı toplumun potansiyel yapısının kazandırdığı nitelikler olup yaşadığı bireysel bocalamanın da sonucudur aslında. Çünkü bireyin karakter oluşumunda çevre ve aile birinci faktördür. el-Lâz’ın babasının olmayışı birinci derecede rol model bulamayışı anlamına gelmektedir. Onun boşluğunu dolduracak başka bir model bulunmayışı ikinci bir şanssızlıktır.

Bu karakterin oluşturulmasında kullanılan iç sanatsal araçlar eşcinsellik (karakterin bu özelliğinin aslında devrimin çıkarları için girilen bir rol olduğu daha sonra okuyucuyla paylaşılır), hırsızlık, şiddet gibi alışılmışın dışındaki boyutlara odaklanmakla kendini göstermekte olup iki şekilde etkiye sahiptir. Bunlardan ilki; karakterin menfaati dışındakilere olan etkisi ki karakterin eylemlerinde gözlemlediğimiz bu şeyler okuyucuyu çileden çıkartıp son derece sınırlendirebilecek şekildedir. İkincisi ise içindeki olumsuzluklar kadar olumlu şeylerin de olduğu bu insanî karakterin iç dünyasının ortaya çıkışını sağlamasıdır. Özellikle suçlarla geçen çocukluk yılları, öfkeyle dolu ergenlik dönemi; karaktere karşı şefkat duygusunu tetiklemekte, bu karakterin bir öneminin ve ağırlığının var olduğu yönünde okuyucuyu bir kanaate varmaya sevk etmektedir (Büyüca, 986: 119). Bu durum el-Lâz’ın ilerleyen aşamalarda olumlu kahraman modelini üstlenebilmesi için bir hazırlık sürecidir.

Öte yandan el-Lâz’ın, bir eşcinsel olan Fransız subayla arasındaki yakınlık köy sakinlerinin aklında birçok soru uyandırmaktadır. Herkes birbirine bunun ne tür bir ilişki olduğunu sorar. Ayrıca bu durumun köydeki olayların akışını nasıl etkilediği okuyucunun kafasında kalan bir diğer sorudur. Yazarın olayların içerisine yerleştirdiği ne zaman ne yapacağı belirsiz el-Lâz karakteri, her an teyakkuzdaki direnişçiler sınıfının endişesi, kaygısı ve problemidir. Buraya kadar verilen bilgiler el- Lâz’ın devrime katılmadan önceki durumunu özetlemektedir. el- Lâz vasıtasıyla verilen bu özellikler, aslında sömürgecinin, karşısında görmek istediği insan tipidir. Bu tipi Mâlik b. Nebî, işsiz güçsüz, cahil, insanlığı bozulmuş, ahlaksız, sosyal bakımdan dağılmış, tesirsiz, kirli, çirkin ve iğrenilecek insan tipleri olarak ifade etmektedir (Bin Nebî, 1992: 121). Yazar bu nedenle önce karakterini Fransızların görmek istediği insan tipi olarak çizmiş ancak bir müddet sonra sağlam bir direnişçi olarak okuyucunun karşısına adeta yeniden çıkarmıştır. Vattâr bu tavrıyla hem olumlu kahramanının dönüşümünü sağlamış hem de burada devrimi yüceltmıştır. Bu da toplumcu gerçekçi edebiyatın önerdiği olumlu kahraman ve bu kahramanın yaşadığı değişimdir. Nitekim Siniavski’nin bunu bir başarı olarak nitelendirdiğini daha önce söylemiştik. el-Lâz’da gözlemlenen bu değişim doğal olarak Vattâr’ın başarısıdır. el-Lâz karakterinin payandalarını soygunculuk, hırsızlık, sorumsuzluk, taşkınlık, saldırganlık vb. nitelikler oluştururken yazar bu karaktere, bütün yönleriyle Cezayir halkını sembolize etme görevini yüklemiştir. Bu yorumu romanda geçen “Bütün bunların tohumu var sende el-Lâz, bütün hayatın tohumları... Okyanus gibi... Hayır, sen halkın kendisisin. Mutlak halk... bütün

³ Doru: Bir dönem Cezayir’de kullanılan bir para birimi.

anlamlarıyla (Vattâr, 2008: 113- 114).” şeklindeki ifadeye dayandırarak perçinlemek gayet tabii mümkündür.

el-Lâz’ın yaşadığı değişimin- ki buna bir metamorfoz da diyebiliriz- temelinde iki sebep vardır. Birincisi; Zeydân’ın el-Lâz’a yaptığı itiraf sonucu el-Lâz’ın bir babaya sahip olduğunu öğrenmesidir. Ayrıca bu kişi zaten kendisine hayranlık duyduğu Zeydân’dır. Zeydân, bu tehlikeli sırrı açığa vurduktan sonra el-Lâz’ın hayatı tepeden turnağa değişmiş, şirret bir haramzade iken devrimin çıkarları için çalışan direnişçi bir devrim çocuğuna dönüşmüştür. Bu sayede el-Lâz, köylünün gözünde bir haramzade olmaktan kurtulmuş bir nesebe ve meşruiyete kavuşmuştur. İkinci sebep ise el-Lâz’ın bağımsızlık savaşının saflarına katılmasıdır. Bu iki önemli olay el-Lâz için dönüm noktasını teşkil eder. el-Lâz yaşadığı değişimi kendi cümleleriyle şu şekilde ifade etmektedir: “İnsanlar önceden şerrimden ve kötülüğümden korkar, beni ancak tutuklanırken ya da askerler tarafından dövülürken görürlerdi. Ama şimdi bu insanların kurtuluşu için çalışıyorum (Vattâr, 2008: 107).”

Bu açıdan bakıldığında el-Lâz romanında devrim; derin, köklü ve sayesinde birçok kişinin değişim yaşadığı, kimilerine layık olduğu itibarı geri kazandıran, bu kişilere toplum içerisinde bir yer açan, birçok kişiyi dışarıdan bakıldığında sahip olduğu potansiyel konumdan kurtaran bir olgudur. el-Lâz, Fransız subayın isteği üzerine hapsedilip çeşitli işkencelere maruz kalana dek devrim yolunda çalışmaya devam etmiştir. Oysaki bu olayın hemen öncesine kadar el-Lâz, Fransız sömürgeci güçlerinden bilgi sızdırmak için Fransız subayıyla arkadaşlık kuran ve onlardan biriymiş gibi görünerek aslında devrim için çalışan biridir. Subay şüphe üzerine el-Lâz’ı yakalar ve sorguya çeker. Bir müddet sonra el-Lâz artık dayanamayarak bir devrimci olduğunu haykırır ve Fransız subaya nefretini kusar. Bu durum 1950’li yılların en iyi toplumcu gerçekçi yazarları kabul edilen Leonid Leonov’un, Lenin Ödülü’nü kazanmış ilk romanı olan *Rus Ormanı* adlı eseriyle oldukça benzerlik gösterir. Romanda Polyta isimli cesur kız Almanlarla iş birliği yapıyormuş gibi görünür. Bu rolünü bir Nazi subayıyla güçlkle konuşmak suretiyle bir süre yerine getirir. Düşmanın dilini konuşmak onun için oldukça ağır bir durumdur. En sonunda dayanamayarak kim olduğunu ve bir Alman subayına oranla ne derece yüksek bir kişi olduğunu haykırır. Toplumcu gerçekçi edebiyatta önemli olan olumlu kahramanın tehlike karşısında bile dimdik durarak değişmez kararlar verebilecek kimlikte olmasıdır (Siniavski, 1967: 40). Bu kimliğin el-Lâz’da bulunması Vattâr’ın toplumcu gerçekçi edebiyat geleneğine ne kadar sadık olduğunu göstermektedir.

Fransız subayı Cezayir’in bağımsızlığı için çalışan sorumluları ifşa etmesini kendisinden istemiş fakat el-Lâz bunu reddetmiştir. Bunun üzerine çok ağır ve türlü işkencelere maruz kalmıştır. Fakat el-Lâz, kahramanlar gibi işkenceye dayanmış, direnmiş ve sıkıntılara fütursuzca sabretmiştir. İşkencenin şiddeti arttıkça el-Lâz daha da kuvvetlenmiş ve iradesi güçlenmiştir (Vattâr, 2008: 55- 60). Yazar burada ayrıca devrim sırasında Fransız sömürge güçlerinin uyguladığı insanlık dışı muameleleri ve akıl almaz işkenceleri, eseri aracılığıyla okuyucusuna ve dünyaya duyurma çabası içerisindeydi.⁴

Yazar, kahramanının derinliklerine inerek böylesine insanlık dışı bir işkence altındayken el-Lâz’ın iç dünyasında yaşadığı cesaret ve çekingenlik, pes etmek ve direnmek gibi tezat duyguları ve bunlar arasında nasıl gelip gitmeler yaşadığını aşikâr etmektedir. Bu tereddütlerin sonunda el-Lâz, dayanılmaz ve türlü işkenceleri kabullenmek pahasına da olsa zor ve sıkıntılı olan yolu seçer, direnişin sırlarını deşifre etmemeye karar verir ve ölümü yaşamaya tercih eder. Nitekim olumlu kahraman elindeki görevi tehlikeye düşürmek pahasına da olumsuz düşünemez. Hile ile kandırılması mümkün olan düşmanın karşısında bile olumlu niteliklerini ortaya çıkarması gerekir. Bu nitelikler kahramanın ağzından çıkan her kelimedede kendini belli eder. Düşmanını zekâ, kurnazlık yahut güçle değil salt gururu ile yener (Siniavski, 1967: 40). el-Lâz devrim saflarına girerek yeniden doğmuş olmasına rağmen yine de talihsizliğine üzülür. Çünkü okuma yazma bilmeyen biridir ve baba himayesinden uzak kaldığı gibi çocukluğundan beri bilgidenden mahrum kalmıştır. Bu durumun sebebi olarak gördüğü burjuva ve feodaliteden nefret eder ve komünizmin bu iki unsuru şiddetle reddetmesinden dolayı el-Lâz da komünizmi bellemeye ve benimsemeye çalışır. “Ah ah! Şayet babam gibi okuma yazma bilseydim ben de gerçek bir kızıl (komünist) olurdum. Anlıyor musun onun neden kızıl olduğunu? Siyasetle uğraştığı ve zenginlerin karşısında olduğu için değil mi? Öyleyse benim de

⁴ Fransız sömürge yönetiminin Cezayir’de işlediği insanlık ve savaş suçları, Cezayir halkının maruz kaldığı şiddet, soykırım ve ağır muameleler hakkında daha geniş bilgi için bkz. (Suadiya, 2001)

artık kızıl olma vaktimdir. Siyaseti bilmesem de ben de zenginlerden ve onların şımarık çocuklardan nefret ediyorum (Vattâr, 2008: 69)."

Vattâr bu karakteri halkın arasından seçmiş, onu hedefini gerçekleştirmek için çaba sarf eden ve bağımsızlığının peşinde koşan Cezayir halkının içine artısıyla eksisiyle doğal bir şekilde canlı bir beden olarak yerleştirmiştir. Mazlum, sömürülmüş ve fakir insandır (en-Nessâc, 1980: 225). Bağımsızlık mücadelesi (devrim) el-Lâz karakteri üzerinde oldukça etkili olmuş karakterin hayatında köklü değişikliklere yol açmış; serseri ve avare hayattan kurtulmuş, kendisinin ve başkalarının gözünde, önemli işler yapması gereken bambaşka bir insan olduğunun farkına varmıştır. Toplumcu gerçekçilikte bireye, farklı toplumsal etkilerin form kazanmasına yardım eden bireysel olgu olarak bakılır. Kahramanın bünyesindeki toplumsal başat algılanıp açığa çıkartılır. Bu noktada bireyin, hayatın dönüştürülmesiyle, hayatın tarihsel hareketi ve değişmesiyle insan ruhundaki eğilimleri önceden belirleyen etkenlerle, insanın yaşadığı çağın toplumsal mücadele ve çatışmasıyla olan ilişkisi yer alır. Karaktere değişkenlik kazandırılması, yeni toplumsal sürecin kurulmasındaki karmaşık süreçten ve kitlelerin yeni toplumsal farkındalığını yansıtabilme çabısından ileri gelmektedir (Suçkov, 2009: 292- 293).

Vattâr, el-Lâz'ın farklı boyutlarını resmederken büyük bir titizlik ve özenle çalışmış, iç dünyasının derinlerine kadar inmiştir. Yaşadığı mücadeleleri dile getirmiş, güçlü ve zayıf yanlarını ortaya çıkarmıştır. Özellikle işkence gördüğü zamanlar bunu daha açık bir şekilde hissettirmektedir. el-Lâz'ın betimlendiği manzaraların sayısı oldukça fazladır. Tüm doğallığı, samimiyeti, taşkınlığı ve dobralığıyla Cezayir insanını sembolize eden el-Lâz'ın devrime katılmasıyla sahip olduğu tüm negatif özellikleri ortadan kaybolmuştur (Vattâr, 2008: 114). Adeta devrim Cezayir insanını temizlemiştir. Bir nevi halk bu devrimi yaratırken devrim de bu halkı yeniden yaratmıştır. el-Lâz karakteri Cezayir halkının damarlarında taşıdığı şeyin ta kendisidir. Kan damarlarda bölünür, farklı kanallara girer ancak nihayetinde tek bir çatı altında toplanır. İşte Cezayir halkı da sömürgeciliğin örtüsü altından kurtulup kaybolmuş ve sindirilmiş kişiliğini aramanın arzusuyla şiddetle akarak yolunu aramaktadır (İd, 1980: 130).

Sonuç

et-Tâhir Vattâr, modern Cezayir edebiyatının önemli simalarından, sosyalist ideolojiyi benimsemiş, milliyetçi ve üretken bir aydındır. Yazar 130 yıl Fransız sömürgesi altında kalan vatanının bağımsızlık mücadelesine önce sahada bizzat, daha sonra eserleri üzerinden kalemiyle katılmıştır. Sömürülen halkının kurtuluşunu sosyalizmde gören yazar bu ideolojinin güdümünde olan sosyalist gerçekçiliği benimsemiştir. Sosyalist gerçekçi edebiyatın sanat anlayışı ve sahip olması gerek özellikler yirmi birinci yüzyıl Sovyet edebiyatıyla netleşmiş ve şekillenmiştir.

Bu edebiyatın önemli unsurlarından biri de olumlu kahramandır. Olumlu kahraman, esere doğrudan sokulmayıp olay örgüsünün başında işe yaramaz, zararlı, bilinçsiz vb. özelliklere sahip bir dönem geçirdikten sonra bir dönüşüm yaşayarak olumlu kahraman niteliği kazanır. Bu kahraman genel karakteristiğe uygun, erdemli, yol gösterici, övülen ve özendirilen tiplerdir. Parlak zekâlı, aklını iyi işler için kullanan, duyarlı, iyi niyetli ve her daim ümit besleyen kişilerdir. Bu kahramanın ortaya çıkış sebebi toplumun sosyalizme duyması gereken inancı pekiştirme temeline dayanır. Olumlu kahraman amacının ne olduğunu çok iyi bilir ve bu uğurda kararlı adımlar atar. Ayrıca aldığı kararlarda isabetli, doğruyu ve yanlışı kesin olarak ayırabilen, verdiği cevaplar tatmin edici ve şüphe bırakmayan biridir. İnançlarında kuşku yoktur. Her işi tamamen şeffaf olup sorulan tüm sorulara cevabını verir. Bu kahraman mutlaka komünizm hakkında iddialarda bulunur ve dünyaya, amacın ne olduğunu bildirmek için uğraşır.

Vattâr'ın el-Lâz adlı romanında, genel hatlarını özetlediğimiz olumlu kahraman olarak Zeydân ve el-Lâz karakterleri karşımıza çıkar. Bu kahramanların her ikisi de yazar tarafından, çizgileri açık bir şekilde belirlenmiş olan sosyalist gerçekçi edebiyatın normlarına göre yaratılmıştır. Karakterler oluşturulurken bu ideolojinin gerektirdiği esaslar incelikle, hassas ve tam bir şekilde uygulanmıştır. Yazar bu eserinde bağımsızlık savaşı dönemine dair Cezayir'den bir kesit sunarken olumlu kahramanlar üzerinden gördüğü sorunları ve çözümlerini ideolojik olarak okuyucusuna iletmiştir.

Kaynakça

- Bin Cum'a, B. (1992). *Muhtârât mine 'r-Rivâyeti 'l-Meğâribiyyeti 'l-Mu'âsıra* (Cilt I). Kartâca, Beytu'l-Hikme.
- Bin Mâlik, S. (2015). *Ru'yetu 'l-'Âlem fî Rivâyâti 'Abdelhamîd bin Heddûka* (I b.). Cezayir, Menşûrâtü'l-İhtilâf.
- Bin Nebî, M. (1992). *Cezayir'de İslâm'a Yeniden Doğuş*. (E. Göze, Çev.) İstanbul, Boğaziçi Yayınları.
- Bûyucra, M. (1986). *eş-Şahsiyye fî'r-Rivâyeti 'l-Cezâiriyye 1970-1983*. Cezayir, Dîvânu'l-Matbûâtü'l-Câmi'iyye.
- Clark, K. (1981). *The Soviet Novel, History as Ritual*. USA, The University of Chicago Press.
- Cox, D. (2008). Wattar, al-Taher. M. Fischbach (Dü.) *Biographical Encyclopedia of the Modern Middle East and North Africa* içinde (C. II, ss. 825-829). Londra, Thomson Gale.
- en-Nessâc, S. (1980). *Bânûrâmâ er-Rivâyeti 'l-'Arabiyyeti 'l-Hadîse*. Kahire, Dâru'l-Me'ârif.
- ez-Za'im, C. S. (1976, Nisan). Murâca'ât: "el-Lâz" Lebine fî Sarhi'l-Edebi'l-'Arabiyyi'l-Cezâirî. *el-Ma'rife*, (170), 154-161.
- Granara, W. (1999). Mythologising the Algerian War of Independence: Tahir Wattar and The Contemporary Algerian Novel. *The Journal of North African Studies*, IV (3), 1-14.
- 'Îd, A. (1980). *Dirâsât Nakdiyye fî'r-Rivâye ve 'l-Kıssati 'l-'Arabiyye*. Dımaşk, Vizaretü's-Sekâfe.
- Moran, B. (1999). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul, İletişim Yayınları.
- Sakkût, H. (2000). *Rivâyetü'l-'Arabiyye Bibliyûcrâfya ve Medhal Nakdî 1865-1995* (C. I). Kahire-Newyork, Kısmu'n-Neşr bi'l-Câmi'ati'l-Emrikiyye.
- Siniavski, A. (1967). *Sosyalist Realizm*. (S. Türker, Çev.) İstanbul, Habora Kitabevi Yayınları.
- Suadiya, H. (2001). *Kirli Savaş*. (S. İdemen, Çev.) İstanbul, İletişim Yayıncılık.
- Suçkov, B. (2009). *Gerçekçiliğin Tarihi*. (A. Çalışlar, Çev.) İstanbul, Doruk Yayınları.
- Şimşek, A. (2000). *Siyasal Tarih Sürecinde Sanat ve İktidar*. Ankara, Ümit Yayıncılık.
- Tagızade, L. (2006, Aralık). Sosyalist Realizm: Kökeni, Oluşum Süreci ve Kavramı. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 3 (4), 7- 24.
- Uygur, E. (2005). Sosyalist Realizm Kavramının Ortaya Çıkış Süreci. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (1-2), 23- 30.
- Vattâr, T. (2008). *el-Lâz*. Beyrut, ed-Daru'l-'Arabiyye li'l-'Ulûm.
- Zelinski, K. (1978). *Sovyet Edebiyatı*. (F. Savaş, Çev.) İstanbul, Konuk Yayınları.

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD)

Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty

E-ISSN: 2667 – 4424

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad>

Tür: Araştırma Makalesi
Kabul Tarihi: 30 Aralık 2021

Gönderim Tarihi: 25 Eylül 2021
Yayımlanma Tarihi: 01 Ocak 2022

Atıf Künyesi: Furkani, M. (2022). Kul Hakkı Bağlamında Yunus Emre'nin İbadete Yaklaşımı. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 5 (2021 Yunus Emre ve Türkçe Yılı Yunus Emre Hatıra Sayısı), 50-60.

DOI: <https://doi.org/10.47948/efad.1000654>

KUL HAKKI BAĞLAMINDA YUNUS EMRE'NİN İBADETE YAKLAŞIMI

Mehterhan FURKANI*

Öz

Allah ile kul arasındaki bağlantının sürekliliğini sağlayan ibadet, insanlar ile cinlerin yaratılış gayesi olup Allah'ın emrine uyma ve yasaklarından sakınmanın tamamını kapsayan bir terimdir. Bu anlamda ibadetlerin bir kısmı Allah (c.c.) hakkı ile alakalı iken diğer bir kısmı da kul hakkı ile ilgilidir. Allah'a (c.c.) gerçek bir kul olabilmenin ancak ibadetin her iki boyutuna riayet etmekle mümkün olduğu açıktır. İnsanların bir kısmı bunların biri konusunda hassasiyet gösterdiği halde diğerine önem vermeyebilmektedir. Yani bir kısım insanlar Allah (c.c.) hakkında gösterdiği hassasiyeti kul hakkında ve diğer bir kısmı ise kul hakkında gösterdiği hassasiyeti Allah (c.c.) hakkında göstermemektedir. Kur'an ve sünnette Allah (c.c.) hakkı ile beraber kul hakkının önemi de vurgulanmaktadır. Yunus Emre bir yandan namaz ve oruç gibi ibadetlerin bizzat kendilerinin önemini sıkça dile getirip namazsız bir İslam'ın mümkün olmadığını ifade ederken diğer yandan ibadetin manevî boyutuna da vurgu yapmaktadır. O yine her bir Müslüman'ın, kul hakkına girme, ibadette gösteriş, ibadette mağrur olma gibi, ibadeti yok eden hususlardan uzak durulmasının gerekliliği üzerinde de durmakta ve bunların ibadetin önemli birer parçaları olduğunun altını çizmektedir. Bu makalede ilk önce Yunus Emre'nin dikkat çekmek istediği hususları vurgulayan ayet ve hadislere atıfta bulunulacak, ardından onun Divân'ında yer alan şiirlerinden hareketle kendisinin Allah hakkıyla kul hakkının önemine yaptığı vurgular ile ilgili beyitlerinden örnekler verilecektir. Makalenin hedefi sadece Yunus Emre'nin bu yöndeki görüşlerini ayet ve hadisler ile desteklemektir. Dolayısıyla görüşleri ayrıca başka mutasavvıflar vs. ile karşılaştırılmayacaktır.

Anahtar Kelimeler: İbadet, Yunus Emre, İbadet Kavramı, İbadetin Kapsamı, Allah Hakkı, Kul Hakkı.

Yunus Emre's Approach to Worship: Within the Framework of Concept and Scope

Abstract

Worship, which is the purpose of creation, is a term that covers the whole of obeying Allah's orders and avoiding His prohibitions. Some of them are related to the right of Allah, while others are related to the right of people. It is clear that being a real servant of Allah is only possible by observing both aspects of the mentioned worship. In fact, the rights of people are more sensitive than the rights of Allah in some respects. Although some people are sensitive to one of these, they may not attach importance to the other. In the Qur'an and Sunnah, the importance of the right of the people is emphasized along with the right of Allah. On one hand, Yunus Emre frequently expresses the importance of worship such as prayer and fasting and states that

* Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, İslam Hukuku Anabilim Dalı, Aksaray/Türkiye.
E-Posta: mehterhan_4@windowslive.com / Orcid No: <https://orcid.org/0000-0002-4415-7830>.

** Bu çalışma 3-4 Kasım 2020 tarihinde Aksaray'da düzenlenen V. Uluslararası Aksaray Sempozyumu'nda sözlü olarak sunulmuş ve bildiri kitabında "Yunus Emre'nin İbadet Anlayışı" başlığıyla yayımlanmış metnin gözden geçirilmiş ve geliştirilmiş şeklidir.

Islam without prayer is not possible, on the other hand, he also emphasizes the spiritual dimension of worship. He also stresses the necessity of staying away from things that destroy worship as a violation of the right of the human, showing off and being proud of worshipping and underlines that these are important parts of worship. In this article, we will first refer to the verses and hadiths by emphasizing the points that Yunus Emre wants to point out. Then, examples will be given from Yunus Emre's own words about his point on the importance of human rights and the right of Allah. The aim of the article is to support Yunus Emre's views in this regard with verses and hadiths. Therefore, his views will not be compared with other mystics etc.

Keywords: Worship, Yunus Emre, Worship Concept, Worship's Scope, Divine Rights, Interpersonal Rights.

Giriş

Arapça bir kelime olan ibadet, sözlükte itaat, boyun eğmek, alçak gönüllülük (el-Ezherî, 2001: II/138) gibi anlamlara gelmektedir. Terim olarak de geniş anlamda mükelleflerin sevgi ve saygı ile Allah'ın (c.c.) rızasına uygun davranmalarıdır. Aynı kökten gelen ubûdiyyet ise kişinin “hayatını daima Allah'a (c.c.) karşı saygı ve itaat bilinci içinde sürdürmesi” (Sinanoğlu, 1999: XIX/233) şeklinde tanımlanmıştır.

Burada, ibadetler konusunda en kapsayıcı ve açık olduğunu düşündüğümüz için, İbn Teymiyye'nin (ö. 728/1328) tanımına yer vereceğiz. İbn Teymiyye ibadeti şöyle tanımlamaktadır:

“İbadet, Yüce Allah'ın (c.c.) sevip razı olduğu, gizli açık bütün söz ve fiili kapsayan bir kavramdır. Binaenaleyh ibadet; namaz, zekât, oruç, hac, doğru söz, emaneti sahibine geri vermek, ana-babaya iyilikte bulunmak, sıla-i rahim (akrabalarla ilişkiyi sürdürmek ve onları gözetmek), ahde vefa, iyiliği emretmek, kötülükten men etmek, kâfirlere ve münafıklara karşı cihad etmek, komşuya, yetime, fakire, yolda kalmışlara, kölelere ve hayvanlara iyi davranmak; dua etmek, zikretmek, Kur'an okumak gibi ibadetlerin tamamını içermektedir. Aynı şekilde Allah'ı (c.c.) ve Resulünü sevmek, (sadece) Allah'tan (c.c.) korkmak, O'na teslim olmak, dinde ihlas, Allah'ın (c.c.) hükümlerine sabretmek, nimetlerine karşı şükretmek, takdirine rıza göstermek, O'n'a tevekkül etmek, O'nun rahmetini ümid edip azabından korkmak ve benzerini kapsamaktadır. Zira ibadet, Allah'ın (c.c.) sevdiği, razı olduğu bir husus olup mahlukatın (cinler ve insanları) da yaratılışının gayesidir” (İbn Teymiyye, 1426: 44).

Bu açıdan baktığımızda ibadetin çok geniş bir kavram olduğunu, dolayısıyla ubûdiyyeti de kapsadığını görmekteyiz. Ancak genellikle mutasavvıflar ubûdiyyetin daha ileri bir düzey olduğunu, hatta ibadetin bir araç ve ubûdiyyetin ise amaç olduğunu söylemektedirler. Onlara göre, ibadet zahirî bir eylem iken ubûdiyyet batınî ve manevî bir husustur (Ceyhan, 2012: XLII/33).

Allah (c.c.) Kur'an-ı Kerim'de, cinler ve insanları sadece kendisine ibadet etsin diye yarattığını açıkça beyan etmektedir (Zariât 51/56). Allah'a (c.c.) karşı kulluğun tam olarak yerine getirilebilmesi için O'nun bütün emirlerini yerine getirmek ve yasaklarından da sakınmak gerekir. Tam anlamıyla Allah'a (c.c.) bir kul olmak için hem Allah (c.c.) hakkına hem de kul hakkına riayet etmek gerekmektedir. Nitekim Allah (c.c.) *(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَافَّةً)* “Ey iman edenler! Hep birden barışa girin” (Bakara 2/208) buyurarak İslam dinine tam olarak girmemizi emretmektedir.

Yani namaz, oruç, hac vs. ibadetlerin gerekliliği gibi kul hakkına da girmemek gerekir. Bazen insan bu hususların biri konusunda çok hassas iken diğerini ihmal edebilmektedir. Mesela bazen bir Müslüman kul hakkı konusunda çok hassas olur, kimseye haksızlık etmez, kimseye zarar vermez, kimsenin hakkını yemez; ancak Allah (c.c.) hakkı konusunda ihmalkâr davranır, namaz kılmaz, oruç tutmaz ve hatta “önemli olan namaz, oruç vs. değil kul hakkı yememektir” diyerek bu davranışını meşrulaştırmaya çalışır. Bazen de bir insan bunun tam tersi gibi olur; tüm ibadetlerin farzlarını, vaciplerini, sünnetleri, nafilelerini yerine getirir; ancak kul hakkı konusunda aynı hassasiyeti göstermez. Kul hakkını hafife alır. Günümüzden örnek verecek olursak mesela bir Müslüman Cuma namazına gider, namazdan sonraki tesbihâta kadar her şeye özen gösterir, müstehap olan bir husustan bile asla taviz vermez; ancak namazdan çıktığı anda sigarasını yakar, insanlara ve çevresine verdiği zararı hiç de önemsemmez. Camiye gittiğinde sigaranın pis kokusundan dolayı namaz kılanların rahatsız olacaklarını asla hesaba katmaz. Yine hacca giden Müslümanlardan bazıları Hacerü'l-esved'e dokunabilmek için bir veya birkaç Müslüman'ın ezilip ölmesine sebep

olabilmektedir. Böylece farz bile olmayan bir ibadeti yerine getirmek için insanların ölümüne sebep olabilir. Yine ibadet konusunda çok hassas olan bir esnaf, alışverişine bazen hile karıştırmaktan sakınmaz.

Kur'an ve sünnette bu konuda dengeli davranmanın önemine dikkat çekilmekte, Allah (c.c.) hakkı ile birlikte kul hakkının da ehemmiyetine vurgular yapılmaktadır. Bu çalışmada konuyla ilgili birkaç ayet ve hadisi zikredip ardından Yunus Emre'nin bu yöndeki görüşünü açıklayan şiirlerinden örnekler vereceğiz. Yunus Emre ve görüşleri ile ilgili onlarca çalışmalar yapılmıştır; ancak bizim ele aldığımız şekliyle görüşleri ele alınmamıştır.

1. Kul Hakkına Vurgu Yapan Ayet ve Hadislerden Bazı Örnekler

Kur'an'da insanların fert ve toplama iyi geçinmesi ve onlara iyilik yapmaları gerektiği hususunda birçok ayet bulunmaktadır. Her bir insanın, en yakından başlamak üzere herkese iyilik yapmasının dini bir görev olduğu ifade edilmektedir. Mesela Allah (c.c.) birçok yerde, en büyük günah olan şirk konusunda uyarıda bulunurken veya kendisine ibadet etmemizi emrederken hemen ardından anne-baba hakkı başta olmak üzere kul hakkı konusuna da değinmektedir.

﴿وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ﴾.

İsrâiloğulları'ndan, "Allah'tan (c.c.) başkasına kulluk etmeyin, anne babaya, yakınlara, yetimlere, düşkünlere iyilik edin, insanlarla güzel konuşun, namazı kılın, zekâtı verin" diye söz almıştık. Sonra siz pek azınız müstesna, döndünüz; hala da yüz çevirip duruyorsunuz (el-Bakara 2/83).

Bu ayete baktığımızda Allah (c.c.) hakkıyla kul hakkının iç içe zikredildiğini görmekteyiz. Allah'tan (c.c.) başkasına tapmaktan sakındırıldıktan sonra kul hakkına yer verilmekte onun ardından ise tamamen Allah (c.c.) hakkı olan namaz ve sonunda da hem Allah (c.c.) hakkı ve hem de kul hakkını ilgilendiren zekât zikredilmektedir. Bu husus da her iki hakkın iç içe ve önemli olduğunu göstermektedir.

﴿وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَالْجَارِ الْجُنْبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنبِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَلًا فُخُورًا﴾.

Allah'a (c.c.) kulluk edin, O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana babaya, yakınlara, yetimlere, düşkünlere, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşta, yolcuya ve elinizin altında bulunan kimselere iyilik edin. Allah (c.c.), kendini beğenip öğünenleri elbette sevmez (en-Nisâ 4/36).

Yukarıdaki ayette olduğu gibi bu ayette de "Allah'a (c.c.) şirk koşmayın" buyruğundan hemen sonra insanlar içerisinde en çok hak sahibi olan ana-baba ile başlanarak, yakınlığı ve ihtiyaç derecesi itibarıyla sıralanmak sureti ile fert ve topluma karşı iyilik yapmamız emredilmektedir. Allah'a (c.c.) karşı sorumluluğumuzun yanı sıra fert ve topluma karşı sorumluluğumuz da hatırlatılmaktadır.

﴿وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِمَّا يَبُلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أَفٍّ وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا. وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذَّلِيلِ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا﴾.

Rabbin, yalnız kendisine tapmanızı ve ana babaya iyilik etmeyi buyurmuştur. Eğer ikisinden biri veya her ikisi, senin yanında iken ihtiyarlayacak olursa, onlara karşı "Öf" bile demeyesin, onları azarlamayasın. İkisine de hep tatlı söz söyleyesin. Onlara acıyarak alçak gönüllülük kanatlarını ger ve: "Rabbim! Küçükken beni yetiştirdikleri gibi sen de onlara merhamet et!" de (el-İsrâ 17/23-24).

Bu ayette yine Allah (c.c.) kendisine şirk koşmayı yasakladıktan sonra bize en yakın olan ve en fazla hak sahibi olan anne ve babaya iyiliği emredip onlara en ufak rahatsızlık vermeyi bile yasaklamaktadır.

Bu ve benzeri âyetlere bakıldığında Allah'a (c.c.) kul olabilmek için, kul hakkına dikkat etmenin ne kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır. Ancak şu da unutmamalıdır ki hiçbir zaman insanları memnun etmek için Allah'a (c.c.) itaatsizlik etmek caiz değildir. Nitekim diğer bir ayette Allah (c.c.) ana-baba hakkına vurgu yaparken bu hususa da değinmekte ve şöyle buyurmaktadır:

(وَإِنْ جَاهِدَاكَ عَلَىٰ أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبُهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلَىٰ وَهْنٍ وَفِصَالَهُ فِي غَامِنٍ أَنْ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ إِلَيَّ الْمَصِيرُ).

Biz insana, ana ve babasına karşı iyi davranmasını tavsiye etmişizdir. Annesi onu, güçsüzlükten güçsüzlüğe uğratarak karnında taşımıştı. Çocuğun süttten kesilmesi iki yıl içinde olur. Bana ve ana babana şükret diye tavsiyede bulunmuşuzdur. Dönüş Bana'dır. Ey insanoğlu! Ana baba, seni, körü körüne Bana ortak koşman için zorlarsa, onlara itaat etme; dünya işlerinde onlarla güzel geçin...(Lokmân 31/14-15).

(وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا وَإِنْ جَاهِدَاكَ لِتُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا...).

Biz, insana, ana ve babasına karşı iyi davranmasını tavsiye etmişizdir. Eğer ana baba, seni bir şeyi körü körüne Bana ortak koşman için zorlarsa, o zaman onlara itaat etme. Dönüşünüz Banadır. Yaptıklarınızı size bildiririm (el-Ankebût 29/8).

Yine zekât Kur'an'da birçok yerde namazla beraber zikredilmektedir. Böylece Allah (c.c.) bir yandan namaz ile bedenî ibadetleri, zekât ile malî ibadetler emrederken diğer yandan da namaz ile Allah (c.c.) hakkına zekât ile de kul hakkına değinmektedir.

Ayrıca haksız bir şekilde başkalarının mallarını yemeyi yasaklayan ayetlerde verdir. Bunlardan biri şu ayettir:

(وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبُطْلِ وَتُدْءُوا بِهَا إِلَى الْكُفَّامِ لِيَأْكُلُوا فَرِيقًا مِّنْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْإِثْمِ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ).

"Aranızda birbirinizin mallarını haksız yere yemeyin. İnsanların mallarından bir kısmını bile bile günaha girerek yemek için onları hakimlere (rüşvet olarak) vermeyin." Bakara Suresi; 188

Bu ayetlere bir bütün olarak baktığımızda bir kişinin kâmil ve tam anlamıyla Müslüman olup olmamasının hem Allah (c.c.) hem de fert ve toplumla olan ilişkisine bağlı olduğunu, her ikisini dikkate almasının gerektiğini ve her iki ilişki arasında dengeli davranmanın önemine vurgu yapıldığını görmekteyiz. Yani sadece Allah'a (c.c.) karşı veya sadece fert ve topluma karşı sorumluluğun yerine getirilmesi, görevlerin bazılarının ihmal edildiği anlamına gelmektedir.

Sünnete baktığımızda, kul hakkının imanın önemli bir parçası olduğunu görmekteyiz. Nitekim Hz. Peygamber "İslâm beş şey üzerine kurulmuştur: Allah'tan (c.c.) başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın (c.c.) Resul'ü olduğuna şehâdet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, haccetmek, ramazan orucunu tutmak" (Buhârî, 1987: "İman", 1; Müslim, 1991: "İman", 19) buyururken üçüncü sırada kul hakkı olan zekâtı saymıştır. "Soğan ve sarımsak yiyenler camimize yaklaşmasın, onların kokularıyla bize eziyet etmesin" (İbn Hanbel, 1995: XIII/51, XV/337; Buhârî, 1987: "Sıfetu's-salât", 76; Müslim, 1991: "Mesâcid", 71; Ebû Dâvûd, 2009) "Et'ime", 40) buyururken yine Allah'a (c.c.) ibadet ederken kul hakkı konusunda da dikkatli davranmamızı istemektedir.

Hız. Peygamber sahabeye, "Müflis kimdir bilir misiniz?" diye sorar, sahabe "Bizde müflis hiç parası ve eşyası olmayan kimsedir" diye cevap verince, Hız. Peygamber şöyle devam eder: "Gerçek anlamda benim ümmetimden müflis, kıyamet gününde namaz, oruç ve zekâtla gelip; ancak birine sövmüş, birine zînâ isnadında bulunmuş; bir başkasının da malını yemiş, bir diğer kimsenin kanını dökmüş, bir diğerini de dövmüş kimsedir. Hasenatından şuna buna verilecektir. Şayet dâvası görülmeden hasenatı biterse, hak sahiplerinin günahlarından alınarak bunun üzerine yüklenecek, sonra cehenneme atılacaktır" (İbn Hanbel, 1995: XIII/399, XIV/437; Müslim, 1991: "Birr", 59).

Bu hadiste Hız. Peygamber kul hakkına giren kimsenin ahiret gününde amel açısından iflas edeceğini ifade ederek kul hakkının önemine vurgu yapmaktadır. Aynı şekilde sadece Allah'a (c.c.) karşı sorumluluğun yerine getirilmesinin insanı kurtarmayacağını da altını çizmektedir.

Hız. Peygamber mümin ve Müslüman'ın tanımını yaparken de kul hakkına vurgu yaparak şöyle buyurmaktadır:

"Müslüman dilinden ve elinden Müslümanların selâmette kaldığı kimsedir" (Buhârî, 1987: "İman", 3, "Rikâk", 26; Müslim, 1991: "İman", 65).

"Mümin, malları ve canları hususunda insanların kendisini emin görüp güvende hissettikleri kimsedir" (İbn Hanbel, 1995: XIV//499, XXXIX/387; İbn Mâce, 2009: "Fiten", 2; Tirmizî, 1977: "İman", 12; Nesâî, 1406: "İman", 8).

Yine Hız. Peygamber arka arkaya üç defa "Vallahi iman etmiş olmaz, vallahi iman etmiş olmaz, vallahi iman etmiş olmaz!" buyurur. Hazır bulunanlar "Ey Allah'ın (c.c.) Resulü! Bu iman etmiş olmayan kimdir?" diye sorduklarında, Hız. Peygamber: "Komşusu şerrinden güvende olmayan kimse" diye cevap verir (İbn Hanbel, 1995: XXXXV/139; Buhârî, 1987: "Edeb", 29). Başka bir hadiste Hız. Peygamber, "Sizden biri kendisi için arzuladığı şeyi, (din) kardeşi için de arzulamadığı müddetçe (tam anlamıyla) Müslüman olmaz" (Buhârî, 1987: "İman", 6; Müslim, 1991: "İman", 71) buyurmaktadır.

Ticaretinde hile yapan kimseye, Hız. Peygamber "Aldatan, hile yapan bizden değildir" (İbn Hanbel, 1995: XII/242; Müslim, 1991: "İman", 164) buyurmaktadır.

Bu hadislerle baktığımızda yine bir kimsenin kâmil Müslüman olup olamamasının, onun Allah'la (c.c.) olan ilişkisinin yanında fert ve toplumla olan ilişkisi ile de doğrudan bağlantılı olduğunu görmekteyiz. Her bir Müslüman'ın kul hakkı konusunda çok dikkatli davranması hususuna vurgu yapılmaktadır.

Hız. Peygamber sahabeye "Büyük günahların en büyüğünü size haber vereyim mi?" diye sorar. Onlar da "Evet" Ey Allah'ın (c.c.) Resulü! Dediklerinde, Hız. Peygamber: "Allah'a (c.c.) ortak koşmak, anaya-babaya isyan ve eziyet etmektir" der, dayanmakta iken oturur ve şöyle buyurur: "İyi dinleyin! Bir de yalan söz ve yalan şahitliğidir." Bu hadisin ravisi olan Ebû Bekre adlı sahabi: "Hız. Peygamber son cümleyi o kadar tekrarladı ki ben susmayacak sandım" der (Buhârî, 1987: "Edeb", 6).

Bu hadiste Hız. Peygamber büyük günahların en büyüklerini sayarken, Allah'a (c.c.) şirkten sonra, ana-babaya isyan ve eziyet, yalan şahitlik gibi kul hakkını sıralamakta ve kul hakkına vurgu yapmak için oturup cümleyi defalarca tekrarlamaktadır. Allah'a (c.c.) ortak koşmak en büyük günah olduğu halde burada Hız. Peygamber'in kul hakkına daha fazla vurgu yapması, insanları bu konu hakkında bilinçlendirmek istemesiyle açıklanabilir. Yani hadis aslında kul hakkını önemsemeyenler için bir uyarı niteliği taşımaktadır.

Yine Hız. Peygamber, "Rabb'in rızası ana babanın rızasındadır. Rabb'in gazabı ise ana babanın gazaplanmasındadır" buyurmaktadır (Tirmizî, 1977: "Birr", 3).

Bu hadiste de Allah'ın (c.c.) rızası ve gazabı doğrudan anne ve babanın rızaları ve gazaplarına bağlanmış, kul hakkına riayet etmeyen Allah (c.c.) ile ilişkisinin düzeltilmesinin mümkün olmadığına değinmiştir.

Hız. Peygamber sürekli oruç tutup gece namazı kılmak isteyen Abdullah b. Ömer'i "Nefsinin senin üzerinde hakkı vardır, ailenin senin üzerinde hakkı vardır" (İbn Hanbel, 1995: XI/465) diye uyarmaktadır.

Bu hadiste yine Allah (c.c.) hakkı ile kul hakkı arasında dengeli davranmamızın önemine vurgu yapılmaktadır. Bir kimsenin ailesiyle ilgilenmek ve onlara karşı sorumluluğunu yerine getirmek için ibadeti terk etmesinin doğru olmadığı gibi ibadet etmek için de ailesini ihmal etmesi ve onlara karşı sorumluluğunu yerine getirmemesi doğru değildir. Her Müslüman'ın hem fert ve topluma karşı hem de Allah'a (c.c.) karşı görev ve sorumluluğunu dengeli bir şekilde yerine getirmesi gerekir. Söz konusu sorumlulukların birinin yerine getirilmesi için diğerinin terki gerekmez.

Bütün bunlara baktığımızda kul hakkına riayet etmenin iman ve ibadetin olmazsa olmazı olduğunu görmekteyiz. Ancak bu durum Allah'a (c.c.) itaat ve kula itaatle karıştırılmamalıdır. Böylesi durumda ise Allah'a (c.c.) itaat her şeyden önce gelir. Nitekim Allah (c.c.) anne babaya itaati, Allah'a (c.c.) şirk koşmaya emretmemeleri durumuyla sınırlandırmaktadır. Allah'a (c.c.) şirk koşmayı ve ma'siyeti emrettiklerinde onlara da itaat edilmez.

Hz. Peygamber "Sizin en hayırlınız ailesine karşı en hayırlı olanıdır. Ben de aileme karşı hayırlıyım" (İbn Mâce, 2009: "Nikâh", 50; Tirmizî, 1977: "Menâkıb", 64) buyururken de aslında bir açıdan aynı hususa vurgu yapmaktadır. Kişinin en hayırlı kul olması da yine ailesi başta olmak üzere fert ve toplumla olan ilişkisine bağlanmıştır.

"Kim yalan konuşmayı, yalanla iş yapmayı ve cehaleti bırakmazsa Allah'ın (c.c.) onun yemesini ve içmesini terk etmesine ihtiyacı yoktur" (İbn Hanbel, 1995: XVI/332; Buhârî, 1987: "Savm", 8, "Edeb", 51; Ebû Dâvûd, 2009: "Savm", 25) şeklindeki hadiste yine kul hakkının önemine vurgu yapılmaktadır.

İkinci bir husus ise ibadetin ihlas ile yapılması, riya ve gösterişten uzak bir şekilde yerine getirilmesidir. İhlas ibadetin ruhudur, ruhsuz bir ibadet hiçbir anlam taşımaz. Gösteriş ise ibadeti yok eder, gösteriş için ibadet yapan kimse sevap kazanmak yerine günah işlemiş olur. Hz. Peygamber, en ufak riyanın bile bir çeşit şirk olduğunu ifade etmiştir (İbn Mâce, 2009: "Fiten", 16; Tirmizî, 1977: "en-Nüzûr ve'l-Eymân", 8; Hâkim, en-Nîsâbü'rî, 1411), I/44, III/303, IV/364, 366). İbadetlerin en önemlilerinden olan namaza riya karıştığında, namaz insanın aleyhine dönüşür. Nitekim Allah (c.c.), namazlarında gösteriş yapanlar hakkında "vay o namaz kılanların haline" (el-Maûn 17/4, 6) buyurmaktadır.

2. Yunus Emre'nin İbadet Anlayışı ile İlgili Divan'ından Örnekler

Yunus Emre bir taraftan ibadet ve kulluğun kapsamı hakkında dikkat çekerken diğer taraftan da ibadete zarar veren veya onu yok eden şeyler konusunda uyarılarda bulunmaktadır. Burada Yunus Emre'nin Divân'ından konuyla ilgili bazı beyitler vererek onun bu husustaki düşüncelerini açıklamaya çalışacağız.

2.1. İbadet ve Kul Hakkı

Yunus Emre kul hakkına vurgu yapmakta ve bunu şiirlerinde tekrar tekrar dile getirmektedir. Burada doğrudan namaz, oruç ile alakalı olan, aynı şekilde kul hakkına vurgu yapan beyitlerine yer vereceğiz:

*"Kesgil harâmdan elün kesgil gaybetden dilün
'Azrâil el'irmedin bu dükkânı dir gider"* (Yunus Emre, 2008: 35/4).

Yunus Emre bu beytinde genel olarak bütün haramlardan ve özel olarak gıybetten uzak durulması gerektiğini vurgulamaktadır.

*"Bir kez gönül yıkdunısa bu kıldugun namaz değil,
Yitmiş iki millet dahı, elin yüzün yumaz değil"* (Yunus Emre, 2008: 166/1).

*"Ak sakallu pîr koca, bilmez ki hâli nice
Emek yimesin hacca, bir gönül yıkarısa"* (Yunus Emre, 2008: 299/3).

Kur'an-ı Kerim'de Allah (c.c.) "...namaz kıl; muhakkak ki namaz hayâsızlıktan ve fenalıktan alıkoyar" (Ankebût 29/45) buyurmaktadır. Söz konusu ayeti tefsir eden Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Mesûd ve Hasan gibi müfessirler de sahibini hayâsızlıktan ve fenalıktan alıkoymayan namazın gerçek anlamda bir namaz olmadığını, hatta sahibini Allah'tan (c.c.) uzaklaştırdığını söylemektedirler (Ebû'l-Berekât Neseî, 1419: II/679; İbn Kesîr, 2000: X/515). Aynı şekilde hac konusunda Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır: "Bir kimse uzun sefere çıkar, saçları dağılmış, toza toprağa bulanmış bir hâlde ellerini semâya uzatarak: Yâ Rabbî, yâ Rabbî! diye duâ eder. Hâlbuki yediği haram, içtiği haram, giydiği haram, kendisi haramla beslenmiş olursa böylesinin duası nasıl kabul edilir?" (İbn Hanbel, 1995: XIV/89; Müslim, 1991: "Zekât", 65). Yani sadece hacca gitmek insanı kurtarmaz, kul hakkı hac ile affedilmediği gibi, haram mal ile yapılan hac da Allah (c.c.) katında makbul değildir.

Burada Yunus Emre'nin de aynı hususa vurgu yaptığı görülmektedir. Yani bu sözleri, ibadetlerin önemsizliğini göstermek için değil, kul hakkının önemine dikkat çekmek maksadıyla söylemektedir.

Yunus Emre ifade edilenlerin yanında kişinin Allah'a (c.c.) ibadeti ile insani ilişkiler arasında bir bağ kurmakta ve "kıldığınız namaz sizi kötülüklerden alıkoymuyorsa Allah'tan (c.c.) uzaklaştırır" ilkesi ışığında ibadetleri anlamlandırmak istemekte ve sosyal olarak insanlığa katkısı olmayan ibadetin yüce Allah'ın (c.c.) yanında da bir kıymetinin olamayacağını düşünmektedir. Böylelikle Yunus Emre'nin literal anlamı aşan derinlikli bir okuma yaptığını söylemek mümkündür.

2.2. Namaza Vurgu

Yunus Emre'nin divanında oruç, zekât ve hac gibi ibadetlerin tamamına değinilmiş; en çok de beş vakit namaza vurgu yapılmıştır (bk. Ali Çelik, 2015: 151-164). Ancak biz burada hepsine yer vermeyip sadece namaz ile ilgili birkaç örnek vermekle yetineceğiz.

*"Bana namâz kılmaz diyen ben kıluram namâzumu
Kılurısam kılmazısam ol Hak bilür niyâzumu*

*Hak'dan artuk kimse bilmez kâfir müselmân kim durur
Ben kıluram namâzumu Hak geçürürse nâzumu "* (Yunus Emre, 2008: 349/1-2).

Burada bir yandan kendisinin namaz kıldığını dile getirirken, diğer bir yandan da namazın Allah (c.c.) ile kul arasında bir ilişkiden ibaret olduğunun altını çizmektedir. Ayrıca hiç kimse hakkında önyargılı davranılmaması gerektiğine de vurgu yapmaktadır.

İlk dörtlüğü aşağıda zikrettiğimiz ve toplamda yedi beyitten müteşekkil bir şiirin tamamında (irte) sabah namazın önemine değinerek ilgili beyitte sabah namazını kılamamak için kişinin ancak ölmüş olmasının geçerli bir mazeret olabileceğini dile getirir. Yani insan hayatta ise ve nefes alabiliyorsa hiçbir surette sabah namazını kılıp kılmama gibi bir ihtiyarı yoktur:

*"Sana direm iy velî
Tur irtе namazına*

*Eger degülsen öli
Tur irtе namazına".* (Yunus Emre, 2008: 315/1).

Bu şiirinde, tıpkı Kuran-ı Kerim'de Allah'ın (c.c.) "Sana ölüm gelinceye kadar Rabbine kulluk et" (el-Hicr 15/99) buyruğu gibi her bir Müslüman'ın hayatta olduğu müddetçe namaz kılması gerektiğine vurgu yapmaktadır.

Şiirin bütününde, yukarıda da belirtmiş olduğumuz gibi özelde sabah namazını, genelde ise emredilmiş olan diğer tüm namazları kılmaya ölüm dışında hiçbir şeyin engel olamayacağı fikri serpiştirilmiştir.

Namaz kılmanın ehemmiyetini vurguladığı bir başka şiirinde ise şöyle demektedir:

*“Allah buyruğun dutgıl namâzun kılup gitgil
Namâzun kılmayınca zinhâr varmagıl işe*

*Evünde helâlüne biş vakt namâz öğretgil
Ögüdün dutmazısa yazuğı yokdur boşa*

*Namâz kılmaz kişünün kazandığı hep harâm
Bin kızılı varısa birisi gelmez işe”* (Yunus Emre, 2008: 341/3-5).

Bu beyitlerinde her Müslüman’ın namaz kılmasını ve İslâm’ın temeli olan namazı eşi ve ailesine öğretmesini öğütler. Güne namazla başlanması gerektiğine de değinen Yunus Emre, namaz kılmayan kişinin kazancının bereketsiz olduğunu, hatta tam anlamıyla helal olmadığını söyleyerek namazın önemine vurgu yapar.

*“Namâz kılmayana sen müsülmândur dimegil
Hergiz müsülmân olmaz bagrı dönmişdür taşa*

*Yûnus imdi namâzun komagıl sen kıla gör
Ansuzın ecel irer ‘ömür yitişür başa”* (Yunus Emre, 2008: 341/6-7).

*“Müsülmânâm diyen kişi şartı nedir bilse gerek
Tanrı'nun buyruğun tutup beş vakt namâz kılsa gerek”* (Yunus Emre, 2008: 136/1).

Hız. Peygamber İslâm’ı bir çadıra benzeterek namazın onun direklerinden biri olduğunu ifade etmiştir” (Buhârî, *es-Sahih* “İman”,1; Müslim, *el-Cami’u’s-Sahih* “İman”,19). Yunus Emre de yukarıdaki şiirlerinde bu anlama dikkat çekmekte ve namaz ibadetinin İslâm’ın bir parçası olduğuna, namazsız Müslüman olmanın mümkün olmadığına vurgu yapmaktadır. Yine ölümün ne zaman geleceğinin bilinmemesinden dolayı namaz kılmayan Müslüman’ın bir an önce namaza başlaması gerektiğine değinmektedir. Yani tembelliğe kapılıp namaz kılmayan ve “sonra kılarım” diyen bir Müslüman’ın hiç zaman kaybetmeden bir an önce namaza başlaması gerekir.

*“Gönlünde ikilik tutan ol metâ’ı bunda satan
Yarın Cehennem’de yatan bunda namâz kılmayandır”* (Yunus Emre, 2008: 99/5).

*“Her kim bu sözden almadı biş vakt namâzı kılmadı
Bilün müsülmân olmadı ol Tamu’ya girse gerek”* (Yunus Emre, 2008: 136/8).

Bu beyitlerde namazın önemine dikkat çekerek, namaz kılmamanın cehenneme girme sebeplerinden biri olduğunu ifade etmektedir. Kur’ân-ı Kerîm’de cennet ehli cehennem ehline, “Sizi bu yakıcı ateşe sürükleyen nedir” diye sorduklarında cehennem ehlinin cevap verirken “Namaz kılanlardan değildik” diye cevaba başlamaları nakledilmektedir (el-Müddesir 74/42-43).

Suçluların cehenneme girme sebeplerini sayarken namaz kılmama ile başlamaları, namazın İslâm’daki önemini göstermektedir.

2.3. İbadet ile Mağrur Olmak

Yunus Emre Müslüman’ın ibadetleriyle mağrur olmaması gerektiğine de dikkat çekmekte ve şöyle demektedir:

*“Oruc-namâz, gusl u hac hicâbdur ‘âşıklara
‘Âşık andan münezzeh hâssü'l-havâs içinde”* (Yunus Emre, 2008: 302/14).

“Orucuna güvenme namâzuna tayanma
Cümle tâ‘at tak olur nâz u niyâz içinde” (Yunus Emre, 2008: 302/13).

“Rükû‘ sücûda kalma ‘amelüne tayanma
İlm ü ‘amel gark olur nâz u niyâz içinde” (Yunus Emre, 2008: 303/2).

“Okıdum bildüm dime çok tâ‘at kıldum dime
Eri Hak bilmezisen ‘abes yire yilmekdür” (Yunus Emre, 2008: 91/3).

Burada yine Yûnus Emre'nin amacı ibadetleri önemsiz göstermek değil, tam aksine kişinin ibadetleriyle mağrur olmaması gerektiğine vurgu yapmaktır. Namaz oruç gibi ibadetlerin gerçek derviş için bir hicap yani Allah'a (c.c.) ulaşma konusunda birer engel olması ile ilgili ifadeleri bu anlamda anlaşılmalıdır.

Yunus Emre bir taraftan kul hakkına ve ibadetin manevî tarafına vurgu yaparken diğer yandan da sadece Allah (c.c.) hakkı olan namaz gibi ibadetlerin öneminin altını çizmeyi de ihmal etmemektedir. Böylece hem zahirî ve batınî ibadetler arasında hem de Allah (c.c.) hakkı ve kul hakkı arasında dengeli davranmanın önemine dikkat çekmektedir. Aşağıdaki başlık altına yer verdiğimiz beyitlerine baktığımızda her Müslüman'ın beş vakit namazını kılması gerektiğini, namaz kılmayanın Müslüman olamayacağını açıkça ifade ettiğini görmekteyiz.

2.4. İbadetlerde Gösteriş Tehlikesi

Yunus Emre, ibadeti yok eden gizli tehlikelerden birine vurgu yaparak şöyle demektedir:

“Kılursın riyâ namâz yazugun çok hayrun az
Dinle neye varur söz Cehennem'de yatarsın” (Yunus Emre, 2008: 248/8).

Kur'an-ı Kerimde gösteriş için namaz kılanlar hakkında “Vay o namaz kılanların haline ki: Onlar kıldıkları namazdan gafilirdiler. Onlar gösteriş yaparlar” (Maûn 107/4, 6) buyrulmakta ve gösterişle yapılan ibadetin insana bir yarar sağlamadığı gibi, zarar vereceği ifade edilmektedir.

Hz. Peygamber bu tehlikeye dikkat çekerek “Riyanın en azı bile şirkidir” (İbn Mâce, *es-Sünen* “Fiten”, 16; Tirmizî, *es-Sünen* “en-Nüzûr ve'l-eymân”, 8; Hâkim, *el-Müstedrek âle's-Şaḥîḥayn*, 1/44, 3/303, 4/364, 366 buyurmaktadır.

Yunus Emre de bu şiirinde riya ve gösterişin zararına değinip söz konusu ayet ve hadisin anlamını ifade ederek, gösterişle namaz kılanın zararının çok yararının az olduğunu ve bu şekilde kılınan namazın, sahibini cennete değil cehenneme götüreceğine değinmektedir.

Yukarıda da değinildiği gibi burada sadece doğrudan namaz oruç ile ilgili olan, kul hakkının önemine vurgu yapan beyitlere yer verilmiştir. Yunus Emre'nin Divan'ında ibadetler ile ilgili 121 beyit mevcuttur. İbadet ile ilgili diğer beyitleri için bk. (Yunus Emre, 2008: 5/7, 17/2, 17/3, 17/7, 20/1, 20/2, 20/3, 22/6, 24/2, 41/3, 41/8, 41/9, 44/4, 56/2, 70/6, 76/3, 81/5, 88/5, 88/6, 91/5, 100/7, 103/6, 104/4, 104/6, 106/2, 106/8, 109/2, 109/3, 109/4, 116/3, 116/4, 116/5, 117/2, 117/7, 126/4, 127/5, 127/8, 130/5, 136/2, 136/3, 136/4, 136/5, 136/6, 136/7, 137/4, 138/1, 145/6, 152/15, 154/5, 159/3, 170/2, 170/5, 171/11, 186/6, 196/9, 198/9, 205/7, 205/9, 209/6, 225/8, 227/5, 238/5, 241/2, 248/9, 258/3, 258/5, 275/1, 279/7, 279/10, 280/6, 285/4, 295/13, 299/3, 303/4, 307/4, 311/3, 311/4, 315/2, 315/3, 315/4, 315/5, 315/6, 315/7, 335/12, 341/1, 341/2, 342/4, 346/5, 350/6, 350/7, 353/7, 357/2, 357/4, 364/1, 364/2, 364/4, 364/5, 366/5, 366/6, 367/10, 368/4, 413/6, 417/22).

Sonuç

İbadet insanların ve cinlerin yaratılış gayesidir. Bu görevi tam olarak yerine getirmiş olabilmek için onun kapsamına giren tüm hususlara dikkat etmek gerekir. Dolayısıyla Allah (c.c.) hakkı ile birlikte kul hakkına da riayet etmemiz kaçınılmazdır. Kur'an ve sünnete baktığımızda bir kimsenin kâmil bir Müslüman olabilmesi için Allah (c.c.) ile olan ilişkisinin yanı sıra fert ve toplum ile olan ilişkisini de düzeltmesine ve bu konuda dengeli davranmasının gerekliliğine vurgu yapıldığını görmekteyiz. Ayrıca ibadetin bütün şartlarını yerine getirmeye özen gösterip onu bozan şeylerden de sakınmak gerekir. Namazın zahiri şartlarından örnek verecek olursak, namazın geçerli olabilmesi için abdestli olunması gerekir; abdestsiz olarak kılınan namaz geçersizdir, hatta abdestsiz namaz kılan bir kimse sevap elde etmediği gibi ayrıca günaha girer. Aynı şekilde namaz esnasında da namazın bozulmamasına dikkat edilmelidir. Namaza aykırı bir davranış sergilendiğinde (konuşmak, gülmek, yemek, içmek gibi) namaz yine geçersiz hale gelir. Namazı bilerek bozan kişi yine günahkâr olur. Manevî şartlarına baktığımızda yine bütün ibadetlerin ihlasla yapılması, gösteriş ve riya gibi ibadeti yok eden hususlardan uzak durulmasının ne kadar önemli olduğunu anlamaktayız. Nitekim Allah (c.c.), gösteriş için namaz kılan kimse için “vay haline” ifadesini kullanmıştır. Aynı şekilde Hz. Peygamber'in “gerçek anlamda yoksul” olarak ifade ettiği, bütün ibadetlerini tam olarak yerine getirdiği halde kul hakkına girdiği için amel açısından iflas edip cehenneme girmeye mahkûm olan kimselerden olmamak için de çaba harcamamız gerekir.

Müslümanların bir kısmı Allah hakkıyla ilgili konularda hassas olmalarına rağmen kul hakkına aynı hassasiyeti göstermezler. Hâlbuki kul hakkı da dikkat etmemiz gereken çok önemli bir husustur. İşte Yunus Emre insanları bilinçlendirmek için bu konuya sık sık vurgu yapmaktadır.

Yunus Emre, Hz. Peygamber'in “Soğan ve sarımsak yiyen mescidimize yaklaşmasın” buyruğuna benzer ifadeler kullanmaktadır. Şiirlerinde namaz oruç gibi ibadetlerin gerçek derviş için bir hicap, yani Allah'a (c.c.) ulaşma konusunda birer engel olduğunu söylemektedir. Bu sözleri tek başına ele alındığında onun ibadete karşı olduğu düşünülebilir. Hâlbuki diğer beyitlerine bakıldığında, her Müslümanın beş vakit namazını kılması gerektiğini, namaz kılmayanın Müslüman olamayacağını açıkça söylediği görülmektedir. Dolayısıyla sözlerine bir bütün olarak bakıldığında onun bu sözleri, şeklen yapılan, özünü yitirmiş ve ruhunu kaybetmiş ibadetler için, aynı şekilde kul hakkına girmemek, ibadeti ihlasla yerine getirmek, ibadete riya ve gösteriş karıştırmamak ve ibadetle mağrur olmamak gibi hususlara vurgu yapmak için kullandığı anlaşılmaktadır.

Yunus Emre bir taraftan manevî ibadete vurgu yaparken, diğer taraftan da zahirî ibadete vurgu yapmayı ihmal etmemektedir. Aynı şekilde bir yandan kul hakkı üzerine dururken diğer taraftan da namaz gibi Allah (c.c.) hakkı olan ibadetlerin de ihmal edilmemesi gerektiğini sık sık dile getirmektedir. Namazın dünya ve ahiret saadeti için bir yol olduğunu söylemekte ve namazsız bir İslam'ın mümkün olmayacağını açıkça ifade etmektedir.

İbadetin kendisi kadar ibadeti yok eden hususların dikkate alınması da önemlidir; zira riya ve kibir gibi bazı hususlar ibadeti yok etmekle kalmaz, ibadet sahibinin günaha girmesine de sebep olur. İşte Yunus Emre diğer hususlarla birlikte şiirlerinde bu hususların üzerinde de sıkça durmaktadır. Allah (c.c.) hakkı ile kul hakkının her ikisi konusunda hassas olmanın gerekliliğine dikkat çekmektedir.

Kaynakça

- Buhârî, M. b. İ. (1987). *el-Cami'ü's-Sahih*. thk. Mustafa ed-Dîb. Beyrut, Dâru İbn Kesir.
- Çelik, A. (2015). *Yunus Emre'nin Şiirlerinde İman-İbadet-Ahlak Esasları*. Bursa, Emin Yayınları.
- Ceyhan, S. (2012). Ubûdiyyet. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (C. 42, ss. 43-44). İstanbul, TDV Yayınları.
- Ebû Dâvûd, S. b. E. b. İ. (2009). *es-Sünen*. Beyrut, Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî.
- Ezherî, M. b. A. (2001). *Tehzîbu'l-Luga*. thk. Muḥammed 'Avḍ Mir'ab. Beyrut, Dârü İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî.
- Hâkim, M. b. A. (1411). *el-Müstedrek âle's-Şaḥîḥayn*. thk. Muḥtafâ 'Abdu'l-kâdir 'Aṭâ. Beyrut, Dârü'l-Kütüb-i'l-İlmiyye.

- İbn Hanbel, A. (1995). *Müsnedü'l-İmâm Ahmed bin Hanbel*. Beyrut, Müessesetü'r-Risâle.
- İbn Kesîr, İ. b. Ö. (2000). *Tefsirü'l-Kur'ani'l-azîm*. thk. Mustafâ es-Seyyid Muhammed vd. Kahire, Müessesetü Kurtuba.
- İbn Mâce, M. b. Y. (2009). *es-Sünen*. thk. İsam Musa Hadî. Suûdî, Dârü's-Siddîk.
- İbn Teymiyye, A. b. A. (1426). *el-Ubûdiyye*. Beyrut, el-Mektebü'l-İslâmî.
- Kur'an Yolu Meali*. (2015). (H. Kahraman, M. Çağrıç, İ. K. Dönmez, S. Gümüş, Çev.). Ankara, DİB Yayınları.
- Müslim, b. H. (1991). *el-Cami'u's-Sahih*. Kahire, Dârü İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye.
- Nesâî, A. b. Ş. (1406). *es-Sünen*. Halep, Mektebetü'l-Maţbû'âti'l-İslâmiyye.
- Nesefî, A. b. A. (1419). *Medâriku't-Tenzîl ve Hâkâîku't-Te'vîl*. thk. Yûsuf 'Alî Budeyyî. Beyrut, Dârü'l-Kelimi't-Ṭayyib.
- Sinanoğlu, M. (1999). İbadet: Etimoloji ve Tanım. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (C. 19, ss. 233-235. İstanbul, TDV Yayınları.
- Tirmizî, b. İ. b. S. (1977). *es-Sünen*. Mısır, Şirketü Mektebeti ve Matba'ati Mustafâ el-Bâbî.
- Yûnus Emre. (2008). *Yûnus Emre Külliyyâtı, Yûnus Emre Dîvânı, Tenkitli Metin* (Haz. M. Tatçı). İstanbul, H Yayınları.

KİTAP İNCELEMELERİ

BOOK REWIEVS

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD)

Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty

E-ISSN: 2667 – 4424

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad>

Tür: Kitap İncelemesi
Kabul Tarihi: 04 Ağustos 2021

Gönderim Tarihi: 19 Haziran 2021
Yayımlanma Tarihi: 01 Ocak 2022

Atf Künyesi: Uca, A. (2022). Yusuf Yıldırım (2021), Yunus Emre'nin Karaman'daki Kültürel Mirası. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 5 (2021 Yunus Emre ve Türkçe Yılı Yunus Emre Hatıra Sayısı), 61-64.

DOI: <https://doi.org/10.47948/efad.954622>

YUSUF YILDIRIM (2021), YUNUS EMRE'NİN KARAMAN'DAKİ KÜLTÜREL MİRASI

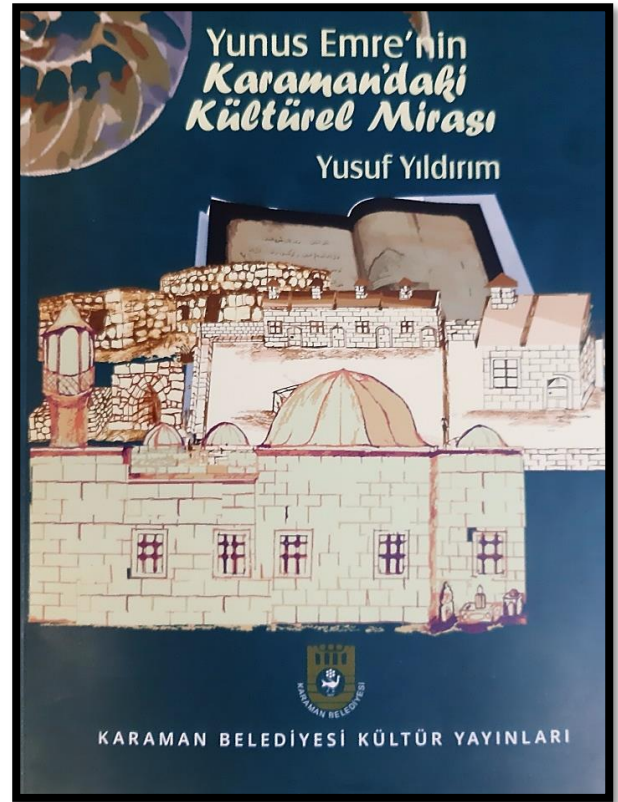
(Konya: Karaman Belediyesi Kültür Yayınları/Çimke Yayınları Baskı Tesisleri, 261s. ISBN: 978-605-74532-0-4)

Alaattin UCA*

Yunus Emre vefatının 700. yıldönümü nedeniyle 2021 yılında hem UNESCO tarafından anma ve kutlama programına alınmış hem de bu yıl Cumhurbaşkanlığımız tarafından “Yunus Emre ve Türkçe Yılı” ilan edilmiştir.

Dünyada ve Türkiye’de bilinen ve tanınan önemli şahsiyetlerden biri olan Yunus Emre, Anadolu’da pek çok yerde adı geçmesine rağmen Karaman için ayrı ve özel bir değerdir. Yunus Emre konusunda yaptığı seçkin çalışmalarıyla bilinen Karamanlı öğretmen ve yazar Yusuf Yıldırım’ın kaleme aldığı “Yunus Emre’nin Karaman’daki Kültürel Mirası” adlı eser Yunus ve Karaman ilişkisini ifade etmesi bakımından önem taşımaktadır.

Ön söz ve Teşekkürname ile birlikte kitaptaki konular altmış altı başlık altında izah edilmiştir. “Yunus’un İzinde”, “Karaman’a Gelen Yollar”, “Yunus’un Doğduğu Ev ya da İsmail Hacı Tekkesi”, “Yunus Emre Külliyesi”, “Divan-ı Yunus Emre Karaman Nüshası” adlı başlıklar ise kitabın bölümlerini oluşturmuştur. İndeks dâhil toplam iki yüz altmış bir sayfadan oluşan kitap Karaman Belediyesi’nin katkılarıyla 2021 yılının Nisan ayında Konya’da basılmıştır.

* Doç. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Karaman/Türkiye. E-Posta: alaattinuca@kmu.edu.tr,
Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-4211-6744>.

Yazarın da ifade ettiği gibi bu eser akademik bir çalışma değildir. Dolayısıyla bir tezi bir görüşü savunmaktan çok bir kültürü ortaya koyma iddiasındadır. Bu nedenle kitabı şekil yönüyle değil, içerik ve amacı bakımından değerlendirmek gerekir. Eserin en önemli amacı Yunus'un Karaman ile ilişkisini ve Karaman'daki kültürel mirasını ortaya koymaktır. Bunu da başarıyla gerçekleştirmiş ve bu hususta alana katkıda bulunmuştur. Yazar, Yunus Emre'nin Karaman'daki kültürel mirasını bütün yönleriyle ortaya koymuştur.

Yunus Emre'nin Karaman dışında Anadolu'da Eskişehir, Bursa, Aksaray, Manisa, Erzurum, Isparta, Afyonkarahisar, Sivas, Tokat ve Kırşehir gibi pek çok yerde hatta Azerbaycan'ın Şeki Şehri'nde kültürel mirasının bulunduğu bilinmektedir.

Ancak Karaman bu konuda adı geçen diğer yerlerden çok farklıdır. Yazarın bu kitapta ifade ettiği gibi Yunus Emre'nin Karaman'daki kültürel mirası oldukça zengindir ve şu unsurlardan oluşmaktadır:

1. İsmail Hacı Tekkesi ve Türbesi

Rivayete göre Yunus Emre'nin hem babası veya dedesi hem de oğlunun adı İsmail'dir. İsmail Hacı Tekkesi de Karaman'dadır. Bu konu ile ilgili olarak halk arasında anlatılanlara göre, İbrala'da İsmail adında bir çoban varmış. Ağası hacca gidince bütün işler onun üzerine kalmış. Ağanın hanımı da her gün sıkma yaparmış. İsmail de kendisine verilen sıkmaları yedikten sonra 'Bana iki sıkma daha yapın da sıcak sıcak ağaya vereyim' dermiş. Ağanın hanımı da İsmail'in utandığından fazla ekmek isteyemediğini düşünerek karnını doyurması için ona günde iki sıkma daha vermiş. İsmail de sıkmaları bir beze sarıp gidermiş. Ağa hacdan dönünce kendisini karşılamak için gelenlere 'Hacı ben değilim, İsmail hacıdır' demiş ve İsmail'in kendisine her gün sıkma getirdiğini söylemiş. Bundan sonra İsmail'in adı 'İsmail Hacı' olarak kalmış ve muhtemelen bu ad tekkeye verilmiştir.

Osmanlı arşivlerinde geçen bazı belgelerden anlaşıldığına göre de Yunus Emre'nin dedesi veya babası olan İsmail Hacı, Horasan'dan gelerek Karaman'da kendi adıyla anılan bir köy kurmuştur. Aynı köyden Yunus Emre adında bir zat, bir mezrayı Karamanoğlu İbrahim Bey'den satın almıştır.

Arşiv belgeleri ve yaklaşık yedi yüz yıldan beri söylenip gelen rivayetler Karaman'da İsmail Hacı Tekkesini ve Yunus Emre'yi işaret etmektedir. İsmail Hacı Tekkesi ve İsmail Hacı Türbesi, Karaman'daki ziyaret yerleri arasında bulunmaktadır.

2. Yunus Emre Camisi, Tekkesi, Türbesi ve Haziresi

Karaman'da bir de Yunus Emre Camisi bulunmaktadır. Ancak caminin etrafında var olduğu söylenen tekke, yazlık tekke ve içinde bulunan mermer havuz, çilehane denilen küçük odalar, sarnıç, imaret, şeyh evi, misafirhane, çeşme, gülistan, debbağ hane kırıshane ve mezarlık günümüze ulaşmamıştır. Bu külliyyeden yalnızca cami ve caminin yanındaki türbe ve hazire ayakta kalabilmiştir. Yunus Emre'nin kendi malından vakfettiği gelir ile kurulan imaret yaklaşık yirminci asrın ilk yarısına kadar işlevini sürdürmüştür. 1474 tarihli Yunus Emre Tekkesi vakıf kayıtlarında geçen 'Vakf-ı Zaviye-i Yunus Emre ibn-i İsmail el-meşhur bin Kirişçi Baba der nefsi-i Larende' ifadesi de Yunus Emre'nin Karaman ile ilişkisini göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

Yirminci asrın başlarında yayımlanan bir Osmanlı salnamesine göre de Karaman'da Kirişçi Baba Mahallesi'nde Kirişçi ya da diğer adıyla Yunus Emre Cami-i Şerifi ve zaviyesi mevcuttur. Cami-i Şerif kâgir, zaviye ise ahşaptır. Cami ve zaviyenin yılda 400 kuruş geliri vardır. Evkaf hazinesinden gelen 400 kuruşla birlikte toplam miktar 800 kuruş olup bu para imam, hatip, hafız, vaiz, müezzin, zaviyedar ve diğer hizmetliler için harcanmaktadır. Cami-i Şerifin içinde mübarek eşyadan Sakal-ı Şerif bulunduğu gibi bitişiğindeki ufacak bir hücre içerisinde Yunus Emre ile Tapduk Emre'nin kabirleri ziyaret edilmektedir. Cami içindeki avlusunda bir de sarnıç ve sayfiye olup, zaviye içerisinde ayrıca mevcut olan havuz ile yeşillik görülmektedir. Caminin inşa tarihi Miladi 1349-1350 senesidir.

İbrahim Hakkı Konyalı, eskiden Karaman'da Yunus Emre Camisinin yakınından geçen derenin Porsuk Deresi adıyla anıldığını yazmıştır ki bu da yakınında Yunus Emre'nin mezarının bulunduğu iddia edilen Porsuk Çayı'nı hatırlara getirmektedir.

Sapancalı Hasan Hüsnü 1922 yılında kaleme aldığı eserinde Karaman'da Yunus Emre Türbesi'nin çok ziyaret edilen bir yer olduğunu, avlusunda sarnıç, bahçesinde alçıdan bir havuz bulunduğunu, kendisi buna inanmasa da halkın bu türbenin Yunus Emre ve Tapduk Emre'ye ait olduğuna inandığını yazmıştır. Sapancalı, Porsuk Çayı'nın Sakarya Irmağı'na karıştığı yerden bahsederek bu konuda polemige girmiştir. Sapancalı, bu ifadeleriyle aslında 20. yüzyılın başlarında Karaman'da Yunus Emre Türbesi'nin mevcut durumunu ve halkın buraya bakış açısını dile getirmiştir.

1960'lı yıllarda Karaman'a gelen Süheyl Ünver, Yunus Emre Camisinin özgün kısımlarının Karamanoğulları dönemine ait olduğunu ve caminin haziyesinde 14. ve 15. yüzyıllardan kalma mezar taşları bulunduğunu ve Yunus Emre'nin soyunun Karaman'da devam ettiğini ifade etmiştir. Yusuf Yıldırım'a göre Yunus Emre Camisinde 14. yüzyıla ait izler mevcuttur. Mihrap ve yakınında bulunan bir kitabe parçası bu izlenimi vermektedir. Ayrıca türbe ile cami arasında bir zikirhane olduğu da gözden kaçmamaktadır.

Yılmaz Önge de bir makalesinde Yunus Emre'ye ait olduğu ileri sürülen yirmiden fazla makam, mezar ya da türbeden en eskisinin Karaman'da bulunduğunu vurgulamıştır.

Durmuş Ali Gülcan ise İbrahim Aczi'ye atfen Karaman'da Yunus Emre'nin mezar taşının üzerinde 'Kelime-i Tevhid' yazılı olması nedeniyle duyulan saygıdan dolayı Karaman müftülerinden Şühidizade tarafından bulunduğu yerden kaldırılarak kendi evi yakınında bir çeşmeye konulduğundan bahsetmiştir.

Yusuf Yıldırım, 1980'li yıllarda Orta Asya ülkelerinin birinden Yunus Emre'yi ziyaret için kabile ile gelen bir kişinin 'Yunus burada ise kapıyı bana açar' diyerek kilitli kapıyı anahtarsız açıp içeri girdiğini bizzat görgü tanığının ağzından anlatmıştır. Yıldırım ayrıca Mal Müdürlüğü Gelir Memuru Ethem Efendi ve Kodabeyler'in gelini Ayşe Nine'nin Yunus Emre ile karşılaşmalarını yazıp bir de tekkedeki abdest güğümlerinin zikrinden bahsetmiştir ki bunlar da kitaba mistik bir hava vermiştir.

Yusuf Yıldırım'a göre Yunus Emre Camisi haziyesi ile İsmail Hacı Tekkesi'nde birbirinin aynı mezar taşlarının bulunması tesadüf değildir. Bu benzerlik her iki mekân arasındaki bağın da göstergesidir.

3. Yunus Emre Divanı Karaman Nüshası

Karaman'daki Yunus Emre Külliyesi'nde bir kütüphane olduğu eski kayıtlarda geçen hafız-ı kütüb adlı bir görevlinin varlığından anlaşılmaktadır. Yirminci asrın başlarında şeyh seçiminde yaşanan bazı sorunlardan dolayı kütüphane dağıtılmıştır. Bu kütüphanenin en önemli kitabı Yunus Divanı'dır. Bu divan tekke yapılan zikirlerde okunmuştur. Kütüphane dağıtılınca bu divan karışıklık sonucunda şeyh olan Hacı Bekir Efendi'nin eline geçmiştir. Ondan da Kayserilizade Bahri Efendi'ye ve bilahare onun oğlu Baha Kayserilioğlu'na intikal etmiştir. Onun Milli Kütüphaneye verdiği fotoğraflar üzerinden bu divan Yusuf Yıldırım tarafından günümüz alfabesine aktararak okuyucuların istifadesine sunulmuştur.

Yunus Emre Divanı Karaman Nüshası en eski Yunus Emre divanıdır. Bir şehrin adıyla anılan tek divan budur. Aynı şekilde bir tekkeye ve de Yunus Emre Tekkesi'ne ait olan tek divan da yine budur.

4. Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesindeki Kayıtlar

Evliya Çelebi 1671 yılında Karaman'a gelmiştir. Seyahatnamede, Kirişçi Baba Camisinde Yunus Emre Hazretlerinin mezarının bulunduğunu ve Yunus Emre'nin Türkçe tasavvufane ebyat ve eş'âr-ı ilahiyatının meşhur olduğunu yazmıştır. Böylece Evliya Çelebi, Yunus Emre'nin tasavvuf ehli olduğunu, ilahi temalı beyitler ve şiirler yazdığını, bu yönüyle tanınıp bilindiğini, mezarının da Karaman'da Kirişçi Baba Camisinde yer aldığını yüzyıllar önce literatüre geçirmiştir.

Yunus Emre de yazmış olduğu "Kiriş" şiiriyle kendisinin bu mesleği yani kirişçiliği icra ettiğini, kirişin Mevlana'nın saz sohbetlerinde çalınan telli sazlarda kullanılan bir nesne olduğunu dile getirmiştir.

Karaman'daki Yunus Külliyesi'nde debbağ hanenin bulunması da taşların yerine oturduğunu yani Yunus Emre'nin Karaman coğrafyasında yaşadığını göstermektedir.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki Yusuf Yıldırım bu kitabıyla Yunus Emre'nin Karaman'daki kültürel mirasını delilleriyle ortaya koyup tanıtmıştır. Yunus Emre'nin Karaman ile ilişkisini yeterince izah etmiştir.

Bu güzel eserin ortaya çıkmasına vesile olan başta yazar Yusuf Yıldırım olmak üzere esere katkıda bulunan, basımında ve yayımında emeği geçen herkesi kutluyor, sağlık ve mutluluklar diliyorum.

TOPLANTI ÖZETİ

MEETING SUMMARY

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD)

Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty

E-ISSN: 2667 – 4424

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad>

Tür: Toplantı Özeti
Kabul Tarihi: 19 Haziran 2021

Gönderim Tarihi: 19 Haziran 2021
Yayımlanma Tarihi: 01 Ocak 2022

Atıf Künyesi: Uca, A. (2022). Karamanlı Şairlerden Yunus'a Şiirler. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 5 (2021 Yunus Emre ve Türkçe Yılı Yunus Emre Hatıra Sayısı), 65-73.

KARAMANLI ŞAİRLERDEN YUNUS'A ŞİİRLER

Alaattin UCA*

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesinin 14. kuruluş yıldönümünde Yunus Emre ve Türkçe Yılı etkinlikleri kapsamında 27 Mayıs 2021 Perşembe günü düzenlenen “Karamanlı Şairlerden Yunus’a Şiirler” programına Karamanlı şairler ve yazarlar katılmıştır. Yazarlar kitap sergisiyle eserlerini okurlarıyla buluştururken, şairler de şiirlerini okumuştur. Ayrıca türküler seslendirilmiştir. Programda okunan türkü ve şiirlerin yanı sıra programda yer almasına rağmen süre sınırlı olduğu için okunamayan şiirler de burada okuyucularımızın istifadesine sunulmuştur.

Programa katılan şair ve yazarlara Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi (KMÜ) Rektörü Prof. Dr. Namık Ak tarafından onurluk takdiminde bulunulmuştur.

* Doç. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Karaman/Türkiye. E-Posta: alaattinuca@kmu.edu.tr,
Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-4211-6744>.

Programda sahne alan şairler ve şiirleri şunlardır:

1. Ahmet Tekin (Âşık Onguni):

Mehmet Bey Yunus

Karaman'ın dört yanında çağlayan
Selimiz Mehmet Bey, deremiz Yunus.
Dostlukları bir birine bağlayan
Kolumuz Mehmet Bey, yârimiz Yunus

Obalarda koyun kuzu meleşir,
Âşıkları bir dergâhta buluşur,
İnsanımız gece gündüz çalışır,
Balımız Mehmet Bey, arımız Yunus,

İki can bir olmuş, Mevla'ya âşık,
İkiliğe düşman, birliğe beşik.
Ufuklardan kopar gelir bir ışık,
Yolumuz Mehmet Bey, nurumuz Yunus.

Aktekke Manazan tarih yapımız,
Ecdadı atayı sever hepimiz,
Gelene açıktır bizim kapımız,
Kalemiz Mehmet Bey, kuramız Yunus.

Karadağ'dan Toroslara eteği,
Hisar yaptı, orda kurdu otağı.
Nice âlim ozanların yatağı,
Ulumuz Mehmet Bey, pirimiz Yunus.

Yüreklerde sevgi ateşi yakar,
Ayırmaz insanı bir gözle bakar,
Sanırsın sonradan oyunu çıkar,
Falımız Mehmet Bey, sırimiz Yunus.

Birisi var erenlerin iyisi,
Birisinde yiğitliğin mayası,
Bin iki yüz yetmiş yedi Mayıs'ı,
Dilimiz Mehmet Bey, çıramız Yunus.

Mehmet Bey'in Türkçe ferman sözünden,
Yunus Emre'm yaş doldurur gözünden,
Onguni bir türkü söyler sazından,
Telimiz Mehmet Bey, yöremiz Yunus.

Sözler ve Beste: Ahmet Tekin (Âşık Onguni)

Benden İçeri

Severim ben seni candan içeri,
Yolum vardır, bu erkândan içeri.
Beni bende demen, bende değilim,
Bir ben vardır bende benden içeri.

Beni benden alana, ermez elim,
Kim kadem basa sultandan içeri.
Tecelliden nasip erdi kimine,
Kiminin maksudu bundan içeri.

Senin aşkın beni benden alıptır,
Ne şirin dert bu, dermandan içeri.
Geçer iken Yunus şeş oldu dosta,
Kim kaldı kapıda andan içeri.

Sözler: Yunus Emre
Beste: Ahmet Tekin (Âşık Onguni)

2. Ali Ağır:

Aşkın Nuru Yunus Emre

Buğdaya denk midir inci tanesi?
Himmete sırt döner âdemdir Yunus.
Nedamet kor olur, yanar sinesi,
Hüznünden Mecnun'dur, Kerem'dir Yunus.

Çile yokuşunda yükür ezgiler,
Sabır tezgâhında nakış duygular,
Tapduk dergâhında erir kaygılar,
Erenler yurdunda iremdir Yunus.

Tenhâda ağlaşır seher yeliyle,
Hisleri can bulur sevgi diliyle,
Dertleşir zambağı, karanfiliyle,
Bir gün sümbül, bir gün çiğdemdir Yunus.

Gönülden sevene bir ömür yetmez,
Seven, sevdiğini nasıl zikretmez?
Sevda yolculuğu mezarda bitmez,
Gül'ün yaprağında şebnemdir Yunus.

Bir nefes süzülür mânâ çağından,
Gölgeler dağılır hiçlik bağından,
Zirvesi sır olan hikmet dağından,
Ilgıt ılgıt esen meltemdir Yunus.

Güneşe tutulan neylesin ayı,
Bir hırka, bir tespih dünyadan payı,
Aşkla aydınlanır gönül sarayı,
Marifet ufkunda âlemdir Yunus.

Gözlerden karanlık perdeler kalkar,
Hakikat burcundan sonsuza bakar,
Gönül kanatlanır, sidreye çıkar,
Aşk harfsiz yazan kalemdir Yunus.

Ali Ağır

3. Ercan Şahin Doğaner:

Yunus Olmalı

İlim almak için bismillah deyip
Gireceğin yerde, Yunus olmalı.
Şu azgın nefsin zincire vurup
Duracağın yerde Yunus olmalı.

Yanık yüreklere bir ab-ı hayat,
İlimdedir, irfandadır saltanat.
Muhabbetle, meşkle, uzun bir hayat,
Süreceğin yerde, Yunus olmalı.

Edebin timsali, gönül mimarı,
Aşkla olsun insanlığın imarı,
Karaman'ım gibi sevgi diyarı,
Kuracağın yerde, Yunus olmalı.

Edebi aynada gör ahvalini,
Edeple, erkânla süsle dilini,
Muhammedi aşkla, seç menzilin,
Varacağın yerde, Yunus olmalı.

Bu mecliste giydik ilim fesini,
Doğaner'im yüklen ar küfesini,
İmanı kâmile son nefesini,
Vereceğin yerde, Yunus olmalı.

Ercan Şahin Doğaner

4. Hasan Özunal:**Bizim Yunusa Arzuhal**

Bin parçaya bölsek de seni,
Bölüşemedik...
Çağlara bir ışıksın ama
Bilişemedik.
Dünyayı kaplayan sevgine,
Bir yerlerden ilişemedik.
Adımı bir tuttuk alıçla, odunla ve heybeyle...

Sen çağlardır,
Hakkı gösterdin bize.
Molla Kasım bile geldi gerçeğe,
Bir anda dize.
Bin bir akıbet,
Getirmedi bizi kendimize.
Gönül anlamaz ki sevgiyi sade dinlemeyle...

“Benim işim sevi için” diyorsun ya sen,
Biz o sevgileri nelere bağladık,
Ah bir bilsen...
Şaşarsın, hâli pür melalimizi
Bir kenardan görseñ,
Amelsiz sıratı müstakim bulunmuyor, istemeyle...

Kimi mezarın burada der,
Kimi türben şurada.
Haşa çıkardılar mübarek adını,
Sanki mezada.
Nefesin yüzyıllardır,
Havada suda ve karada.
Gönül paklanmıyor ki sade maddi beslemeyle.

Tesellidir beş kıta yedi iklimde,
Anılıyor adın.
Çağlar evvel bizi biliyordun,
Sen de unutulmadın.

Nadir de olsa bazı gönüllerde,
Sürüyor saltanatın.
Fikirlerin yaşamalrı,
Çözüm olmuyor sade seni sevmeye...

Hasan Özunal

Ey Sevgili...

Ey sevgili,
Bir halin var ki
Karadağ kadar mağrur,
Karadağ kadar görkemli,
Karadağ kadar gizemlisin,

Bir yanın var ki
Hacı Baba Dağı kadar yakın,
Hacı Baba Dağı kadar başı dumanlı,
Hacı Baba Dağı kadar da muhteremsin.

Elma kadar güzel kokar.
Divle peyniri kadar lezzetli,
Ermenek helvası kadar tatlı,
Arabaşı çorbası kadar rayihalisin.

Bütün yollar sana çıkar,
Doğu, batı, kuzey, güney.
Bir yanın engin bir ova,
Bir yanın aşılması güç dağlarsın.

Yüzünde tarihin derin izleri,
Bağrında geçmişin karanlık gizleri,
Dilinde evliyalarının güzel sözleri saklıdır.

Ey sevgili!
Gürlük suyu gibi coşkun,
Ermenek gölü gibi dingin,
Sertavul Yaylası kadar serin,
Tüm çağları yaşamış olgun ve erginsin.

Sen ipekyolu kervanlarına hancı,
Sen evliyalara karargâh,
Sen devlet kuranlara otağ,
Sen tatlı dili ile konuşanlara yurt,
Sen hakkı savunanlara vatansın.

Ey sevgili sen;
Cansın,
Sen yaşayan ve yaşatansın.
Sen Karamansın...

Hasan Özunal

5. Hikmet Elitaş:

Bizim Yunus

Kalkıp bu gün sana geldim koşarak,
Seller gibi çağlayarak, coşarak,
Hak aşkıyla benliğimi aşarak,
Bağrı yanık bir aciz kul say beni.
Bizim Yunus, koca Yunus, duy beni.

Biraz toprak, biraz suyum iç-içe,
Terk eyledim nefsi, büründüm hiçe...
Güneş vurur, balçık döner kerpice,
Benliğimden çıkar beni, soy beni,
Bizim Yunus, koca Yunus, duy beni.

Aşk odunda yanıp yanıp kül olsam,
Dost çiğnese, toprak olsam yol olsam,
Dergâhında ömür boyu kul olsam,
İsterisen eşliğine koy beni,
Bizim Yunus, koca Yunus duy beni.

Hikmet Elitaş

Bilmez Yunus'u

Divanı dergâha varıp
Girmeyen bilmez Yunus'u...
Sinesi aşk ile çarpıp
Vurmayan bilmez Yunus'u.

Hakkın miskin kulu Yunus,
Hâk aşkıyla dolu Yunus.
Erenlerin yolu Yunus,
Ermeyen bilmez Yunus'u.

Senlik, benlik kayırmadan,
Yaratılanı kırmadan,
İnsanları ayırmadan,
Sarmayan bilmez Yunus'u.

Kalpte iman, dilde şükür,
Eksik olmaz Hakkı zikir,
Düşünerek; akıl fikir,
Yormayan bilmez Yunus'u.

Kişi bilse gayesini,
Alır sevgi payesini...
Yunus'ça aşk mayasını
Karmayan bilmez Yunus'u.

Tapduk eşliğine yatmış,
'Nefes' diye el uzatmış...
Mevla'm ne güzel yaratmış,
Görmeyen bilmez Yunus'u.

Düşünüp dünü, yarını,
Akıtıp aşkın terini,
İkiliğin defterini,
Dürmeyen bilmez Yunus'u.

Suyum alçaktan çekerim,
Dönüp yükseğe dökerim,
Sorun ben neler çekerim,
Sormayan bilmez Yunus'u.

Kişi benliğinden geçip,
Coşkun sellere karışıp,
Dostun vaslına erişip,
Varmayan bilmez Yunus'u.

Hikmet Elitaş

6. İbrahim Şaşma:**Yunus'un Dilinden**

Aramayın uzakta, gönüller barkım benim.
Kaç asır geçti belki, çıkmadı kırkım benim.
Kalplere şavkı vuran, bir çıranın isiyim.
Ben külün közlenmesi, ben ki suyun sesiyim.

Ben cihana bir lütuf, cemreyim düşen kalbe,
Bezm-i Elest'ten beri, uydum ilahi celbe,
Ben yürüdüm aşk ile aşk benimle yürüdü.

Karlı dağın burcunu, muhabbetim bürüdü,
Beylik için aramam, sırça köşkü sarayı,
Tek şartım var aşk ile açmamaktır arayı.

Ne incine gönüller, ne incite can canı,
İnsanın kendiyleymiş, en büyük imtihanı.
Yaşanmış yaşanmamış, ben ki cümle andayım,
Türk dilinin başkenti yurdum Karaman'dayım.

Geldim ki Âdem hırsa, sapmasın diye geldim,
Kabilce bir kıyamet, kopmasın diye geldim.

Görmem akı karayı, ruhun rengine baktım,
Muhabbet pınarından ey hak diyerek aktım.

Bir icazet almışım, pirim Tapduk Emre'den,
Aşk ile bir nefesmiş, bir ömrü ömreden.

Aramayın beni hiç, kara toprak içinde,
Ben ki saklıyım canlar, neden nasıl niçinde.

Kim ki edep hayada, kim ki aşta ilimde,
Yüreğinde yüreğim, eli vardır elimde.

İstediğim hu sesi, ne sultan ne bey sesi,
Nefesim olur benim, bu duyduğum ney sesi,

Yaşanmış yaşanmamış, ben ki cümle andayım,
Türk dilinin başkenti yurdum Karaman'dayım.

Yunus denile bana, derviş dendi can dendi,
İlahi bir nara düş, yananlarla yan dendi.

Yunus denile bana, eren dendi, pir dendi,
Bir iğnenin gözünden, gel içeri gir dendi.

Yunus denile bana, yüküm ki aşktan hâsıl,
Ben değilmişim meğer bende biz imiş asıl.

Yunus denile bana, sözüm özümdür benim,
Yandırandır hak beni, külde közümdür benim.

Dokun kalbine âdem, Yunus aşk olan yerde,
Dokun açılısın artık, hakla aranda perde.

Kaç mezar kazılmıştır, kaç vilayette hem de
Aşkını unutursanız, ben ölürüm o demde.

Yaşanmış, yaşanmamış ben ki cümle andayım,
Türk dilinin başkenti yurdum Karaman'dayım.

İbrahim Şaşma

7. Mestan Karabacak:

Yunuslayın

Söz divanı kurulanda,
En başta Yunus oturur.
Dile destur verilende,
Cümleyi Yunus bitirir.

Hayır söyler, rahmet okur,
Tezgâhında mana dokur.
Boynu bükük, miskin, fakir
Sözleri muştı getirir.

Daim açık gönül gözü,
Dilinde Çalap'ın sözü,
İslam'ın aydınlık yüzü,
Bizi huzura götürür.

Benliği yakıp geçerek,
Nefsini yıkıp geçerek,
Fâni dünyadan geçerek,
Ruhun Ukba'ya götürür.

Taşkın gönlü sığmaz kaba,
Elde asa, sırtta aba,
Dolaşarak oba oba,
Canlara umut götürür.

İlim, irfan diye diye,
Yalın ayak, yürür yaya.
Hakikati yaya yaya,
İzi Mevla'ya götürür.

Görklü Tanrı'nın yolunda,
“Ya Muhammed” var dilinde,
Yaşamış kendi halinde,
Yolu Uçmağa götürür.

Emaneti sağlam tutmuş,
Malı, maddeyi unutmuş,
Dünyayı geriye atmış,
Çalışır, eksik yetirir.

Gönül mamur etmek işi,
Umursamaz yazı-kışığı,
Sevilen erdemli kişi,
Gönül tahtında oturur.

Gâh boşalmış, gâhi dolmuş,
Gâh aramış, gâhi bulmuş,
Yesevî'den öğüt almış,
Çalışır gayret artırır.

Tapduk Emre, Yunus Emre,
Gönüllere düşer cemre,
Teslimiyet ulu emre,
Bizi cennete götürür.

Göynür gönlü, yanar özü,
Kılıç gibi keskin sözü.
Birliğe çağırır bizi,
Bozgunculuğu bitirir.

Canan diye Rabb'i seçmiş,
O yolda canından geçmiş,
Aşkın şarabını içmiş,
Esrüklük cezbe getirir.

Allah'ın sevgili kulu,
Garipçedir, tevazulu,
Açtığı yol dolu dolu,
Yolcusuna şan getirir.

Bu yıl “Yunus Emre Yılı”,
Halis Türkçe söyler dili,
Mekânı Karaman ili,
Cennet bağında oturur.

Mestan Karabacak

8. Öcal Uzunay

Bana Anadolu'yu Çiz

Bana bir resim çiz ressam...
Dağları tepeleri yemyeşil vadileri,
Gölleri denizleri ve ovaları,
Bana Anadolu'yu çiz ressam.

Bana bir resim çiz ressam...
Bana simsiyah doruklar çiz,
Tepelerinde kar olan.
Kara gözlü askerler çiz, soğukta donan.
Bana Erzurum'u Sarıkamış'ı çiz,
Bana Anadolu'yu çiz ressam.

Bana bir resim çiz ressam...
Bana şehit kanlarıyla,
Kızıla boyanan topraklar çiz.
Bana Çanakkale'yi Gelibolu'yu çiz.
Gözleri Akdeniz gibi mavi yüreği,
Karadeniz gibi kabarmış Mustafa Kemal'i çiz.
Bana Anadolu'yu çiz ressam...

Bana bir resim çiz ressam...
Bana garip bir yolcu çiz,
Avuçları göğe bakan.
Bana bir ana çiz gözünden yas akan.
Bana Konya'yı, bana Karaman'ı,
Bana Mevlana'yı, Yunus'u çiz,
Bana Anadolu'yu çiz ressam.

Bana bir resim çiz ressam...
Etrafı denizlerle çevrili,
Cennet kokan bir ülke çiz.
Gözleri boncuk bakan kızlar,
Elleri koynunda analar çiz.
Bana Anadolu'yu çiz ressam...

Bana bir resim çiz ressam...
Ayı ve yıldızları çiz,
Bana Kocatepe'yi Sakarya'yı çiz,
Şu yüzümdeki çizgileri çiz,
Ben Anadolu'yum ressam...

Öcal Uzunay

9. Özden Mısırlıoğlu Uysal:

Sılam Sılam Karaman

Larende'den çıkıp Akyokuş'a insem,
Kazalpa'dan geçip Çamlığa geçsem,
Buz gibi suyundan yudum yudum içsem,
Telli duvaklısından yarimi seçsem,
Sılam sılam deyu Karaman.

Al-yeşilli elmalar elimde,
Mor fistanlı yarin belinde,
Hecceler türküsü hep dilimde,
Gündüz hayalimde, gece düşümde,
Sılam sılam deyu Karaman.

Gitsem Yunus Emre'yi Mehmet Bey'i görsem,
Düşler kurup hayırlara yorsam,
Mevlam, Mevlam diye dualar etsem,
Hasretliğim biter mi diye sorsam,
Sılam sılam deyu Karaman.

Arabası çorbası içip pişmaniye çeksem,
Cevizli batink yesem üstüne çayımı içsem,
Mayalıyı peynirli sıkıp azığımı beze,
Kuzine içine san patatesleri atsam,
Sılam sılam deyu Karaman.

Devramberimi alıp istasyona gitsem,
Taze nohutları oradan dersem,
Hisar'dan geçip, Kale'ye varsam,
Salça kaynatıp bulguru savursam,
Nazlı nazlı uçurtmalarımı da uçursam,
Sılam sılam deyu Karaman.

Siyahser'e, Arapoğlu'na Aktekke'ye gitsem,
Hatuniye'yi, İbrahim Beyi de ziyaret etsem,
Sokaklarda vefalı komşularımızı görsem,
Simitçi Niyazi'yi, Muammer Baran'ı yâd etsem,
Çocukluğuma şimdi tekrar geri dönsem,
Sılam sılam deyu Karaman.

Özden Mısırlıoğlu Uysal

10. Sadettin Bulut:

Biz

Öz Türkçedir bizim anadilimiz,
Türk, Türkçe konuşur, diyenleriz biz.
Gayemiz uygarlık bilim yolumuz,
Kültürü sanatı yayanlarız biz.

Karaman Türkleri, Salur boyundan,
Gelmişz bilelim Oğuz soyundan,
Âşıktır halk geçmez, Mehmet Bey'inden,
Karamanoğlu'nu sayanlarız biz.

Estirmiş, Yunusun sevgi yelini,
Sakınmış kırıcı sözden dilini,
Seçmiş hoşgörüyü, sevgi yolunu,
Dostluk ilkesini koyanlarız biz.

Erenler yurdundan selam kullara,
Saygımız var, özden bütün dillere,
Yunusun kokusu sinmiş güllere,
Kalpleri sevgiyle yuyanlarız biz.

Bulut'un sözünde yoktur bahane,
Anlatır gerçeği, halka şahane.
Yunusla Mevlana bedel cihana,
Ünümüzle gurur duyanlarız biz.

Sadettin Bulut

BİLİMSEL HABER

SCIENTIFIC NEWS

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD)

Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty

E-ISSN: 2667 – 4424

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad>

Tür: Bilimsel Haber
Kabul Tarihi: 03 Aralık 2021

Gönderim Tarihi: 28 Kasım 2021
Yayımlanma Tarihi: 01 Ocak 2022

Atf Künyesi: Muşmal, H. (2022). Yunus Emre'nin Vefatının 700. Yıl Dönümü Anısına "Karaman Uluslararası Yunus Emre ve Türkçe Bilgi Şöleni" (07-09 Ekim 2021). *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 5 (2021 Yunus Emre ve Türkçe Yılı Yunus Emre Hatıra Sayısı), 74-75.

Yunus Emre'nin Vefatının 700. Yıl Dönümü Anısına

"KARAMAN ULUSLARARASI YUNUS EMRE VE TÜRKÇE BİLGİ ŞÖLENİ"

(07-09 Ekim 2021)

Hüseyin MUŞMAL*

Yunus Emre'nin Vefatının 700. Yıl Dönümü Anısına
KARAMAN ULUSLARARASI YUNUS EMRE VE TÜRKÇE BİLGİ ŞÖLENİ
07-09 EKİM 2021

ÖNEMLİ TARİHLER
Bilgi Şöleni Tarihi: 07-09 Ekim 2021
Son Başvuru/ Özet Gönderim Tarihi: 01 Ağustos 2021
Kabul Edilen Bildirilerin İlan Tarihi: 15 Ağustos 2021
Tam Metin Gönderim Tarihi: 30 Ekim 2021

Başvurular çevirim içi yapılacaktır.
<https://kmu.edu.tr/turkdilsem/form/74>

Bilgi Şöleni Konu Başlıkları
Türk Dili
Türk Edebiyatı
Türk Adı Bilimi
Türk Kültürü
Türk Tarihi
Türk Halk Bilimi
Türk Mimarisi
Türk Sanatı
Türk Coğrafyası
ve
Yunus Emre Araştırmaları

<https://kmu.edu.tr/turkdilsem/tr>

07-09 Ekim 2021 tarihleri arasında Karaman'da Yunus Emre'nin Vefatının 700. Yıl Dönümü Anısına "Karaman Uluslararası Yunus Emre ve Türkçe Bilgi Şöleni" adıyla bir etkinlik düzenlenmiştir.

Bilindiği gibi 2021 yılı Yunus Emre'nin vefatının 700. yıl dönümü anısına UNESCO anma ve kutlama yıl dönümleri arasına alınmıştır. Ayrıca 30 Ocak 2021 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan Cumhurbaşkanlığı genelgesi ile Cumhurbaşkanımız Sayın Recep Tayyip Erdoğan tarafından 2021 yılı, Yunus Emre ve Türkçe Yılı ilan edilmiştir.

Genelgede, Yunus Emre'nin şiirlerinde insan ve doğa sevgisini, hoşgörü, kardeşlik ve barış kavramlarını en duru Türkçe ile işlediği ve bu şiirlerle din, dil ve ırk ayrımı gözetmeksizin tüm insanlığa seslendiği ifade edilmektedir. Bu genelge ile "Yetmiş iki millete bir göz ile bakmak" ilkesi ve cihanşümul insanî değerler üzerine inşa edilmiş felsefesiyle Yunus Emre'nin hem insanlığa ortak bir değer olarak takdim edilmesi, hem de ülkemiz kamuoyuna bir kez daha hatırlatılması amacıyla 2021 yılının 'Bizim Yunus' yılı olarak anılması öngörülmektedir. Ayrıca Yunus Emre'nin

mirası olan din dili ve Türkçenin önemini vurgulanması; Türkçenin üst anlamda bir medeniyet dili

* Prof. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Rektör Yardımcısı / Edebiyat Fakültesi Dekanı, Karaman/Türkiye.
E-Posta: hmusmal@kmu.edu.tr, Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-3137-0069>.

kimliğiyle bilinçli ve doğru kullanımının sağlanması amacıyla ‘**Dünya Dili Türkçe**’ adıyla yurt genelinde/ yurt dışında kampanyaların tertip edilmesi kararlaştırılmıştır.

Bu bağlamda 2021 yılı içerisinde Karaman’da yapılan çok sayıda faaliyet arasında, Karaman Valiliği, Türk Dil Kurumu ve Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi işbirliğinde **07-09 Ekim 2021** tarihleri arasında Yunus Emre’nin Vefatının 700. Yıl Dönümü Anısına “**Karaman Uluslararası Yunus Emre ve Türkçe Bilgi Şöleni**” adıyla bir bilim şöleni gerçekleştirilmesi düşünülmüştür. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Rektörü Sayın Prof. Dr. Namık AK’ın himayesi doğrultusunda ortaya çıkmış olan bu düşünce, Türk Dil Kurumu, Yunus Emre Enstitüsü, Karaman Valiliği ve Karaman Belediyesince desteklenerek Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi tarafından hayata geçirilmiştir.

Sempozyum çağrısı öncesinde başkanlığımızda, akademisyen ve görevlilerden oluşan bir düzenleme kurulu tertip edilmiştir. Sempozyum düzenleme kurulu sekretaryasını KMÜ Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü’nden Dr. İsmail AKKAŞ ve Tarih Bölümü Araştırma Görevlisi Emre KOÇ yürütmüştür. 01 Ağustos 2021 tarihine kadar, bildiri başlık ve özetleri kabul edilmiş, özetler alanlarına göre bilim kurulunda görevli akademisyenlere gönderilmiştir. Sempozyum takvimi doğrultusunda ilan edilen çağrıya 120 civarında başvuru yapılmış, bildiri özetleri kör hakem metodu ile iki ayrı hakeme gönderilmek suretiyle incelenmiş, gelen hakem raporları doğrultusunda 105 bildiri sunuma uygun görülmüştür. Bilim kurulunca kabul edilen bildirimler 15 Ağustos 2021 tarihinde ilgili internet sayfamızda ilan edilmiştir.

07-09 Ekim 2021 tarihlerinde Karaman’da Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Yunus Emre Yerleşkesi’nde gerçekleştirilen bilgi şöleni “Tarih, Dil, Edebiyat, Sanat Tarihi, Sosyoloji, Psikoloji, İslami ilimler, Güzel Sanatlar, İletişim, Felsefe, Müzikoloji gibi çok sayıda disiplinden 40’a yakın kurumdan 130 civarında katılımcının iştirakiyle 24 ayrı oturumda gerçekleştirilmiştir. Sempozyumun başlangıç oturumundan önce KMÜ Sanat, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Öğretim Üyesi Derya KONUK tarafından “*Kayadan Dokuya Halı Sergisi*” adıyla bir sergi düzenlenmiştir. Sempozyum, ev sahibi kurum olan KMÜ Rektörü Sayın Prof. Dr. Namık AK’ın açılış konuşmasının ardından Türk Dil Kurumu Başkanı Sayın Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN’in “Türkçenin Yazı Dili Oluşu Süreci ve Yunus Emre” adlı açılış tebliğiyle başlamış ve iki gün boyunca dört ayrı salonda yapılan 24 oturumla devam etmiştir. Kapanış oturumunda tarafımdan geniş bir değerlendirme yapılarak, katılımcıların talebi doğrultusunda bilgi şöleninde sunulan bildirimlerin hakem sürecinden geçirildikten sonra yayımlanacakları ifade edilmiş ve bu konuda hemen çalışmalara başlanmıştır. Sempozyumun üçüncü günü olan 9 Ekim 2021 tarihinde Karaman’ın tarihi ve turistik mekânları olan Karaman Müzesi, Karaman Kalesi, Nalıncılar Evi, Tartanlar Konağı, Yunus Emre Türbesi, Mader-i Mevlana, Akköprü-Yeşildere, Manazan Kaya (Mağaraları) Yerleşimleri, Taşkale Tahıl Ambarları gibi alanlara bir bilimsel gezi yapılarak söz konusu bilgi şöleni başarıyla tamamlanmıştır. Bilgi Şölenimize bildirimleri ile katkı sunan, bizatihi Karaman’a gelerek sunumlarını gerçekleştiren katılımcılarımıza özellikle minnettarız. Bu vesileyle katılımcılara Karaman’ı yakından tanıtma fırsatını veren bizleri destekleriyle, teşvikleriyle sürekli cesaretlendiren KMÜ Rektörü Sayın Prof. Dr. Namık AK’a, Rektör Yardımcıları Prof. Dr. Murat ERTEKİN’e ve Prof. Dr. Dursun ODABAŞ’a teşekkürlerimizi sunuyoruz. Yine KMÜ Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Başkanı Prof. Dr. Mehmet MERCAN, Dekan Yardımcısı Doç. Dr. Alaattin UCA şahsında düzenleme kurulu üyelerimize, fakülte akademik personeline, Fakülte Sekreteri Halil GEÇİT başta olmak üzere tüm idarî personele teşekkür ediyoruz.

Son olarak sempozyum organizasyonundaki katkıları nedeniyle Tarih Bölümü Yüksek Lisans öğrencileri ile KMÜ Sağlık, Kültür ve Spor Daire Başkanlığı çalışanlarına da teşekkürlerimizi sunarız. Bu konudaki en büyük teşekkür ise Karaman’daki her türlü faaliyetimize yakından destek veren, ayrıca söz konusu Bilgi Şölenimizin de destekleyiciliğini üstlenen Türk Dil Kurumu Başkanı Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN hocamızdır.

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ (KMÜ EFAD)

YAYIN VE YAZIM KURALLARI

1. KMÜ EFAD YAYIN KURALLARI

- KMÜ EFAD Dergisi'ne gönderilmesi planlanan yazı ve çalışmalar daha önce hiçbir yerde yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır.
- KMÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi'nde (KMÜ EFAD), sosyal ve beşeri bilimler alanında öncelikli olarak orijinal araştırmalar, özgün derlemeler, genişletilmiş bildiri, orijinal çeviri, kitap kritiği, değerlendirme yazısı, görüş yazısı ve editöre mektup türünde Türkçe yazılar yayınlanır.
- KMÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi'ne (KMÜ EFAD) gönderilen çalışmalar, ilk aşamada editör grubu tarafından dikkatli bir şekilde ve nesnel bir bakış ile incelenmektedir. KMÜ EFAD'a gönderilen makalelerin yazım kurallarına uygun olmaması halinde editör grubu, gönderilen makaleleri doğrudan reddedebilmektedir. Makaleler, eğer KMÜ EFAD'ın yayın ve yazım kurallarına uygun bir şekilde hazırlanmış ise "çift körleme" tekniği ile üç hakeme gönderilmektedir. Üç hakemden en az iki hakemin olumlu rapor vermesi üzerine de gerekli düzenlemeler yapıldıktan sonra çalışmalar ilgili sayılarda yayınlanmaktadır.
- "Çift körleme" tekniği uyarınca yazarların isim ve kurum bilgileri orijinal metinden çıkartılarak alanında uzman hakemlere gönderilir. Hakem bilgileri yazarlarla, yazar bilgileri hakemler ile hiçbir koşulda paylaşılmaz.
- Hakem değerlendirme süreci maksimum 30 gün olarak belirlenmiştir. Değerlendirilmek üzere hakeme gönderilen; ancak herhangi bir geri dönüş sağlanmayan makaleler için yeniden bir hakem belirlenir ve çalışma için hakem süreci tekrar başlatılmış olur. Verilen süre içerisinde kendisine gönderilen çalışmayı değerlendirmeyen hakemin "Hakem Kurulu" üyeliği, dergi yönetimince değerlendirmeye alınır.
- KMÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi'ne (KMÜ EFAD) gönderilen bir kurum ya da kuruluş tarafından desteklenmiş ya da Yüksek Lisans veya Doktora tezlerinden hazırlanmış çalışmaların ilk sayfasının altında dipnot olarak mevcut durum belirtilmelidir.
- KMÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi'ne (KMÜ EFAD) gelen makaleler hakem süreci sonrasında gerekli düzeltmelerin yapılması gayesiyle yazarlara gönderildiğinde yazar, hakem önerileri dışında kalacak ve orijinal metni değiştirecek boyutta ekleme veya çıkartma yapamaz.
- KMÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi'ne (KMÜ EFAD) gönderilen ve hakem önerileri doğrultusunda yayınlanması uygun görülen makalelerin son hali gözden geçirilmek üzere yazara tekrar gönderilir. Yazarın kontrolü sonrası, hakem süreci tamamlanan eserler geliş tarihi esas alınarak yayınlanır.
- KMÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi'ne (KMÜ EFAD) gönderilen makalelerin her türlü hakkı yazar tarafından dergiye devredilmiş sayılır. Bu işlem için yazardan bir "Telif Hakkı Devir Formu" istenir. Bu form makale ile Dergipark başvuru sistemine yüklenmelidir.
- KMÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi'ne (KMÜ EFAD) gönderilen makalelerin sorumluluğu (bilimsel etik kuralları, intihal vb.) tek taraflı olarak yazar ya da yazarlara aittir. EFAD bu konuda bir yükümlülük altına sokulamaz.
- KMÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi'ne (KMÜ EFAD) gönderilen makaleler "iThenticate" ya da "Turnitin" isimli intihal tespit programları ile taranmaktadır. İntihal oranının aşıldığı durumlar için Editör grubu gerekli yaptırımlarda bulunma yetkisini elinde bulundurur. Bu gerekçe ile çalışmalar reddedilebilir.

- Yukarıda zikredilen kurallara uymayan eserlerin, hiçbir koşulda değerlendirmeye alınmayacağını unutmayınız.
- KMÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi'nde (KMÜ EFAD) yayınlamak istediğiniz makalelerinizi <https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad> adresinden tarafımıza gönderebilirsiniz.

2. KMÜ EFAD YAZIM VE KAYNAKÇA KURALLARI

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi'nde (KMÜ EFAD) kullanılan, kullanılacak olan kaynakça, künye, metin içi gönderme ve alıntı ile ilgili uyulması gereken kurallar APA American Psychological Association – Amerikan Psikoloji Derneği (APA) sistemi temel alınarak hazırlanmıştır. Daha ayrıntılı bilgi ve yazım kuralları için APA'nın web sitesi (<http://www.apastyle.org>) ziyaret edilebilir.

- Dergiye gönderilecek makaleler Word dosyası içerisinde A4 boyutunda; üstten 2 cm. ve alttan 1.5 cm. soldan ve sağdan 1.5 cm. şekilde hazırlanmalıdır.
- Makaleler Times New Roman yazı tipinde ve tek satır aralığı ile yazılmalıdır. Makale başlığı (Türkçe ve İngilizce) 15 kelimeyi geçmeyecek düzeyde kısa ve konuyu kapsayacak şekilde olmalı, kelimeler büyük harflerle, 12 punto ve bold olarak yazılmalıdır.
- Makalenin “özet” bölümü araştırmanın amacını, yöntemini ve elde edilen bulguları yansıtabilecek şekilde, en az 200 ve en fazla 350 kelime olarak, Türkçe ve İngilizce hazırlanmalıdır. Makalenin dili Türkçe ise “Öz” yabancı dilde ise “Abstract” başa gelmelidir. Anahtar kelimeler ise en az 3 en çok 5 kelimedenden ibaret olmalıdır.
- Yazar adları makale başlığından sonra bir satır boş bırakılarak 12 punto ve bold olarak ismin/isimlerin baş harfi büyük; soy isminin ise tamamı büyük olacak şekilde yazılmalıdır. Yazar adları sayfanın sağ tarafına hizalanmış bir şekilde yerleştirilmelidir. Akademik unvanlar ve diğer hususlar dipnotta 10 punto büyüklüğünde belirtilmelidir (*Örn: Unvan, Kurum adı ve Bilgisi, Şehir/Ülke. E-posta:, Orcid: ..*).
- Birinci düzey ana başlıklar sola dayalı, 12 punto, kalın ve düz olmalı, her kelimenin ilk harfi büyük harfle yazılmalıdır. Makalelerde problem/çalışmanın konusu, giriş bölümü içinde açıkça belirtilmelidir. Giriş başlığına numara verilmemelidir. Giriş bölümünü sırasıyla yöntem, varsa bulgular, yorum/tartışma ve sonuç bölümleri izlemelidir. Alanlara göre farklı bölümler yer alabilir. Metin içindeki diğer bütün bölümler de 12 punto ve tek satır aralıklı olarak, biçimlendirme bozulmadan yazılmalıdır.
- İkinci, üçüncü ve dördüncü düzey alt başlıklar sola dayalı, 12 punto ve sözcüklerin ilk harfleri büyük olmak üzere küçük harfle, kalın ve italik olarak yazılmalıdır.
- Makale içindeki tablolar, biçimsel olarak kendi içeriğinin gerektirdiği biçimde oluşturulmalı, tablo başlığı numaralandırılmış, tablonun üstünde ve ortalanmış olarak yazılmalıdır.
- Sonuç kısmında alt başlık ve numaralandırma kullanılmamalı; dilendiği takdirde maddeler halinde sıralama yapılabilir.
- Yazar sayısı eğer beşten fazlaysa, ilk beş yazarın adları künyede verilmeli, beşinci yazardan sonra “ve diğerleri” ifadesi kullanılmalıdır.
- Metin içinde ve başlıklarda, “Milattan Önce” kısaltması MÖ, “Milattan Sonra” kısaltması MS şeklinde verilmelidir.
- Bir çalışmanın yayın tarihi bulunamazsa en son telif hakkı verildiği tarihi verilmeli; tarih bilgisi hiç bir şekilde bulunamıyorsa “tarih yok” anlamına gelen “t.y.” kısaltması kullanılmalıdır.
- Kaynakça bölümünde yayına hazırlayan kişinin adından sonra hazırlayan(lar) yerine (Haz.), editör(ler) yerine ise (Ed.) kısaltması kullanılmalıdır.
- Kaynakça bölümünde dergi ve kitap adları tam ismi ile kısaltılmadan eğik (italik) olarak yazılmalıdır.

- Kaynakça bölümünde bildiri kitapları aynen “kitap” gibi, bildiri kitabından alınan bir bildiri de “kitap bölümü” gibi belirtilmelidir.
- Kaynakça bölümünde ansiklopedi, sözlük, biyografi vb. gibi kaynakların belli bir bölümünden yararlanılan bilgi için “kitap içinde bir bölüm” gibi yazılmalıdır.
- Kaynakça bölümünde ansiklopedi, sözlük, biyografi vb. kaynaklarda maddelerin yazarı belli değilse, madde adı kullanılarak giriş yapılmalıdır.
- Kaynakça bölümünde kullanılacak tezlerde, tezin adından sonra “Yayımlanmamış yüksek lisans tezi”, “Yayımlanmamış doktora tezi” ya da “Yayımlanmamış sanatta yeterlik tezi” ifadeleri mutlaka kullanılmalıdır. Alınan derecenin alındığı üniversite ya da kurumun adı mutlaka belirtilmelidir.
- Kaynakça bölümünde yasa ve yönetmeliklerde künye girişi yasanın adı ile yapılmalıdır. Yasanın adından sonra ayraç içinde yasanın kabul tarihi (sadece yıl olarak), künye sonunda ise yasanın yayınlandığı derginin tarihi (gün, ay, yıl olarak) belirtilmelidir.
- Kaynakça bölümünde elektronik kaynaklarda temel bilgilerin yanı sıra erişim tarihi ve erişim adresi bilgileri de verilmeli; e-kaynaklarda son güncelleme tarihi yayın tarihi olarak belirlenmelidir.
- Kaynakça bölümünde mektup, e-posta, telefon görüşmesi gibi kişisel görüşmelerin kaynakçaya eklenmesi gerekmez, görüşmelere metin içinde gönderme yapılmalıdır.

2.1. Kaynakça Örnekleri

Tek Yazarlı Dergi Makalesi

Soyadı, A. (Yayın Yılı). Makale adı. Dergi Adı, cilt (sayı), sayfa numaraları.

İrızık, G. (1990). Karl Popper’ın üç dünya kuramı ve bilimsel bilginin nesnelliği. Felsefe Tartışmaları, 7, 45-57.

Metin içi: (İrızık, 1990: 55)

Dipnot: İrızık, 1990: 55

İki Yazarlı Dergi Makalesi

Soyadı, A. & Soyadı, A. (Yayın Yılı). Makale adı. Dergi Adı, cilt (sayı), sayfa numaraları.

Wegener, D.T. & Petty, R.E. (1994). Mood management across affective states: The hedonic contingency hypothesis. Journal of Personality & Social Psychology, 66, 1034–1048.

Metin içi: (Wegener ve Petty, 1994: 1042) **Dipnot:** Wegener ve Petty, 1994: 1042

Üç ve üzeri Yazarlı Dergi Makaleleri

Soyadı, A., Soyadı, A., Soyadı, A., Soyadı, A. & Soyadı, A. (Yayın Yılı). Makale adı. Dergi Adı, cilt (sayı), sayfa numaraları.

Kandır, Y.S., Karadeniz, E., Özmen, M. ve Önal, B.Ö. (2008). Türk turizm sektöründe büyüme göstergelerinin turizm işletmelerinin finansal performansına etkisinin incelenmesi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1 (10), 211-237.

Metin içi: (Kandır ve diğ., 2008: 220)

Dipnot: Kandır ve diğ., 2008: 220

Basımda Olan Dergi Makaleleri

Soyadı, A. & Soyadı, A. (yayın aşamasında). Makale adı. Dergi Adı.

Zuckermctn, M. & Kieffer, S.C. (yayın aşamasında). Yüz ifadesinde ırk farklılıkları: Yüzdeki belirginlik üstünlüğe mi işaret eder? Kişilik ve Sosyal Psikoloji Dergisi.

Metin içi: (Zuckermctn ve Kieffer, y.a.)

Dipnot: Zuckermctn ve Kieffer, y.a.

Tek Yazarlı Kitaplar

Yazar, A. (Yayın Yılı). Kitap adı. Yayın yeri, Yayınevi.

Muşmal, H. (2009). Osmanlı Devleti'nin Eski Eser Politikası Konya Vilayeti Örneği (1876-1914). Konya, Kömen Yayınları.

Metin içi: (Muşmal, 2009: 45)

Dipnot: Muşmal, 2009: 45

Üç ve üzeri Yazarlı Kitaplar

Yazar, A., Yazar, B., Yazar, C., Yazar, D., Yazar, E. & Yazar, E. (Yayın Yılı). Kitap adı. Yayın yeri, Yayınevi.

Çevik, O., Doğanay, T. & Karaçayır, E. (2017). Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Öğrencilerinin Sosyal ve Ekonomik Profili. Ankara, Murat Kitabevi.

Metin içi: (Çevik ve dig., 2017: 45)

Dipnot: Çevik ve dig., 2017: 45

Editörlü Kitaplar

Yazar, A. & Yazar, B. (Ed.). (Yayın Yılı). Kitap adı. Yayın yeri, Yayınevi.

Gibbs, I.T. & Huang, L.N. (Ed.). (1991). Children of color: Psychological interventions with minority youth. San Francisco, Jossey-Bass.

Metin içi: (Gibbs & Huang, 1991)

Dipnot: Gibbs & Huang, 1991

Tüzelkişi (Kurum) Yazarlığı olan Kitaplar

Tüzelkişi, (Yayın Yılı). Kitap adı. Yayın yeri, Yayınevi.

Türk Dil Kurumu, (2017). Türkçe Sözlük. Ankara, Türk Dil Kurumu.

Metin içi: (Tük Dil Kurumu, 2017: 15-18) **Dipnot:** Tük Dil Kurumu, 2017: 15-18

Yazarı Olmayan Kitaplar

Kitap adı (Baskı sayısı) (Yayın Yılı). Yayın yeri, Yayınevi.

Cambridge Türkçe-İngilizce Sözlüğü (1. Bs.) (1985), İstanbul, Cambridge.

Metin içi: (Cambridge, 2000: 45)

Dipnot: Cambridge, 2000: 45

Ceviri Kitaplar

Yazar, A. (Yayın Yılı). Kitap adı, (A. Soyadı, Çev.). Yayın yeri, Yayınevi, (Kaynak yapıtın yayın yılı).

Danermark, B., Karlosson, J.C., Jakobsen, L. & Ekstrom, M. (2018). Toplum Açıklamak: Sosyal Bilimlerde Eleştirel Realizm, (Ü. Tatlıcan, Çev.). İstanbul, Phoenix, (2001).

Metin içi: (Danermark ve diğ., 2018: 65) **Dipnot:** Danermark ve diğ., 2018: 65

Editörlü Kitap İçinde Bölüm ya da Makale

Soyadı, A. (Yayın Yılı). Yayın adı. A. Editör (Haz./Ed.), Kitap adı İçinde (ss. Yayının sayfa numaraları), Yayın yeri, Yayınevi.

Çakır, M. (2016). Seçim Beyannamelerinde Genç Bireylere Yönelik Politika Vaatlerinin Analizi. A.G. Baran & M. Çakır (Ed.), İnter-Disipliner Yaklaşımla Gençliğin Umudu Toplumun Beklentileri İçinde (ss. 107-125), Ankara, Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Metin içi: (Çakır, 2016: 108-109)

Dipnot: Çakır, 2016: 108-109

Sözlük veya Ansiklopedi

Soyadı, A. (Yayın Yılı). Sözlük veya Ansiklopedi Adı (Baskı sayısı, Cilt sayısı). Yayın yeri, Yayınevi.
Sadie, S. (Ed.). (1980). The new Grove dictionary of music and musicians (6. Bs., C. 1-20). London, Macmillan.
Gürün, O.A. (2001). Psikoloji sözlüğü (2. bs., C. 1-3). İstanbul, İnkılâp.

Ansiklopedide Madde

Soyadı, A. (Yayın Yılı). Madde adı. Ansiklopedi Adı (Baskı sayısı, Cilt sayısı, Sayfa sayısı). Yayın yeri, Yayınevi.
Bergmann, P.G. (1993). Relativity. The new encyclopaedia Britannica (Vol. 26, pp. 501-508). Chicago, Encyclopaedia Britannica.
Öncül, R. (2000). Psikoloji. Eğitim ve eğitim bilimleri sözlüğü (C. 1, ss. 501-503). İstanbul, Milli Eğitim.
Not: Eğer yazar yoksa maddeyi başa getiriniz

Yayımlanmış - Bildiri

Soyadı, A. (Yayın Yılı). Bildiri Adı. A. Editör (Haz./Ed.), Kitap adı içinde (sayfa numaraları), Yayın Yeri, Yayınevi.
Uçak, N. (2005). Sosyal Bilimlerde Bilginin Üretimi, Erişimi ve Kullanımı. O. Horata (Haz.), Sosyal Bilimlerde Süreli Yayınlar ve Bilgi Teknolojileri Sempozyumu: 2 Nisan 2005 – Ankara: Bildiriler içinde (ss. 92-103), Ankara, Yeni Avrasya.
Metin içi: (Uçak, 2005: 96) **Dipnot:** Uçak, 2005: 96

Yayımlanmamış - Bildiri

Konuşmacı, A. (Ay Yıl). Bildiri adı. Toplantı Adı, Toplantı Yeri' de sunulan bildiri.
Çepni, S. & Bacanak A. (Haziran 2001). Fen bilgisi öğretmen adaylarının fen branşlarına karşı tutumları ile fen branşlarındaki başarılarının ilişkisi. X. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresinde sunulan bildiri, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu'da sunulan bildiri.
Metin içi: (Çepni ve Bacanak, 2005) **Dipnot:** Çepni ve Bacanak, 2005

Yayımlanmamış Doktora/ Yüksek Lisans/ Sanatta Yeterlilik Tezleri

Soyadı, A. (Yılı). Tez Adı. Yayımlanmamış yüksek lisans/doktora tezi/sanatta yeterlilik, Üniversite Adı, Şehir.
Akkaş, İ. (2020). 2008-2019 yılları arası amphora buluntuları ışığında Parion Antik Kenti Roma ve Erken Bizans/Geç Roma Dönemi ticari ilişkileri. Yayımlanmamış doktora tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin.
Özkaya Karaismailoğlu, A. (2006). Sosyal teoride iktidar tartışmaları; Marx, Nietzsche, Weber, Foucault. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.
Metin içi: (Akkaş, 2020: 150-151) **Dipnot:** Akkaş, 2020: 150-151

Anonim

Anonim, 1993. Tarım İstatistikleri Özeti. T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Yayın No: 1579, Ankara.

Sadece İnternette Yayımlanan Makale

Yazar, A. (Ay Yıl). Makale adı. Dergi/Site Adı, Sayı. Gün Ay Yıl tarihinde <https://link> adresinden erişildi.
Fredrickson, B.L. (Mart 2000). Sağlık ve refahın üst düzeye çıkarılması için pozitif duyguların geliştirilmesi. Prevention&Treatment, 3, 20 Kasım 2000 tarihinde <http://journals.apa.org/volume3/pre301a> adresinden erişildi.

Bir İnternet Dokümanında Bölüm veya Kısım

Doküman Adı. (Ay Yıl). Bölüm/Kısım adı. Gün Ay Yıl tarihinde <https://link> adresinden erişildi.
Benton Foundation. (7 Temmuz 1998). Barriers to closing the gap. Losing ground bit by bit: Low- income communities in the information age. 18 Ağustos 2001 tarihinde <http://www.benton.org/Library/Low-Income/two.html> adresinden erişildi.

Yazarsız, Tarihsiz İnternet Sitesi

Kaynağın adı. (t.y.). Gün Ay Yıl tarihinde <https://link> adresinden erişildi.
TMMOB Makine Mühendisleri Odası Kütüphane Katalog Tarama (t.y.). 8 Ağustos 2000 tarihinde <http://kutuphane.mmo.org.tr/tarama.php?hit=1> adresinden erişildi.

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ (KMÜ EFAD) ETİK İLKELERİ VE YAYIN POLİTİKALARI

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMU EFAD), bilginin tarafsız ve saygın bir şekilde gelişimini ve dağıtımını benimsemiştir. Yayın sürecinde, yazarlar, okuyucular, araştırmacılar, yayıncılar, hakemler ve editörlerin etik kurallarla ilgili esaslara uymasını bekler. Söz konusu paydaşların [Yükseköğretim Kurumları \(YÖK\)](#) ve [Committee on Publication Ethics \(COPE\)](#) tarafından yayınlanan açık erişim rehberlerine göre aşağıda paylaşılan standart genel ve özel etik kurallara ve sorumluluklara dikkat etmesi gerekmektedir.

1. BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİNE AYKIRI GENEL EYLEMLER

a) İntihal: Başkalarının fikirlerini, metotlarını, verilerini, uygulamalarını, yazılarını, şekillerini veya eserlerini, bilimsel etik kurallarına uygun biçimde atıf yapmadan, kısmen veya tamamen kendi eseriymiş gibi sunmak,

b) Sahtecilik: Araştırmaya dayanmayan veriler üretmek, sunulan veya yayınlanan eseri gerçek olmayan verilere dayandırarak düzenlemek veya değiştirmek, bunları rapor etmek veya yayımlamak, yapılmamış bir araştırmayı yapılmış gibi göstermek,

c) Çarpıtma: Araştırma kayıtları ve elde edilen verileri tahrif etmek, araştırmada kullanılmayan yöntem, cihaz ve materyalleri kullanılmış gibi göstermek, araştırma hipotezine uygun olmayan verileri değerlendirmeye almamak, ilgili teori veya varsayımlara uydurmak için veriler veya sonuçlarla oynamak, destek alınan kişi ve kuruluşların çıkarları doğrultusunda araştırma sonuçlarını tahrif etmek veya şekillendirmek,

d) Mükerrer Yayın: Bir araştırmacının aynı sonuçlarını içeren birden fazla eseri doçentlik sınavı değerlendirmelerinde ve akademik terfilerde ayrı eserler olarak sunmak,

e) Dilimleme: Bir araştırmacının sonuçlarını araştırmacının bütünlüğünü bozacak şekilde, uygun olmayan biçimde parçalara ayırarak ve birbirine atıf yapmadan çok sayıda yayın yaparak belirli sınav değerlendirmelerinde ve akademik teşvik ve terfilerde ayrı eserler olarak sunmak,

f) Haksız Yazarlık: Aktif katkısı olmayan kişileri makale yazarlarına eklemek, aktif katkısı olan kişileri yazarlar arasına dâhil etmemek, yazar sıralamasını gereksiz ve uygun olmayan bir biçimde değiştirmek, aktif katkısı olanların isimlerini yayım sırasında veya sonraki baskılarda eserden çıkarmak, aktif katkısı olmadığı halde nüfuzunu kullanarak ismini yazarlar arasına dâhil ettirmek,

g) Diğer Etik İhlali Türleri: Destek alınarak yürütülen araştırmaların yayınlarında destek veren kişi, kurum veya kuruluşlar ile onların araştırmadaki katkılarını açık bir biçimde belirtmemek, insan ve hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalarda etik kurallara uymamak, yayınlarında hasta haklarına saygı göstermemek, hakem olarak incelemek üzere görevlendirildiği bir eserde yer alan bilgileri yayınlanmadan önce başkalarıyla paylaşmak, bilimsel araştırma için sağlanan veya ayrılan kaynakları, mekânları, imkânları ve cihazları amaç dışı kullanmak, tamamen dayanaksız, yersiz ve kasıtlı etik ihlali suçlamasında bulunmak ([YÖK Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi](#), Madde 8).

2. PAYDAŞLARIN SORUMLULUKLARI

a) Editörlerin Sorumlulukları

KMU EFAD editörü ve editör yardımcıları, Davranış Kuralları ve Dergi Editörleri İçin En İyi Uygulama Kuralları (COPE Code of Conduct and Best Practice Guidelines for Journal Editors) ve Committee on Publication Ethics (COPE) 'nin yayınladığı Dergi Editörleri İçin En İyi Uygulama Kuralları (COPE Best Practice Guidelines for Journal Editors) ilkelerine dayanarak aşağıdaki etik görev ve sorumlulukları sağlayacaktır. :

- KMU EFAD'ta yayınlanan her yayından editörler sorumludur.
- Editörler, makaleleri kabul etmek ya da reddetmek sorumluluk ve yetkisine sahiptir. Bu sorumluluk ve yetkisini yerinde ve zamanında kullanmak zorundadır.
- Editörler, kabul ya da reddettiği makalelerle ilgili çıkar çatışması içerisinde olmamalıdır.
- Editörler, özgün ve alanına katkı sağlayacak makaleleri kabul etmelidir.
- Editörler, dergi politikası, yayım kuralları ve seviyesine uymayan eksik ve hatalı araştırmaları hiçbir etki altında kalmadan reddetmelidir.
- Editörler, yanlış, eksik ve problemlili makalelerin hakem raporu öncesi veya sonrasında geri çekilmesine ya da düzeltildikten sonra yayımlanmasına imkân vermemelidir.
- Editörler, en az iki hakem tarafından değerlendirilen makalelerin çift taraflı kör hakemlik sistemine göre değerlendirilmesini sağlar ve hakemleri gizli tutar.
- Editörler, fikri mülkiyet haklarından ve etik standartlardan ödün vermeden iş süreçlerine devam eder.
- Editörler, "Turnitin ve/veya Ithenticate" intihal programı aracılığıyla makalelerin intihal durumu ve yayımlanmamış özgün araştırmalar olup olmadıklarından sorumluluk alır.
- Editörler, tüm okuyucular, araştırmacılar ve uygulayıcıların ihtiyaç duydukları bilgi, beceri ve deneyimleri dikkate alır.
- Editörler, yayımlanan sayıların okuyucuya, araştırmacıya, uygulayıcıya ve bilimsel alana katkıda bulunmasına ve özgün nitelikte olmasına özen gösterir.
- Editörler, danışma komitesi üyelerinin tümünün yayın politikalarına ve yönergelerine uygun olarak süreçleri ilerletmesini sağlar.
- Editörler, danışma kurulu üyelerine yayın politikaları hakkında bilgi verir.
- Editörler, danışma kurulu üyelerinin çalışmalarını bağımsız olarak değerlendirmesini sağlar.
- Editörler, yeni danışma kurulu üyelerine katkıda bulunabilir ve uygun şekilde karar verir.
- Editörler, değerlendirme için danışma kurulu üyelerinin uzmanlığına uygun çalışmaları göndermelidir.
- Editörler, danışma kurulu ile düzenli olarak etkileşime geçer.
- Editörler, yayın politikaları ve dergi gelişimi için yayın kurulu ile düzenli toplantılar düzenler.
- Editörler, (Editör ve Yardımcı Editörler) ile yayıncı arasındaki ilişki editör bağımsızlığı ilkesine dayanmaktadır. Editörler ve yayıncı arasındaki yazılı anlaşmaya göre, editörlerin tüm kararları yayıncıdan ve dergi sahibinden bağımsızdır.

b) Yazarların Sorumlulukları

- Makaledeki tüm verilerin gerçek ve özgün olduğu beyan edilmelidir.
- Ön değerlendirme veya hakem değerlendirme sonucunda gösterilen intihal durumunu, hataları, şüpheli durumları ve önerilen düzeltmelerin yapılması zorunludur. Yapılmayacak ise, tutarlı bir şekilde gerekçesi bildirilmelidir.

- Makale veya araştırmanın “Kaynakça”sı eksiksiz ve dergimizin yazım kurallarına uygun olarak hazırlanmalıdır.
- İntihal ve sahte verilerden uzak durulmalıdır.
- Araştırmanın birden fazla dergide yayımlanmasına imkân verilmemelidir.

c) Hakemlerin Sorumlulukları

Dergimiz yönetimi, hakemlik sürecinin etik yayıncılık kuralları çerçevesinde başarılı bir şekilde yürütülmesini ve iyileştirilmesini taahhüt eder. Araştırmaların paydaşları ve okuyucularının, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi'nde yayımlanan incelemelerde gördükleri intihal, mükerrer yayın, yanlışlık, şüpheli içerik veya durumları efad@kmu.edu.tr email adresine bildirmelerini memnuniyetle karşılar. Konu hakkında elde edilen veri ve sonuçları ilgili taraflara bildirir ve takibini yapar. Hakemlerin aşağıdaki esaslara uymasını temel alır.

- Değerlendirmeler tarafsızca yapılmalıdır.
- Hakemler ile değerlendirme konusu makalenin paydaşları arasında çıkar çatışması olmamalıdır.
- Makale ile ilgili diğer makale, eser, kaynak, atıf, kural ve benzeri eksiklerin tamamlanmasını işaret edilmelidir.
- Çift taraflı kör hakemlik sistemine binaen değerlendirmesi yapılmış makaleler veya hakemleri açıklanmaz.

3. İNTİHAL POLİTİKASI

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (EFAD) Aralık 2018 tarihi itibariyle yayımlanmak üzere gönderilen çalışmaları intihal programları aracılığıyla (Turnitin veya iThenticate) kontrol etmeye başlamıştır. Yazar çalışma ile birlikte intihal oranını gösteren belgeyi de göndermelidir. İntihal oranı (kaynakça hariç olmak üzere) %15'in üzerinde olan çalışmalar değerlendirmeye alınmaz ve yazarına iade edilir. Dergide yayımlanmış bir çalışmanın intihal olduğu tespit edilirse Editör Kurulu makaleyi geri çekmek, meseleyi yazarın çalıştığı kurumdaki bölüm başkanına, dekanına ve/veya ilgili kurumlara bildirmek dahil çeşitli işlemler yapma hakkını kendinde saklı tutar.

4. AÇIK ERİŞİM POLİTİKASI

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD), bilginin global değişimini artırarak insanlık için yararlı sonuçlar doğurabilmek amacıyla içeriğinin sürekli ve ücretsiz olarak kullanımı için açık erişim sağlar. Bu bağlamda dergide yayımlanan tüm yazılar <https://dergipark.org.tr/pub/efad/archive> adreslerinden erişime açıktır.

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD) yayımlanma ile birlikte açık erişim sağlama politikasını benimsemiştir. Açık erişim bilginin küresel değişimini artırarak insanlık için yararlı sonuçlar doğurmaktadır. KMÜ EFAD aynı zamanda 12 Eylül 2012 tarihinde kabul edilen [Budapeşte Açık Erişim Girişimi](#)'ni desteklemektedir.

Bu bağlamda Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD) yayın kurulu tarafından benimsenen açık erişim politikaları <http://www.budapestopenaccessinitiative.org/boai-10-translations/turkish-translation> adresinde yer almaktadır.

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi'nde (KMÜ EFAD) yayımlanan tüm makaleler "Creative Commons Atıf-GayriTicari-Türetilemez 4.0 Uluslararası Lisansı" ile lisanslanmıştır. Bu lisans; yayımlanan tüm makaleleri, veri setlerini, grafik ve ekleri kaynak göstermek şartıyla veri madenciliği uygulamalarında, arama motorlarında, web sitelerinde, bloglarda ve diğer tüm platformlarda çoğaltma, paylaşma ve yayma hakkı tanır. Açık erişim disiplinler arası iletişimi kolaylaştıran,

farklı disiplinlerin birbirleriyle çalışabilmesini teşvik eden bir yaklaşımdır. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD) bu doğrultuda makalelerine daha çok erişim ve daha şeffaf bir değerlendirme süreci sunarak kendi alanına katma değer sağlamaktadır.

Bu eser [Creative Commons Atıf-GayriTicari-Türetilemez 4.0 Uluslararası Lisansı](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/) ile lisanslanmıştır.

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD), açık erişim sağlama politikası kapsamında kütüphanelerin dergi içeriğini kütüphane katalog kayıtlarına almalarını önermektedir.

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi'nin (KMÜ EFAD) yayıncısı hiç bir kütüphane veya okuyucudan yayınlanan elektronik makalelere erişim için abonelik ve ücret talep etmeyeceğini taahhüt eder.

5. KİŞİSEL VERİLERİN KORUNMASI

Editörler, değerlendirilen çalışmaya dâhil edilen konular veya resimlerle ilgili kişisel verilerin korunmasını sağlar. Dergiye katkı sağlayan kişilere (editörler; yazarlar ve hakemler) talepleri halinde katkılarını gösteren belgeler verilir.

6. ETİK KURUL, İNSAN VE HAYVAN HAKLARI

Editörler, değerlendirilen çalışmalarda insan ve hayvan haklarının korunmasını sağlar. Editörler, çalışmada kullanılan konularda etik kurulun onayı, deneysel araştırmalarla ilgili hiçbir izin olmadığında çalışmayı reddetme sorumluluğuna sahiptir. Etik kurul izni gerektiren çalışmalarda, izinle ilgili bilgiler (kurul adı, tarih ve sayı no) yöntem bölümünde ve ayrıca makale ilk/son sayfasında yer verilmelidir. Olgu sunumlarında, bilgilendirilmiş gönüllü olur/onam formunun imzalandığına dair bilgiye makalede yer verilmesi gereklidir.

7. MUHTEMEL SUİSTİMAL VE SUİSTİMAL TEDBİRLERİ

Editörler, olası suiistimal ve suiistimal davranışlarına karşı önlem alır. Bu duruma ilişkin şikâyetlerin tespiti ve değerlendirilmesi konusunda titiz ve nesnel bir soruşturma yürütmenin yanı sıra, editörün sorumlulukları konu ile ilgili bulguları yetkili merciler ile paylaşır.

8. AKADEMİK YAYIN BÜTÜNLÜĞÜ SAĞLAMAK

Editörler, eserlerde ortaya çıkan hataları, tutarsızlıkları veya yanılmayı içeren kararların süratle düzeltilmesini sağlar.

9. FİKRİ MÜLKİYET HAKLARININ KORUNMASI

Editörler, yayınlanan tüm makalelerin fikri mülkiyet haklarını korumak ve olası ihlallerde dergi ve yazar haklarını savunmak, yayınlanan tüm makalelerin içeriğinin diğer yayınların fikri mülkiyet haklarını ihlal etmediğinden emin olmak için gerekli önlemleri almakla yükümlüdür.

10. YAPILANDIRMACILIK VE TARTIŞMAYA AÇIKLIK

Editörler, dergide yayınlanan eserlere karşı yapılacak eleştirileri dikkate alır ve bu eleştirilere karşı derginin amaç ve kapsamı doğrultusunda yapıcı bir tutum sergiler. Eleştirilen eser yazarlarının cevap verme hakkı bulunmaktadır. Olumsuz sonuçları içeren çalışmalar reddedilir.

11. ŞİKÂyetLER

Editörler, şikâyetleri dikkatlice gözden geçirerek yazarlara, hakemlere veya okuyuculara aydınlatıcı ve açıklayıcı bir şekilde cevap vermekle yükümlüdür.

12. POLİTİK VE TİCARİ ENDİŞELER

Derginin sahibi, yayıncısı ve başka hiçbir siyasi veya ticari unsur editörlerin bağımsız kararlarını etkileyemez.

13. ÇIKAR ÇATIŞMALARI

Editörler, yazarlara ve hakemlere derginin yayın sürecinin bağımsız ve tarafsız bir şekilde sürdürüleceğini garanti eder ve sağlar.

14. GİZLİLİK BEYANI

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD) dergi yönetim sistemine girilen isim ve elektronik posta adresleri gibi kişisel bilgiler, yalnızca bu derginin bilimsel amaçları doğrultusunda kullanılacaktır. Bu bilgiler başka bir amaç veya bölüm için kullanılmayacak olup, üçüncü taraflarla paylaşılmayacaktır.

15. ARŞİVLEME POLİTİKASI

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi'nde (KMÜ EFAD) yayınlan tüm makalelere ait üst veriler ve tam metinler XML ve .pdf formatında 3. parti bulut bir sunucuda erişime kapalı bir şekilde saklanır. Ayrıca [TÜBİTAK ULAKBİM Dergiler Veritabanı \(DergiPark\)](#) aracılığıyla tüm makaleler .pdf formatında ULAKBİM sunucularında saklanmakta ve sunulmaktadır.

16. DERGİ BÖLÜM POLİTİKASI

Araştırma Makalesi

+ Açık Başvurular + Dizinlenmiş + Hakem Değerlendirmesinden Geçmiş

İnceleme Makalesi

+ Açık Başvurular + Dizinlenmiş + Hakem Değerlendirmesinden Geçmiş

Derleme

+ Açık Başvurular + Dizinlenmiş + Hakem Değerlendirmesinden Geçmiş

Çeviri

+ Açık Başvurular + Dizinlenmiş + Hakem Değerlendirmesinden Geçmiş

Konferans Bildirisi

+ Açık Başvurular + Dizinlenmiş + Hakem Değerlendirmesinden Geçmiş

Kitap İncelemesi

+ Açık Başvurular + Dizinlenmiş + Hakem Değerlendirmesinden Geçmiş

Değerlendirme Yazısı

+ Açık Başvurular + Dizinlenmiş + Hakem Değerlendirmesinden Geçmiş

Söyleşi

+ Açık Başvurular + Dizinlenmiş - Hakem Değerlendirmesinden Geçmiş

Bilimsel Haber

+ Açık Başvurular + Dizinlenmiş - Hakem Değerlendirmesinden Geçmiş

Görüş

+ Açık Başvurular + Dizinlenmiş - Hakem Değerlendirmesinden Geçmiş

Editörden

- Açık Başvurular + Dizinlenmiş - Hakem Değerlendirmesinden Geçmiş

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ
EDEBİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

KARAMANOĞLU MEHMETBEY UNIVERSITY
JOURNAL OF LITERATURE FACULTY